

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 7 (1988)

Ο εξελληνισμός-εξαρχαϊσμος των ονομάτων στην Καππαδοκία τον δέκατο ένατο αιώνα

Ιωάννα Πετροπούλου

doi: [10.12681/deltiokms.191](https://doi.org/10.12681/deltiokms.191)

Copyright © 2015, Ιωάννα Πετροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πετροπούλου Ι. (1988). Ο εξελληνισμός-εξαρχαϊσμος των ονομάτων στην Καππαδοκία τον δέκατο ένατο αιώνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 7, 141–200. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.191>

ΙΩΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ - ΕΞΑΡΧΑΪΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ ΤΟΝ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ ΑΙΩΝΑ

Μνήμη Ἀλκῆς Κυριακίδου-Νέστορος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ συνήθεια τοῦ ἐξαρχαΐσμου τῶν ὀνομάτων, φαινόμενο προεπαναστατικό, ἐμφανίζεται στὰ χρόνια τοῦ Διαφωτισμοῦ, σὲ διάφορες ἐστίες διάδοσης τῆς «ἡμετέρας» παιδείας.

Στὴν Ἀνατολὴ ὁμως, καὶ πιὸ εἰδικὰ στὴν Καππαδοκία, θὰ παρουσιαστεῖ ἀργότερα: θὰ τοποθετούσαμε τὶς ἀπαρχές τῆς μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους καὶ τὸν καθορισμὸ τῆς καινούργιας πρωτεύουσας.

Ἡ τομὴ δὲν εἶναι συμβατική. Προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ δύο, πιά, ἐθνικῶν κέντρων —τῆς Κωνσταντινούπολης ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀθῆνας—, ἀπὸ τὶς καινούργιες συνθήκες ποὺ δημιουργήθηκαν γιὰ τὸν ἑλληνισμό. Πιὸ συγκεκριμένα, ἡ συνήθεια τοῦ ἐξαρχαΐσμου τῶν ὀνομάτων σηματοδοτεῖ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἐνοποιητικῆς ἰδεολογίας, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ νέο βασίλειο πρὸς τοὺς ἀλύτρωτους τῆς Ἀνατολῆς, τείνοντας νὰ συμπεριλάβει στοὺς κόλπους του, μὲ τὴ διαμεσολάβηση τῆς Πόλης, τοὺς ὀρθόδοξους ἀλλὰ ἑτερογενεῖς πληθυσμούς, στὸ πλαίσιο ὀργανωμένων κινήσεων γιὰ τὴν καλλιέργεια ἐθνικῆς συνείδησης. Ἐγκαθιδρύονται μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο νέες σχέσεις καὶ νέοι θεσμοί: τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἀρχίζουν νὰ πυκνῶνουν γύρω στὰ μέσα τοῦ αἵωνα —καὶ πάντως ἔπονται τοῦ 1844, χρονολογίας τῆς ἐπίσημης διατύπωσης τῆς μεγάλης ἰδέας στὴν ἑλληνικὴ βουλή.

«Μόνον διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ πολιτίζεται ἡ Ἀνατολὴ καὶ εἰς τοῦτο πρέπει νὰ ἐτοιμάσητε τὴν ἡμετέραν παιδείαν», παρατηρεῖ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος τὸ 1856¹.

---

1. Κων. Ἀσώπιος, Λόγος ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ πρυτανείας τῆ κε' Σεπτεμβρίου 1856, ἐκ νέου νῦν μετὰ εἰκονογραφίαν ἐκδομένου, Ἀθήνα 1858, στί: Ἐλλῆ Σκοπετῆ, *Τὸ πρότυπο*

Το υπέδαφος τῆς ἐργασίας αὐτῆς διατρέχεται ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι οἱ ἰδεολογικὲς τάσεις καὶ συμπεριφορὲς τῆς καππαδοκικῆς λογιουσύνῃς, πού βρίσκονται ἐδῶ στὸ ἐπίκεντρο, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ ἐρευνηθοῦν ἰδωμένες σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς δραστηριότητες τῶν δύο ἐθνικῶν κέντρων —θὰ λέγαμε μάλιστα πὼς δὲ μποροῦν νὰ νοηθοῦν, στὰ χρόνια πού ἐξετάζουμε, ἔξω ἀπὸ τὸ τριπολικὸ αὐτὸ κύκλωμα.

Οἱ εἰσαγωγικὲς αὐτὲς σκέψεις, σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς, ὀδήγησαν καὶ στὴν τριμερῆ διάρθρωση τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Ἡ δομὴ τῆς ὑπαγορεύτηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τόσο τῆς διαχρονικῆς σύνδεσης τοῦ ἔθιμου μὲ τὸν προεπαναστατικὸ κόσμο καὶ τὶς ἀντιδράσεις πού προκλήθηκαν —πράγμα πού ἀναλύεται συνοπτικὰ στὸ πρῶτο μέρος— ὅσο καὶ τῆς διερεύνησης τοῦ πνευματικοῦ ρόλου τῆς Κωνσταντινούπολης, ὡς κέντρου, μέσω τοῦ ὁποῖου ἡ περιφέρεια (οἱ ἐσχατιῆς τῆς Καππαδοκίας) ἐγκολπώθηκε μὴ ἰδεολογία, ἐκείνην τοῦ ἐθνικισμοῦ —θέμα πού ἀπαρτίζει τὸ δεῦτερο μέρος. Στὸ τέλος, τὸ τρίτο, τὸ κυρίως ζήτημα, ἡ Καππαδοκία. Ἡ συνήθεια ἐδῶ εἰσάγεται ἀργοπορημένα: τὸ ἐγγενὲς στοιχεῖο τῆς τουρκοφωνίας συνεπιφέρει ἰσχυρὲς ἀντιστάσεις. Ἡ ἔρευνα θὰ περιοριστεῖ στὴ γένεση τοῦ φαινομένου, στὴ μικρὴ ὁμάδα τῶν ἀποφοίτων τῶν μεγάλων σχολῶν τῆς Πόλης, πού ἐκεῖνοι πρῶτοι μετέφεραν τὸ ἔθιμο στὴ γενέτειρά τους· δὲν θὰ ἐπεκταθοῦμε στὴν ἐξάπλωσή του. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν περιπτώσεων μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια πού θέσαμε ἐξαρχῆς: ὁ κύκλος τῶν μετονομασιῶν κλείνει τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, στὸ ἐλλαδικὸ κράτος, ὅταν οἱ ἀνάγκες ἐνσωμάτωσης στὸ νέο, ἄξιο κοινωνικὸ περιβάλλον ὀδήγησαν τοὺς πρόσφυγες στὴν ἐξάλειψη τῶν τουρκογενῶν ὀνομάτων. Αὐτὸ ὅμως συνιστᾷ ἓνα ἄλλης τάξεως φαινόμενο^{1α}.

Ὁ ἐξαρχαϊσμός, διευρυνόμενος ἀριθμητικὰ, παρουσίασε μὴ νοηματικὰ φθίνουσα πορεία καὶ δὲν κράτησε πολλὰ ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ του σφρίγος.

I. ΤΑ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ. Ο ΕΞΑΡΧΑΪΣΜΟΣ «ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΔΙΕΛΛΗΝΙΚΟ»

Ἡ ἀνάδυση τοῦ ἀρχαίου κόσμου μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ πολιτισμοῦ του εἶναι μὴ κίνηση πού ἄνθισε στὰ χρόνια τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ἐπηρε-

βασιλεία καὶ ἡ μεγάλη ἰδέα. Ὅψεις τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος στὴν Ἑλλάδα (1830-1880), Ἀθήνα 1988, σ. 138.

1α. Προσχέδιο μιᾶς ἐκτεταμένης ἐργασίας, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἀργότερα, δημοσιεύει ὁ Βάσος Ἡ. Βογιατζόγλου, «Τουρκικὰ καὶ Τουρκογενῆ Ἐπώνυμα στὴν Ἑλλάδα», πού ἀναφέρεται στὴν περίοδο τῆς πρόσφυγικῆς ἐγκατάστασης στὴν Ἑλλάδα. Δημοσιεύθηκε στὸν σύμμεικο τόμο Ὀνόματα, Revue Onomastique, Ἐτήσια Ἐπιστημονικὴ Ἐκδοσις τῆς Ἑλληνικῆς Ὀνοματολογικῆς Ἐταιρείας, τ. 12, Ἀφιέρωμα στὸν Γιάνκο Ἀ. Θωμόπουλο, Ἀθήνα 1988, σσ. 96-106.

ασμένη από τις ιδέες που είχαν επικρατήσει στη Δύση και με τη γαλλική επανάσταση ήρθαν ξανά στο προσκήνιο. Η άρχαιολατρία εκδηλώθηκε στο χώρο των γραμμάτων και των τεχνών αλλά συμπαρασύρε και την ίδια την καθημερινή ζωή σε κάποιες εκφάνσεις της. Μία από αυτές στάθηκε και η αλλαγή των ονομάτων και η καθιέρωση εκείνων που προέρχονταν από τον κόσμο της μυθολογίας και των ήρώων, από την κληρονομιά της αρχαίας ιστορίας. Βέβαια, η προτίμηση αυτή είναι γνωστό πώς έχει αναγεννησιακή προέλευση, δεν είναι πρωτοφανέρωτη, και αποτελεί ξμπνευση και κτήμα της ευρωπαϊκής λογιουσύνης ήδη στα χρόνια του Έρασμου, ο οποίος, στην αγωγή του 16ου αιώνα, το 1509, αναφερόμενος στα άρχαιοπρεπή βαφτιστικά παρατηρεί: «Συχνά τούτα τὰ ὀνόματα εἶναι φτιαχτά ἢ παρμένα ἀπὸ παλιὰ βιβλία. Τοῦ ἐνὸς τοῦ ἄλλου εἶναι ἀλέγεται Τηλέμαχος, τοῦ ἄλλου Σθένης ἢ Λαέρτης ἢ ἀκόμα Πολυκράτης ἢ Θρασύμαχος»².

Γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε ἄνω στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, γνωρίζουμε ὅτι στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια θὰ ἐκφραστοῦν ἀντιστάσεις ἀπέναντι στὸ φαινόμενο· ἰδιαίτερα τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα τὸ συλλογικὸ σῶμα θὰ εὐαίσθητοποιηθεῖ τόσο ἀπέναντι στὴ γενικὴ τάση στροφῆς πρὸς τὸν ἀρχαῖο κόσμο, μὲ τὰ εἰδωλολατρικὰ στοιχεῖα ποὺ ἐκεῖνος περικλείει, ὅσο καὶ σὲ ἓνα ἐπιφαινόμενο του: ἐκεῖνο τῆς ὀνοματοδοσίας, στὶς περιπτώσεις ποὺ δὲν τηρεῖ τὸ χριστιανικὸ ἀγιολόγιο. Οἱ ἀντιδράσεις καλύπτουν ἓνα εὐρὸ φάσμα, ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς διαφωτιστὲς ἢ τοὺς ξένους περιηγητὲς ἕως τὴ σθεναρὴ ἀποδοκιμασία τῆς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο.

Στὰ 1815 κιόλας, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὡς πρὸ εὐαίσθητος δέκτης τῶν ἱστορικῶν μηνυμάτων τῆς ἐποχῆς του, ἐπισημαίνει ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει ἱστορικὰ τὸ φαινόμενο· κατὰ τὴν ἀποψὴ του, ἂν γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος ἢ προτίμηση τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων δὴλωνε παρακμὴ, ἀντίθετα, σημάδι ἀναγέννησης, στὶς μέρες του, «πρέπει νὰ λογίζεται ὁ ζῆλος τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων»³. Παράλληλα ὑπογραμμίζει πῶς τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἀνήκουν σὲ

2. Ἐράσμου, *Μωρίας Ἐγκώμιον*, μετάφραση Στρατῆ Τσίρκα, Ἀθήνα 1970, σσ. 106-107. Τὸ ἔργο γράφτηκε τὸ 1509 καὶ κυκλοφόρησε τὸ 1511 στὸ Παρίσι. Ὁ Ἐράσμος «στὰ νιάτα του ὀνομαζόταν Γκέερτ Γκέερτς, ὄνομα ὀλλανδικό, ποὺ σημαίνει Γεράρδος γιὸς Γεράρδου. Ὄντας νόθος γιὸς, δὲν εἶχε οἰκογενειακὸ ὄνομα. Θὰ πάρει [...] ἀργότερα τὰ ψευδώνυμα τοῦ Ντεζιντέριους Ἐράσμος, τὸ πρῶτο λατινικὸ, τὸ δεύτερο ἑλληνικὸ, ἀπὸ τὸ ἐράσμιος». Φ. Μπρεντάνο, *Ἡ Ἀναγέννηση*, μετάφραση Σ. Μαργέτη, Ἀθήνα χ.χ., σ. 95. Ἀλλὰ καὶ στὸ πατρικὸ τὸ ὄνομα ὑπάρχει στὰ ὀλλανδικὰ ἡ ρίζα «γκιέρεν» = ἐπιθυμῶ· πρβλ. τὴν ἑλληνικὴ ἐκδοχή, *δ.π.*, σ. 163.

3. «...ἐν ἀπὸ τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὰ σημεῖα ἦτο καὶ ἡ ἀγάπησις τῶν ρωμαϊκῶν ὀνομάτων, ἐξεναντίας ἐν ἀπὸ τὰ σημεῖα τῆς ἐνεργουμένης σήμερον ἀναγεννήσεως αὐτοῦ πρέπει νὰ λογίζεται καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων». Γιὰ νὰ προσθέσει ἀμέσως μετὰ πῶς πρόκειται γιὰ ὀνόματα «Ἑλλήνων ὄχι τῶν τυχόντων ἀλλὰ τῶν ἀξιεπαίων, ἢ κἀν τῶν ἀμέμπτων». Στράβωνος, *Γεωγραφικά*, Α', Παρίσι 1815. Ἀνατύπωση στὸ: Ἀδαμάντιου Κοραῆ, *Προλεγόμενα στοὺς ἀρχαίους ἑλληνες συγγραφεῖς*, τ. Β', πρόλογος Ε. Ν. Φραγκίσκου, Ἀθήνα 1988, σσ. 237-238.

ενδόξους και όχι τυχαίους Έλληνες.

Για τὸ ποιὸν εἶδους ὀνόματα πρόκειται, δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς οὔτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ ἐκφράζει τὴν ἀνησυχίαν τοῦ σίγουρα κατὰ ἐτοιμάζεται⁴. Εἴμαστε στὴν παραμονὴ τῆς ἐπανάστασης, στὸ 1819. Ἄλλα καὶ ὁ ξένος περιηγητὴς Ambroise Firmin Didot, ποὺ περιηγεῖται, λίγο νωρίτερα, τὰ μικρασιατικὰ παράλια, θὰ βρεθεῖ ἀντιμέτωπος, στὸ Ἀἶβαλί, μὲ ὀργανωμένους ἑξαρχαϊστὶκὲς τάσεις· ἡ ἐμβέλεια τοὺς ὁμοῦς ἐξαντλεῖται στὸν περίβολο τῆς σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν. Θὰ μᾶς δώσει μιὰ ὠραία περιγραφή τοῦ ἐγχειρήματος ποὺ συντελεῖται, ὅταν οἱ τρόφιμοι τῆς σχολῆς, μὲ ψήφισμα ποὺ ἐξέδωσαν, ἀποφάσισαν νὰ ἐξοστρακίσουν τὴν καθομιλουμένη ἀπὸ τὸν προφορικό τους λόγο, γιὰ νὰ ξαναζωντανέψουν, ἐντὸς τῶν τειχῶν πάντα, τὴ γλῶσσα τῶν ἀρχαίων. Παράλληλη ἐνέργεια ἀποτελεῖ ὁ ἑξαρχαϊσμός τῶν κοινόχρηστων βαπτιστικῶν ὀνομάτων καὶ ἡ υἱοθέτηση ἐκείνων ποὺ ἀνήκαν σὲ μεγάλους ἀνδρες. Τὸ ταξίδι τοῦ Γάλλου περιηγητῆ στὴν Ἀνατολή γίνεται στὰ 1816-1817, ἀλλὰ οἱ σημειώσεις του ἐκδίδονται περίπου μιὰ δεκαετία ἀργότερα⁵.

Τὴν ἴδια ὁμοῦς ἐποχὴ τὸ Πατριαρχεῖο ἀποδοκιμάζει τὴν νεοτερικὴν τροπὴν καὶ παίρνει μέτρα γιὰ τὴν καταστολὴ τους. Λίγο μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς τρίτης πατριαρχίας του, τὸ 1819, ὁ Γρηγόριος Ε΄ ἐκδίδει ἐγκύκλιο μὲ τὴν ὁποία καταδικάζει τὴν ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν στὰ σχολεῖα, ἐνῶ συγχρόνως χρίζει τοὺς κατὰ τόπους κληρικοὺς θεματοφύλακες τῆς χριστιανικῆς ὀνοματοθεσίας. Τὸ ἀντιφιλοσοφικὸ πνεῦμα ποὺ διέπει τὸ κείμενο δὲ βρίσκεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὴ γραμμὴ ποὺ ἀκολουθεῖται στὸ ζήτημα τοῦ ἑξαρχαϊσμοῦ τῶν ὀνομάτων.

«(...) Καὶ ἡ κατὰ καινοτομίαν παρὰ ταῦτα εἰσαχθεῖσα τῶν παλαιῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἐπιφώνησις εἰς τὰ βαπτιζόμενα βρέφη τῶν πιστῶν, ὡς ἠκούσαμεν, λαμβανομένη ὡς μία καταφρόνησις τῆς Χριστιανικῆς ὀνοματοθεσίας, εἶναι διόλου ἀπροσφυῆς καὶ ἀνάρμοστος· ὅθεν

4. Λέγεται πὸς τὸ 1819, ἀπευθυνόμενος ὁ Ἑλληνιστὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρατηροῦσε: «Κατὰ μέγαρον ἔχετε στὸ κεφάλι σας. Δὲν βαπτίζετε πιά τὰ παιδιὰ σας Γιάννη, Πέτρο, Κώστα, παρὰ Λεωνίδα, Θεμιστοκλῆ, Ἀριστείδη! Σίγουρα κατὰ μαγειρεύετε». Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, *Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας*, Ἀθήνα 1968, σ. 162.

5. Στὸ *Notes d'un voyage fait dans le Levant en 1816 et 1817*, Παρίσι [1826], ἔργο ἀφιερωμένο στὸν Κοραῆ ποὺ κυκλοφόρησε ἀνώνυμα σὲ ἐλάχιστα ἀντίτυπα, ὁ Didot πρωτοδημοσιεύει τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ ψηφίσματος μὲ τὴν ἀντίστοιχη γαλλικὴ του μετάφραση. Ἐκεῖ βρίσκεται καὶ τὸ δικό του ὄνομα μεταγραμμένο σὲ Ἀνάχαρις. Ἀργότερα στὸ ἔργο του *Alde Manuce et l'Hellénisme à Venise*, Παρίσι 1875, σσ. 471-474, ἀναδημοσιεύει τὸ κείμενο. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶ, *δ.π.*, σσ. 161-162, Λουκίας Δροῦλια, «Ἡ ἐθιμικὴ παράδοση στὴν ὀνοματοθεσία καὶ ὁ διαφωτισμός — Ἐνα παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα», *Μνήμων*, 10, Ἀθήνα 1988, σ. 190, καὶ Ἰωάννης Πετροπούλου, «Γύρω ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφία τῶν Κυδωνιῶν», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν*, 3, Ἀθήνα 1982, σ. 232.

ανάγκη ἢ Ἄρχιερωσύνη σας νὰ διαδώσητε παραγγελίας ἐντόνους εἰς τοὺς Ἱερεῖς τῶν ἐνοριῶν σας, καὶ νοουθεσίας πνευματικὰς εἰς τοὺς εὐλογημένους ἐπαρχιώτας σας, διὰ νὰ λείψῃ τούντεῦθεν καὶ ἡ κατάχρησις αὐτῆ, καὶ ἀφεθέντες τῆς ἀκαίρου καὶ μηδὲν ἐχούσης τὸ χρησιμον φιλοτιμίας καὶ ἐπιδείξεως οἱ γονεῖς καὶ ἀνάδοχοι, νὰ ὀνοματοθετῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας καὶ μυστικῆς ἀναγεννήσεως τὰ εἰθισμένα ταῖς εὐσεβέσιν ἀκοαῖς πατροπαράδοτα χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν ἐγνωσμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἐνδόξως ὑπ' αὐτῆς ἐορταζομένων Ἀγίων, διὰ νὰ εἶναι ἔφοροι καὶ φύλακες τῶν βαπτιζομένων νηπίων, καὶ ταχεῖς καὶ ἀδιάλειπτοι χορηγοὶ τῆς χάριτος αὐτῶν εἰς τὰς μετὰ πίστεως ἐπικλήσεις. Γινώσκοντες δὲ κοινῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν προστασίαν ἀέννανον καὶ ἐτοιμὴν εἰς διατήρησιν ἀπαράτρεπτον τῶν ὀροθηθέντων, ὀφείλετε θαρρούντως ν' ἀναγγέλλητε ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ νὰ δηλοποιῆτε ἐν γραφῇ ἀληθείας τὰ διατρέχοντα, ἵνα διὰ τῆς ὑπεροχῆς πνευματικῆς δυνάμεως, τῶν ἐπιπροσθούτων διαλυομένων, συντηρῆται καὶ ἡ ἠθικὴ τῶν ὁμογενῶν καταστάσις, καὶ ἡ τῶν σχολείων εὐρυθμία, οἴασουν θολερᾶς ἐπιμιξίας ἐλευθέρα καὶ πανταχόθεν ἀβλαβῆς»⁶.

Δὲν γνωρίζουμε πόσο πραγματικὰ ἀπειλητικὴ στάθηκε ἡ καινοτομία αὐτῆ, «ἢ τῶν παλαιῶν ὀνομάτων ἐπιφώνησις», ὥστε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἐκκλησίαν στὴν ἐπιβολὴ περιορισμῶν. Ἀκόμα, δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα ποὺ νὰ τεκμηριώσουν τὴν ποσοτικὴ τῆς διάστασις. Ἄν ἀναρωτηθοῦμε ὅμως ποῖα ἦταν ἡ ἀπήχησις τῆς ἐγκυκλίου, φαίνεται πὼς οἱ κεντρόφυγες τάσεις συνεχίστηκαν. Ἀργότερα, τὴ δεκαετία τοῦ '30 στὴν Καππαδοκία, ἡ ἐκκλησία θὰ διαδραματίσει τὸ ρόλο τοῦ φύλακα τῆς χριστιανικῆς παράδοσης, ἐλέγχοντας, ὅπως θὰ δοῦμε, καὶ πάλι τὴν ὀνοματοδοσίαν, μόνον ποὺ στὸ στόχαστρο αὐτῆ τῆ φορὰ δὲν θὰ βρίσκονται τὰ εἰδωλολατρικὰ ἀλλὰ τὰ τουρκικῆς προέλευσης ὀνόματα.

Ὅταν κανεὶς θελήσῃ νὰ προσεγγίσει τὸ νόημα ποὺ ἐμπεριέχεται στὴν τάση υἱοθέτησης ἀρχαίων ὀνομάτων, θὰ διακρίνει μιὰ διάθεση φιλελεύθερη, ποὺ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴ μετέπειτα ἀρχαϊστικὴ στειρότητα. Ὅπως ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ τὸν Κ. Θ. Δημαρᾶ⁷, τὰ προεπαναστατικὰ χρόνια τὸ

6. Πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ ἀντικατοικὸ περιοδικὸ *Καλλιόπη*, τὴν ἴδια χρονιά, τ. 1, Βιέννη 1819, σσ. 217-221. Σχολιασμένο τὸ δημοσιεύει ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ὁ Κοραῖς καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Βασικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθῆνα 1953, σσ. 299-304. Τὸ χωρίο ποὺ ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ εἶναι ἀπὸ τὴ σ. 304. Τὸ ἴδιο παραθέτει καὶ ἡ Λουκία Δρούλια, *δ.π.*, σσ. 187-201.

7. «[...] Ἡ ἀναζωπύρωση, λοιπόν, τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων γραμμάτων, στὸ ποσοστὸ ὅπου ὀφείλεται σὲ τοπικοὺς λόγους, ἀπέτελεσε μιὰ ἐκφραση τοῦ ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ· εἶναι πράξι ἀνεξαρτησίας ἀπέναντι στὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστικὴ μέριμνα. Ἄν ὕστερα, μὲ τὸν παραγόμενο διαφορισμὸ τῆς παιδείας, μπόρεσε νὰ παρουσιασθεῖ στὰ μάτια τῶν προοδευτικῶν δεμένη μὲ τὴν συντήρησιν· ἂν ἢ γραμματικὴ διδασκαλία, μὲ τὴν στενότητά της καὶ μὲ τοὺς ἐκπροσώ-

διελληνικό αυτό φαινόμενο δηλώνει ένα πνεύμα ριζοτόμο απέναντι στην εκκλησία. Ο άνεμος της ελευθερίας που είχε αρχίσει να πνέει βρισκόταν κοντά στην κορυφή του. Μέσα στην ατμόσφαιρα της προετοιμασίας του αγώνα, ή επίκληση του αρχαιοελληνικού ιδεώδους δυνάμωνε το επαναστατικό φρόνημα. Τα «εθνικά» όνοματά, όπως και η αρχαία γλώσσα, αδιάφορο αν κατέληξαν σε αυτόσκοπο, θεωρήθηκαν αρχικά ένα μέσο για την προσέγγιση, αν όχι για την ίδια την κατάκτηση, των υψηλών αξιών που ο ελληνικός κόσμος ενσάρκωνε στα μάτια των ανθρώπων του Διαφωτισμού.

II. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Ο συνδετικός κρίκος. Το βαπτιστήριο

“Αν στα προεπαναστατικά χρόνια ή επιλογή αρχαιοελληνικού ονόματος περικλείει ένα κάποιο αίτημα χειραφέτησης από την εθμική παράδοση, αντίθετα, ο ρηζικέλευθος χαρακτήρας της άττει στην περίοδο που ακολουθήσε την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, ενώ προτάσσεται ένα συγκεκριμένο αίτημα ενσωμάτωσης —στον εθνικό κορμό αυτή τη φορά.

Η υπόθεση εργασίας που υποτυπώνεται εδώ είναι ότι ή τάση εξαρχαΐσμου των βαπτιστικών ονομάτων ή επιθέτων ακολουθεί την καμπύλη επικράτησης της μεγάλης ιδέας στον ελλαδικό χώρο και συμβαδίζει με την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης στους ορθόδοξους τουρκόφωνους κατοίκους της Ανατολής. Αναπτύσσεται με τον τρόπο αυτό το συναίσθημα του «άνηκευ», του εθνικισμού, ενώ παράλληλα συντελείται μια σταδιακή απομάκρυνση από τον οθωμανικό κόσμο.

Σε όλόκληρη τη δεύτερη πεντηκονταετία του 19ου αιώνα ή Κωνσταντινούπολη θά έπωμιστεί έναν επιτελικό ρόλο στο ιδεολογικό επίπεδο και θά γίνει ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη νέα πρωτεύουσα και τις μακρινές κοιτίδες. Το σχέδιο λοιπόν φωτισμού της Ανατολής θά άρτιωθεί μέσα από τους διαύλους των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων· το Έθνικό Πανεπιστήμιο και ή Ριζάρειος στην Αθήνα, καθώς και ή Θεολογική Σχολή στη Χάλκη, θά διαμορφώσουν στελέχη τά όποια θά μεταβληθούν σε άποστούλους της εθνι-

πους της, προκαλούσε την δυσφορία του Κοραή και των όπαδών του· αν, άργότερα άκόμη, ή λατρεία του αρχαίου κόσμου εντάχθηκε μαζί με την θρησκεία σε ένιαια συντηρητικά συνθήματα, όλα αυτά δέν μεταβάλλουν τον γενναία ριζοτόμο χαρακτήρα τον όποιο παρουσίασε τό κίνημα στην άφετηρία του». Κ. Θ. Δημαρά, *δ.π.*, σ. 139.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι μνείες που επιλέχθηκαν να χρησιμοποιηθούν στο κεφάλαιο αυτό ως άποδεικτικό ύλικό καθώς και ή ερμηνευτική γραμμή που ακολουθήθηκε, να ένταχθεί δηλαδή ή παρέκκλιση από τη χριστιανική όνοματοδοσία σε ένα ρηζικέλευθο ρεύμα ιδεών, έχουν διατυπωθεί από τον Κ. Θ. Δημαρά. Η μεταφορά τους εδώ έξυπηρετεί την άνάγκη σύνδεσης του κυρίως θέματος —της δεκτικότητας που παρουσίασε ή Καππαδοκία στο έθμο του έξελληνισμού— με όσα προηγήθηκαν.

κῆς ιδέας στις περιοχές τῶν ἀλυτρώτων. Ἀργότερα οἱ σύλλογοι, συνεπικουρούμενοι ἀπὸ τὶς συνθήκες ποὺ ἐμφανίζονται εὐνοϊκότερες γιὰ τὶς μειονότητες ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ αἵωνα, σὲ ἐπίπεδο τουλάχιστον θεσμικό, θὰ συντελέσουν στὸν πολλαπλασιασμό τῶν σχολείων σὲ ὁλόκληρη τὴ Μικρὰ Ἀσία⁸.

Ἡ γηγενὴς λογιόσύνη τῆς Πόλης ἀνταποκρίθηκε στὰ κελεύσματα τοῦ ἔθνικοῦ κέντρου. Στὸ ἀντίπαλο δέος τῆς Ἀθήνας θὰ ἀπαντήσει μὲ τὴ δημιουργία τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου (1861) καθὼς καὶ μὲ ἓνα πλῆθος τοπικῶν συλλόγων ποὺ ἰδρύονται ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς κοινότητες, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐδρεύουν στὴν Πόλη (ὑποψιαζόμεστε ὅτι ὁ δεικτὴς τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης πρέπει νὰ ἦταν πάρα πολλὸ ὑψηλός): ὡς κύριο στόχο τοὺς προτάσσουν τὴ μετακένωση τῆς νεοελληνικῆς ἔθνικῆς ἰδεολογίας καὶ γλώσσας στοὺς πληθυσμοὺς ἐκεῖνους ποὺ, διαφοροποιημένοι γλωσσικά, κρατήθηκαν γιὰ αἰῶνες θρησκευτικὰ ὁμοῦσοι.

Ἔλα αὐτὰ θὰ σημάνουν μιὰ ἀέναη ἀνακατάταξη στὸ χῶρο, μιὰ κινητικότητα τῶν πληθυσμῶν ἀνάμεσα στὰ δύο ἀνταγωνιστικὰ κέντρα, ποὺ διενεργεῖται ἀ π ὀ καὶ π ρ ὀς τὶς δύο κατευθύνσεις. Βέβαια, ὅταν μιλάμε γιὰ θέματα παιδείας, πρέπει νὰ μὴ λησμονοῦμε τὴν ἀκτινοβολία καὶ ὑπεροχὴ τῆς Κωνσταντινούπολης —στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ ἓνα χρονικὸ σημεῖο καὶ ἔπειτα, συρρεῖ κυρίως ὁ ἐπιχειρηματικὸς κόσμος⁹. Ἡ Βασιλεύουσα, λοιπόν, θὰ

8. Οἱ κινήσεις αὐτὲς εὐνοοῦνται βέβαια καὶ ἀπὸ τὶς μεταβολὲς ποὺ σημειώνονται στὸν ἴδιο τὸν ὀθωμανικὸ χῶρο: Οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἵωνα ἀναγνωρίζουν κάποια αὐθιπαρξία στοὺς χριστιανοὺς —οἱ διακηρύξεις μορεῖ νὰ μὴν πραγματοποιήθηκαν κατὰ γράμμα, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν καὶ στὰ χαρτιά. Οἱ μειονότητες βγαίνουν πιά στὸ προσκήνιο καὶ διαδηλώνουν τὴν παρουσία τους: Ἡ υἱοθέτηση τῆς ἑλληνικῆς ταυτότητας, ὡς ἐπιλογή, συνεπικουρεῖται ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμό τῶν σχολείων καὶ τῶν συλλόγων ὅπου διδάσκονται ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἀπὸ τὴν ἐλλαδικὴ πλευρὰ πάλι, τὸ σύνθημα τοῦ «φωτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς» κινητοποιεῖ τοὺς λογίους καὶ τὶς συσσωματώσεις τους. Οἱ δάσκαλοι στὴν Καππαδοκία στέλνονται μέσω τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἐταιρείας ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων (1869), ἐφαρμόζοντας ἐνιαῖα πολιτικὴ γιὰ τοὺς ὑπόδουλους, στέλνει ἀναγνωστικὰ στὰ νεοϊδρυμένα ἐκπαιδευτήρια. Τὸ τρίσημο σῆμα τοῦ Παπαρρηγόπουλου, ὁ δρος ἑλληνοχριστιανικὸς τοῦ Ζαμπέλιου, ἡ ἔννοια τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔχουν πιά διατυπωθεῖ. Βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ὁ ἑλληνικὸς ρωμαντισμός*, Ἀθήνα 1982, *Ἑλλή Σκοπετέα, Τὸ πρότυπο βασιλείου καὶ ἡ μεγάλη ἰδέα — ὄψεις τοῦ ἔθνικοῦ προβλήματος στὴν Ἑλλάδα (1830-1880)*, Ἀθήνα 1988, καὶ Π. Μ. Κιτρομηλίδης, *Τὸ ἑλληνικὸ κράτος ὡς ἔθνικὸ κέντρο, Ἑλληνισμός - ἑλληνικότητα, ἰδεολογικὸ καὶ βιωματικὸ ἀξονες τῆς Νεοελληνικῆς κοινωνίας*, Ἀθήνα 1983, σσ. 143-164.

9. Λίγο νωρίτερα ἀπὸ τὸν Δραγοῦμη, μιὰ ἐφημερίδα ἀναφέρεται στὴ «μετανάστευση τοῦ Φαναρίου στὴν Ἑλλάδα» (*Αἰών*, 28.8.48). Εἴκοσι χρόνια ἀργότερα, ὁ Ἄν. Βυζάντιος θὰ παρατηρήσει πῶς τὸ ρεῖμα βρίσκεται πρὸς τὴν ἀντίθετη φορά, ἐνῶ ὁ Ἀσμοδαῖος, τὸ 1875, σημειώνει: «Μετὰ χίλια ἢ δισχίλια ἔτη ὁ τότε κ. Παπαρρηγόπουλος θέλει διηγείσθαι ὅτι μεσοῦντος τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπέδραμεν ἐκ τῶν παραλίων τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Ἀττικὴν φυλὴ ἀνθρώπων οἵτινες ἔκαυχῶντο ἐπὶ ἑλληνικῆ φυλῆ καὶ πατριωτισμῷ» (2.2.1875), *Ἐ. Σκοπετέα, δ.π.*, σσ. 57, 82.

ἀποτελέσει τὸν πόλο Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὸ χωνευτήρι, γιὰ τὶς πληθυσμιακὰ ἑτερογενεῖς ὁμάδες οἱ ὁποῖες συρρέουν κατὰ ἑκατοντάδες μετὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Μιὰ ὡραία εἰκόνα τῆς πανσπερμίας τῆς Πόλης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδιαμόρφωτων ἔθνικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἐπήλυδων, δίνει ὁ Νικόλαος Δραγούμης μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τῆς *Πανδώρας*¹⁰:

«Ὅστις μεταβάς ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀποβῆ τὸ πρῶτον εἰς Γαλατᾶν παρὰ τὴν γέφυραν, νομίζει ὅτι, πλὴν τῶν συμπεριζομένων σωρῶν τοῦ πλήθους, καὶ τῶν βροντοφωνούντων καὶ θορυβωδῶν ἀχθοφόρων, εὐρίσκεται εἰσέτι ἐν τῇ πατρίδι του. Ὅλοι ὄσους ἀπαντᾷ ἔχουσι φυσιογνωμίαν Στερεοελλαδίτου, Πελοποννησίου, Αἰγαιοπελαγίτου, Χίου, ἢ ἄλλου ἐκ τῶν κατοικούντων ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ βλέπει τὰ θαλασσοβία τέκνα καὶ τῆς Ὑδρας, καὶ τῶν Σπετσῶν, καὶ τῶν Ψαρθῶν, καὶ τοῦ Γαλαξειδίου, καὶ τῆς Θήρας, καὶ τῆς Ἄνδρου, καὶ τοῦ Κρανιδίου, καὶ τῆς Μηκόνου, καὶ ἐκεῖ ἀκούει τὴν ἀλβανικὴν τῶν ἡμετέρων Ὑδραϊοσπετσιωτῶν διάλεκτον, καὶ τὸ βέμι *Πρεσβεία*, καὶ τὸ *κὰ κοπιᾶσενι μὲ τὸ καλό*, καὶ τὸ *σκρούαινε διαταγή*, καὶ τὰς τόσας ἄλλας νοθογενεῖς λέξεις καὶ φράσεις, τὰς ὁποίας ἀποστρέφεται μὲν ἐν Ἑλλάδι, ἀγαπᾷ δὲ ἐκτὸς αὐτῆς»¹¹.

Ἐὰν μετὰ ταῦτα, παλαιῶν πρὸς τὸν ἀκατάσχετον τοῦ πλήθους χεῖμαρρον, εἰσδύσῃ εἰς τὰ *χάνια*, θέλει θαυμάσει βλέπων ὅτι ὅλην σχεδὸν τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπορίαν διαχειρίζονται συμπολιταί του. Ἐκεῖ θέλουσι προσβάλλει τὰς ἀκοάς του ὅλα τὰ γνωστότερα τῶν ἐμπόρων ὀνόματα ὅσα ἤκουσε καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, καὶ ἐκεῖ καὶ διευθύνται καταστημάτων, καὶ γραμματεῖς καὶ ὑπηρέται θέλουσιν ἀποτείνει ἑλληνιστὶ πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον, ἐπικαλοῦντες αὐτόν, ὄχι ὡς πρὸ μικροῦ ξενοφώνως *Signor* ἢ *Monsieur*, ἀλλὰ Κύριον.

Ἐὰν δὲ ἐκεῖθεν, εἰσερχόμενος διὰ τῆς μεγάλης Πύλης εἰς τὸ Ἄστυ, στραφῆ πρὸς ἀριστερά, θέλει ἀπαντήσῃ μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης ἀποθήκας βρυθούσας τῶν ἀενάων καὶ δασιλῶν, ἂν ὄχι καὶ πάντοτε εὐχύμων, προϊόντων τῶν Ἑλληνικῶν πιεστηρίων.

10. Ν. Δραγούμη, «Ἑλληνικὰ συμφέροντα ἐν Κωνσταντινουπόλει», *Νέα Πανδώρα*, 3, 1852, σσ. 233-234.

11. Νοθογενεῖς λέξεις. Μέσα στὸ ἀνερχόμενο κύμα τοῦ ἐθνικισμοῦ ὀρίζεται ὡς νόθο ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται πλησιέστερα. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ οἰκουμενικὸ στὸ ἐθνικὸ, τὸ αἷμα τῆς ἐνοποίησης θὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπεμπόλωση ἐνὸς πρόσφατου παρελθόντος γιὰ χάρις κάποιου ἄλλου, μακρύτερου, ποὺ ὀρίζεται ὡς γνήσιο. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ παρουσιάζονται ἔκτυπα καὶ στὴν Καππαδοκία. Ἡ Ἐ. Σκοπετέα παρατηρεῖ: «Ἄν οἱ Ἑπτανήσιοι ἦσαν Εὐρωπαῖοι, οἱ Φαναριῶτες ἦσαν οἱ κατεξοχὴν ἀνατολίτες, παρὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ διαφωτισμὸ, παρὰ τὴ φράγκικὴ ἐνδυσμασία. Τὸ βασικὸ τους αὐτὸ χαρακτηριστικὸ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποβάλουν κατεβαίνοντας στὴν Ἑλλάδα ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς κατέβηκαν. Ἡ γενιὰ τῶν τουρκομαθημένων ἔπρεπε νὰ ἐξευρωπαϊστεῖ». Ἐ. Σκοπετέα, *δ.π.*, σ. 90.

Και ὁ ξένος Ἕλληνα δὲν θέλει βραδύνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Γαλατᾶς, ἐὰν δὲν εἶναι Ἕλλάς, εἶναι τοῦλάχιστον ἀποικία Ἑλληνική.

Καὶ τῶντι ὁ Γαλατᾶς εἶναι ἀποικία Ἑλληνική, ὅπου ἀπαντᾶς πάσης Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀντιπροσώπων, καὶ ἐμπόρους, καὶ βιομηχάνους, καὶ χειρῶνακτας, καὶ δικηγόρους, καὶ ἱατροῦς, καὶ διδασκάλους, καὶ ἱερεῖς· εἶναι λιμὴν ἀπέραντος ἐν ᾧ συγχωνεύονται καὶ τὰ τέσσαρα ναυτικὰ τμήματα τῆς Ἑλλάδας.

Εἶπον περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρουσίας μου ὅτι, ὅπου καὶ ἂν στραφῆ τις ἐνταῦθα, ἀπαντᾶ Ἕλληνες. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιφέρω τὴν ἐξήγησιν ὅτι πολλοὶ καὶ μάλιστα ἐκ τῶν μεγαλεμπόρων, εἰ καὶ Ἕλληνες τὸ γένος, δὲν ἔχουσι τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· ἄλλοι ἔχουσι τὴν Ῥωσικὴν, ἄλλοι τὴν Αὐστριακὴν, ἄλλοι τὴν Ἴόνιον ἢ τὴν Ἀγγλικὴν, καὶ ἄλλοι προτιμῶσι τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτὴν τὴν Νεαπολιτικὴν».

Ἡ πληθυσμιακὴ ἀναστάτωση εὐνοεῖ τῇ συνήθεια ἀλλαγῆς ὀνόματος, γιὰ ὅσους ἔχουν ἤδη κάποιον, ἢ ἐπιθέματος ἐνὸς ἐπωνύμου γιὰ ἐκείνους ποῦ τὸ στεροῦνται —ἢ μάλλον δὲν ἔχουν ἀκόμα υἰοθετήσῃ ἕνα¹². Παρατηροῦμε μάλιστα ὅτι ἡ μεταβολὴ ἢ ἡ ἀπόκτηση προϋποθέτουν συνήθως καὶ κάποια μετακίνηση στὸ γεωγραφικὸ χῶρον ἀτόμων ἢ ὁμάδων —ἰσοδυναμοῦν μὲ ἕνα εἶδος ἰδεολογικοῦ διαβατηρίου—, μιὰ ὀριστικοποίηση ταυτότητας στὸν τόπο ἐγκατάστασης. Ὁ κυριότερος ἀγωγὸς μέσα ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ γίνῃ ἡ μετατροπὴ εἶναι ἡ ἐκπαίδευση. Στὰ σχολεῖα, στὰ σεμινάρια ἐπικράτησε ἡ συνήθεια μιᾶς θεμτικῆς διπλοτυπίας: οἱ μαθητῆς, ἐγκληματιζόμενοι στὸ χῶρον, δανεῖζονταν καὶ ἀπὸ ἕνα ὄνομα· κατὰ κανόνα, τὸ προγενέστερο ἀφομοιωῶνταν ἀπὸ τὸ νεότερο, σηματοδοτώντας μιὰ ἀρχὴ στῆ ζωὴ τοῦ νεοφώτιστου. Τὸ ἔθιμο κληρονομεῖται καὶ διαιωνίζεται μέσα ἀπὸ τὴ σχέση δασκάλου-μαθητῆ¹³.

12. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς παντελοῦς ἔλλειψης ἐπιθέτων ἢ τῆς ἀστάθειας ποῦ παρουσιάζουν τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα βλ. Αἰκατερίνης Ἀσδραχᾶ - Σπ. Ἀσδραχᾶ: «Βαφτιστικά καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα σὲ μιὰ νησιωτικὴ κοινότητα: Πάτμος (1Α' -1Θ' αἰ.)», *Ἀμνηστὸς στῆ μνήμη Φώτης Ἀποστολόπουλου*, Ἀθήνα 1984, σ. 63(ε). Ἀκόμη, Ἀλέξη Πολίτη, «Γιὰ ἕνα ὄνομα ἀδειανό», *Αὐγή*, 24.5.87. Φιλ. Ἡλιοῦ, «Κοινωνικοὶ ἀγῶνες καὶ διαφωτισμός, ἡ περίπτωση τῆς Σμύρνης (1819)», *Μνήμων*, Ἀθήνα 1981, σ. 27. Γιὰ τὸν τρόπο σχηματισμοῦ τῶν ἐπιθέτων στοὺς Φαναριώτες, προεπαναστατικά, σημαντικὲς παρατηρήσεις κάνει ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς W. Eton (βλ. *Ἐπίπετρο*). Κατὰ τὸν Zallony, πρῶτοι οἱ Φαναριώτες ἐξαρχαῖσαν τὰ ὀνόματά τους. Ἡ πληροφορία μένει ἀνεπιβεβαίωτη (Zallony, *Essai sur les Fanariotes*, Μασσαλία 1824, σσ. 171-172), βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ἱστορία...*, δ.π., σ. 541. Πάντως, ἂν καὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἐδῶ παρὰ ἀπλῶς νὰ θιγῆ, κοινὴ εἶναι ἡ διαπίστωση πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα τὰ οἰκογενειακὰ ἐπιθέτα ἀποτελοῦν διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς ἀνώτερης τάξης —προϋποθέτοντας μιὰ ἰσχυρὴ οἰκονομικὴ βάση. Ἡ Ἀγγελικὴ Λαῖου ἐξετάζοντας τὰ ὀνόματα τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καταλήγει σὲ παρόμοιες ἐπισημάνσεις. Βλ. Ἀ. Λαῖου-Θωμαδάκη, «Ἡ ἀγροτικὴ κοινότητα στὴν ὑστερὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ», μετάφραση Ἀγλαίας Κάσδαγλη, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1987, σσ. 162-164, 169.

13. Μιὰ μαρτυρία τοῦ Μανουὴλ Γεδεῶν ἀποδίδει καλὰ τὴν ἀτμόσφαιρα ποῦ ἐπικρατοῦσε στὰ

Ἀπὸ τὴ δειγματοληπτικὴ συναγωγή τοῦ ὕλικου ποὺ παρουσιάζεται στοὺς πίνακες ποὺ ἀκολουθοῦν παρατηροῦμε πὼς στὴν Κωνσταντινούπολη ἐντοπίζονται οἱ ἄῤωροι, τὰ φυτῶρια ἐνὸς προγραμματισμένου τελετουργικοῦ μετονομασιῶν. Τὰ «βαπτιστήρια» εἶναι κυρίως δύο: Ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης. Κεντρικὲς προσωπικότητες ποὺ εἰσάγουν τὴν πράξη μετονομασίας, προωθώντας τὴν σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς καθηγητικῆς σταδιοδρομίας τους, ὑπῆρξαν οἱ διευθυντὲς τῶν σχολῶν, ὁ Νικόλαος Λογᾶδης (1830-1835) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Τυπάλδος (1844-1865). Ὁ Μανουὴλ Γεδεῶν ὀνομάζει τὸν Λογᾶδὴ «τελευταῖον οἰκουμηνικὸν διδάσκαλον», χαρακτηρισμὸ ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προσδώσει καὶ στὸν Τυπάλδο¹⁵. Ὅπως θὰ δοῦμε, τὸ εἶδος τῶν μετονομασιῶν ποὺ ἔγιναν στὶς δύο σχολὲς προϋποθέτει μιὰ συνειδητὴ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἀναδόχων: δίνεται ἕνας ὀρισμένος προσανατολισμὸς.

Ὁ κατάλογος τῆς ἐπόμενης σελίδας περιλαμβάνει λογίους ποὺ ἐγκαταστάθηκαν καὶ σπούδασαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ καὶ στὴ Σμύρνη¹⁶,

σχολεῖα ἐκεῖνα τὰ χρόνια, δείχνοντας πόσο γερὰ ριζωμένη ἦταν ἡ συνήθεια τῆς μεταβίβασης ἐνὸς ὀνόματος ἀπὸ τοὺς πρεσβύτερους στοὺς νεότερους. Τὸ περιστατικὸ ἀναφέρεται στὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολὴ τῶν Ἐξ-Μαρμάρων, τὸ 1845: «Ὅταν ἀπέθνησκε διδάσκαλός τις, ἄγαμος, ἢ μὴ ἔχων υἱούς, οἱ διδάσκαλοι οἱ ζῶντες, σεβόμενοι τὴν μνήμην τοῦ ἄπαιδος ἢ ἀγάμου, συνεφώνουν ἀπὸ κοινοῦ τὰ δῶσσι τὸ ἐπώνυμον ἐκείνου εἰς ἕνα νέον, μὴ ἔχοντα ἐπώνυμον». (Μ. Γεδεῶν, *Ἀποσπαιμείωματα Χρονογράφου*, 1800-1913, Ἀθήνα 1932, σ. 127). Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ἕνας καθηγητὴς τῆς τουρκικῆς στὸ Ζωγράφειο Γυμνάσιο τῆς Πόλης, ὁ Παυλάκης Μελιτόπουλος, στὸ καραμανλίδικο ἔργο του *Κλείς τῆς τουρκικῆς γλώσσης* (1914), διδακτικὸ βιβλίον, παραθέτει πιά, ἔτοιμον θαρρεῖς γιὰ «κατανάλωσι», ἕναν κατάλογο ἀντιστοιχιῶν τῶν ὀνομάτων σὲ δίσηλο τουρκοελληνικὸ: π.χ. Δζεβέρ = Ἀδαμάντιος, Μουστερῆ = Ζεὺς, Ζια-εδδὴν = Θεμιστοκλῆς κλπ. Βλ. Evangelia Balta, *Karamanlidika*, xxe siècle, bibliographie analytique, Ἀθήνα 1987, ἀρ. 108, ἀλλὰ καὶ Dalleggio-Salaville, ἀρ. 47 (1812).

14. Καὶ ὁ Γεδεῶν προσθέτει γιὰ τὸν Λογᾶδὴ τὸ χαρακτηρισμὸ: «[ὑπῆρξε] τὸ στόμα ἐξ οὗ ἐλάλησαν κατὰ σειράν πατριάρχαι». Τὰ μεταφέρει ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης, *Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας*, Ἀθήνα 1936, σ. 46. Ὁ Νικόλαος Λογᾶδης (1779-1835) σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, στὴν ὁποία καὶ ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1821 νὰ διδάσκει καὶ ἀργότερα νὰ διευθίνει ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Συμμετεῖχε ἐνεργᾶ στὴ σύνταξη τῆς «Κιβωτοῦ» τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ἔργον ἡμιτελοῦς, τοῦ ὁποῦο ὁ πρῶτος τόμος βγήκε τὸ 1819. Δὲν διαθέτουμε στοιχεῖα γιὰ τὴ δική του —πιθανῆ— μετονομασία. «Ἐφημιζέτο εἰς τῶν ἀρίστων ἐλληνιστῶν [...] ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἦν ἀρχαϊκῆ». Βλ. Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1869, ἐκδοθὲν ὑπὸ Μαρῖνου Π. Βρεττοῦ, ἔτος Θ', Παρίσι (χ.χ.), σ. 622.

15. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο καὶ τὴ δράση του στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, βλ. Β. Σταυρίδου, *Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (1844-1923)*, Α', Ἀθήνα 1970, σσ. 18-22, Ἡλ. Δ. Τσιτσέλη, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμεικτα*, Α', Ἀθήνα 1904, σσ. 683 κ.ἐξ., Γεωργ. Δ. Μεταλληνοῦ - Βαρβάρου Γ. Μεταλληνοῦ, *Ἀρχεῖον Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, Σχολαρχία Κωνσταντίνου Τυπάλδου 1844-1864*, Ἀθήνα, τ. Α', 1985, τ. Β' 1987.

16. Συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ Σμύρνη, γιατί ἀποτελέσει καὶ ἐκεῖνη ἕναν πυρῆνα μετονομασιῶν. Ὅχι μόνον οἱ δάσκαλοι τῆς ἔχουν διαμορφωθεῖ στὰ μεγάλα ἰδρύματα τῆς Κωνσταντινούπολης ἢ τῆς Ἀθήνας, ἢ ἀκόμα καὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, πλάνητες καὶ περιφερό-

προερχόμενοι είτε από τον έλλαδικό χώρο —ισχυρό ρεύμα αυτό, οι έλλαδίτες στην Πόλη— είτε από την υπόλοιπη μικρασιατική ένδοχώρα. Η Καππαδοκία δέν συμπεριλαμβάνεται εδώ —εξετάζεται ξεχωριστά. Στη συναγωγή δέν διαφορίζεται τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ ὀνόματα δέν ἔχουν παγιωθεῖ στὴν ὀριστικὴ τους μορφή: ὁ Στίλπων Κυριακίδης ὠραῖα τὸ ἐπισημαίνει σὲ μιὰ μελέτη του¹⁷. Ἄλλωστε, πρόθεσή μας δέν εἶναι νὰ προβοῦμε σὲ γλωσσολογικοῦ τύπου παρατηρήσεις, ἀλλὰ νὰ κατανοήσουμε μιὰ ἱστορικὴ ροπή. Ὅσο γιὰ τὴν πηγὴ τῶν πληροφοριῶν, ὀφείλουμε πολλὰ στίς διάσπαρτες μνεῖες τοῦ Μανουὴλ Γεδεών, ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει παρεκβατικά, ἀνάμεσα σὲ παρενθέσεις, ὅσα οἱ ἄλλοι, ἀκόμα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ φορεῖς τῆς μετονομασίας, ἀποσιωποῦν. Χρησιμοποιήθηκαν ἐπίσης κείμενα συνταγμένα ἀπὸ μεταγενέστερους, ὅταν οἱ βιογραφούμενοι εἶχαν κλείσει τὸν κύκλο τῆς ζωῆς τους. Ἡ δυνατότητα καταφυγῆς σὲ κείμενα αὐτοβιογραφικά, μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν «αὐτουργῶν» ἐξηγητικὲς τῆς συμπεριφραῶς τους, ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Τέτοιες διηγῆσεις δέν βρέθηκαν. Ἰσως λανθάνουν —ἀλλὰ στὴν ἱστορία καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι δηλωτικὴ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΩΤΟΣ*
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ - ΣΜΥΡΝΗ

Ἄρχιγιένης ⁽¹⁾ Σαράντης	Τρανέκος —	Λογάδης μετὰ τὸ 1822	Θράκη Ἐπιβάται
Ἄφθονίδης ⁽²⁾ οἰκογένεια - Γεώργιος - Μιχαήλ - Γερμανὸς	Μπερεκέτη	πρὶν ἀπὸ τὸ 1821; —	Ἰωνία Βρύουλλα

μενοι, θὰ ξαναβρεθοῦν στὰ κέντρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάποτε ἀποδήμησαν —δέν ἀποτελοῦν γηγενῆς ὑπαλληλικὸ προσωπικὸ.

17. «τὰ ἐπώνυμα [...] πολλάκις εἰς ὀνόματα μεθίστανται καὶ τὰ ὀνόματα εἰς ἐπώνυμα, ὥστε ἡ μεμονωμένη καὶ κεχωρισμένη τούτων ἔρευνα νὰ μὴ εἶναι ἀσφαλής». Στίλπωνος Κυριακίδου, «Παρατηρήσεις περὶ τῶν νεοελληνικῶν ὀνομάτων», *Λαογραφία*, 5, Ἀθήνα 1915, σ. 345.

* Ἡ πρώτη στήλη περιλαμβάνει τὸ ἐξελληνισμένο ὄνομα. Ἡ δεύτερη στήλη περιλαμβάνει τὸ ἀρχικὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπίθετο, ἐφόσον ὑπάρχει. Στὴν τρίτη στήλη συγκεντρώθηκαν τὰ κατὰ προσέγγιση στοιχεῖα τόπου καὶ χρόνου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ «ἀναδόχου». Τέλος, ἡ τέταρτη στήλη δηλώνει τὴν προέλευση: ὁ ἀριθμητὴς τὸν τόπο γέννησης καὶ ὁ παρωνομαστὴς τὸν τόπο καταγωγῆς. Οἱ ἐκθέτες παραπέμπουν στὸ παράρτημα I, «Προσωπογραφικὰ Κωνσταντινούπολης».

Βασιάδης ⁽³⁾ Ήροκλής	— Κώστας	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1835	Ήπειρος Δελβινάκι —
Βαφείδης ⁽⁴⁾ Φιλάρετος	Βαφείδης Χρήστος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1865	Κων/πολη Θράκη
Βρυέννιος ⁽⁵⁾ Φιλόθεος	— Θεόδωρος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1856	Κων/πολη —
Γλυκᾶς ⁽⁶⁾ Νικηφόρος	— Νικόλαος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1845	Ίμβρος Γλυκὺ —
Εὐθυβούλης ⁽⁷⁾ Κωνσταντῖνος	Καβείρης Κωνσταντῖνος	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1835	Κων/πολη Χίος
Ζυγαβηνός ⁽⁸⁾ Γρηγόριος	— Γρηγόριος	Τυπάλδος Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1863	Σκύρος Χίος Εἰθρία
Ήρόφιλος ⁽⁹⁾ Ήθανάσιος	* *		*
Ήάλεμος ⁽¹⁰⁾ Ήδυσσεάς	* *	Κων/πολη (;)	* Λέσβος —
Καλλίφρων ⁽¹¹⁾ Βασίλειος	Ταχτακούλας Βασίλειος	Λογάδης (;) Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από το 1839	Κων/πολη Βόλος Θεσσαλία
Κεραμεύς ⁽¹²⁾ Παπαδόπουλος Ήθανάσιος	(;) Κεραμιδάρης Παπαδόπουλος Ήθανάσιος	Σμύρνη μετά το 1870	Θεσσαλία Δράκεια —
Κοπάσης ⁽¹³⁾ Ήνδρέας	Ήνδρουλιδάκης Ήνδρέας	Κων/πολη μετά το 1890	Κρήτη —
Λάσκαρις ⁽¹⁴⁾ Ήλέξανδρος	Κατρακύλας Ήλέξανδρος	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πριν από το 1855	Κων/πολη —
Λάτρης ⁽¹⁵⁾ Ήκέσιος	* *	Σμύρνη Οικονόμος (;) Κούμας (;) πριν από το 1821	Σμύρνη —

Μάγνης ⁽¹⁶⁾ Ίωσηφ	Κοντζάντογλου —	Χίος Νεόφυτος Βάμβας περίπου 1821	Μαγνησία Μ. Άσια —
Μουσοῦρος ⁽¹⁷⁾ Ίαγκος	Μουσοῦρος Ίωάννης	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή περίπου 1830	Κων/πολη —
Μυστακίδης ⁽¹⁸⁾ Βασίλειος	Πηγηκλόγλου Βασίλειος	Κων/πολη Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από τὸ 1876	Κων/πολη —
Σχολάριος ⁽¹⁹⁾ Γεννάδιος	Σωτηριάδης —	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πριν από τὸ 1854	Κων/πολη —
Τανταλίδης ⁽²⁰⁾ Ήλιος	Τρανταλιδάκης Ήλιος	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή περίπου 1830	Κων/πολη Κρήτη
Ύπερίδης ⁽²¹⁾ Γεώργιος	Περπέρογλου Γεώργιος	Σμύρνη μετά τὸ 1875	Σμύρνη —
Φιλαλήθης ⁽²²⁾ Ίωάννης	Ήρφανός Ίωάννης	Λογάδης Μ. τ. Γένους Σχολή πριν από τὸ 1825	Βιθυνία Μουδανιά —
Χουρμούζης ⁽²³⁾ Μιχαήλ	Τριανταφύλλου Χουρμούζιος	* πριν από τὸ 1830	Κων/πολη Κρήτη

Παρατηροῦμε ὅτι ἡ συχνότητα τῶν μετονομασιῶν, σύμφωνα πάντα με τὸ δείγμα αὐτό, ἐντείνεται στὶς δεκαετίες 1830-1850, πού συμπίπτουν με τὴ σχολαρχία τοῦ Νικολάου Λογάδη στὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, καθὼς καὶ με τὴν ἰδρυση καὶ λειτουργία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, μετὰ τὸ 1844, καὶ τὴ δράση τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου.

Σύμφωνα λοιπὸν με τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα, 12 πρόσωπα ἀπὸ τὰ 23 εἶναι γεννημένα στὴν Πόλη: 2 ἔχουν κρητικὴ καταγωγή, 1 θεσσαλικὴ (Καλλιφρων), 1 θρακικὴ (Βαφείδης) καὶ 1 χιώτικη (Εὐθυβούλης)· βέροι Κωνσταντινουπολίτες εἶναι δηλαδὴ 7. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους Λάτρη καὶ Ὑπερίδη, οἱ ὑπόλοιποι 10 γεννήθηκαν στὴ Θράκη, Ἰωνία, Βιθυνία, Μαγνησία, Ἰμβρο, Λέσβο, Ἡπειρο, Θεσσαλία, Κρήτη, Εὐβοία — ἓνας ἀπὸ κάθε περιοχῆ. Στὸ σύνολο τῶν 23 σπουδαστῶν 6 ἐξελλήνισαν τὸ τουρκικῆς προέλευσης ἐπώνυμό τους (Μπερεκέτης, Ταχτακούλας, Κοντζάντογλου, Περπέρογλου, Πηγηκλόγλου, Χουρμούζης).

Ἀπὸ ὅσους ἐξελληνίστηκαν, οἱ 2 Σμυρναῖοι ἔχουν ἀρχαῖα ὀνόματα (Λά-

τρης, Ὑπερίδης), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἢ ἀπλῶς τὸ μετέφρασαν (Ἄφθονίδης¹⁸, Μυστακίδης) ἢ υἱοθέτησαν ἕναν ἀρχαιοπρεπῆ τύπο (Μάγνης, Καλλίφρων). Ὁ Χουρμούζης ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα στὰ δύο: Μιχαήλ, χριστιανικό, βυζαντινό, ἀλλὰ καὶ Χουρμούζης, ρίζα περσική, ἐπώνυμο φαναριώτικο τοῦ 18ου αἰώνα. Κληρικοί εἶναι 6: Βαφείδης, Βρυνένιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Σχολάριος. Μεικτὴ περίπτωση ἀποτελοῦν οἱ Ἄφθονίδηδες. Ὁ Γερμανός Ἄφθονίδης ἐκάρη μοναχός, ἐνῶ οἱ πρόγονοί του χρημάτισαν γραμματεῖς τῶν πατριαρχείων. Οἱ ὑπόλοιποι 17 εἶναι λαϊκοί: 6 δάσκαλοι, 5 δημοσιογράφοι, 4 γιατροὶ καὶ 2 λόγιοι, ποὺ δὲν ἐντάσσονται στὶς παραπάνω κατηγορίες (Κεραμεύς, Κοπάσης). Ἀπὸ τοὺς 6 κληρικούς, οἱ 5 εἶναι καὶ δάσκαλοι (Βαφείδης, Βρυνένιος, Γλυκάς, Λάσκαρις, Ζυγαβηνός). Στὸ σύνολο τῶν 23 παρουσιάζονται 7 βυζαντινὰ ὀνόματα (Βαφείδης, Βρυνένιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Μουσοῦρος, Σχολάριος) καὶ 7 ἀρχαῖα (Ἀρχιγένης, Βασιάδης, Ἡρόφιλος, Λάτρης, Τανταλίδης, Ὑπερίδης καὶ Ἰάλεμος). Τὰ ὀνόματα τῶν 7 εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ συγκεκριμένα πρόσωπα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ μυθολογίας καὶ γιὰ τοῦτο διαστέλλονται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα, τὴν τρίτη ἐκδοχὴ μιᾶς καθαρευούσας λύσης, ἀρχαιοπρεποῦς, ποὺ δὲν ταυτίζεται μὲ ἥρωες τοῦ ἀρχαίου κόσμου: Ἄφθονίδης, Εὐθυβούλης, ἀλλὰ καὶ Ὀδυσσεύς, Καλλίφρων, Κεραμεύς, Μάγνης, Μυστακίδης, Χουρμούζης. Ὁ Κοπάσης δὲν ἐντάσσεται σὲ καμιὰ κατηγορία.

Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὀνομάτων, 6 ἀνήκουν σὲ ἀπόφοιτους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης (Βαφείδης, Βρυνένιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός, Λάσκαρις, Σχολάριος) καὶ 8 εἶναι μεγαλοσχολίτες (Ἀρχιγένης, Βασιάδης, Εὐθυβούλης, Καλλίφρων, Μουσοῦρος, Μυστακίδης, Φιλαλήθης, Τανταλίδης).

Ὅσο γιὰ τὴν κατανομὴ τῶν ὀνομάτων κατὰ σχολή, διαπιστώνουμε ὅτι καὶ οἱ 6 ἀπόφοιτοι τῆς Χάλκης ἔχουν καθαρὰ βυζαντινο-μεσαιωνικά ὀνόματα, ἐνῶ οἱ μεγαλοσχολίτες διαθέτουν: τρία ἀρχαῖα (Ἀρχιγένης, Βασιάδης, Τανταλίδης), τρία ἀρχαῖζοντα (Εὐθυβούλης, Καλλίφρων, Μυστακίδης) καὶ ἕνα χριστιανικο-μεσαιωνικό (Μουσοῦρος). Ἀπὸ τοὺς 23, οἱ Βασιάδης, Βρυνένιος, Γλυκάς, Ζυγαβηνός μοιάζει νὰ μὴ διαθέτουν οἰκογενειακὸ ἐπώνυμο καὶ τὸ ἀποκοτῶν μὲ τὴ μετονομασία τους. Δὲν γνωρίζουμε τὰ προηγούμενα ἐπίθετα τῶν Ἡροφίλου καὶ Ἰάλεμου, ἂν κὰν ὑπῆρξαν. Ἀπὸ τὸ σύνολο, 6 πρόσωπα κάποια ἐποχὴ τῆς ζωῆς τους εἶχαν τόπο διαμονῆς τὴν Ἀθήνα

18. Ἡ μετονομασία τῆς οἰκογένειας Ἄφθονίδη περιλαμβάνεται ἐδῶ, ἂν καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς τοποθετεῖται προεπαναστατικά. Τὸ ὄνομα Μπερεκέτ ἐπιβιώνει καὶ στὸν εἰκοστὸ αἰώνα, στὰ Βρούλλα, γιὰ ὅσα μέλη τῆς οἰκογένειας δὲν διατήρησαν ὁσοληψίες μὲ τὸ Φανάρι. Ὁ Γεδεῶν ἀναφέρει περιπτώσεις συλλογικῆς μετονομασίας δλόκληρης οἰκογένειας: οἱ Ἐξεργόγλου, «σπουδάζαντες ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Ἐμπορικῇ Σχολῇ, ἐξελλήνισαν τὸ ἐπώνυμον, Ἠφαιστίδα γενόμενοι (Ἄναστάσιος, Μανουήλ, Ξενοφών)». Βλ. Μ. Γεδεῶν, *Μνεῖα...*, σ. 166. Ἀκόμη, τοὺς ἀδελφοὺς Ἰπληκτῆ (Σχοινάδες) «τοὺς ἐν Ἑλλάδι γνωστοὺς Ἰωνίδας». Μ. Γεδεῶν, *ὁ.π.*, σ. 190.

παρακολουθώντας μαθήματα στο Πανεπιστήμιο (Βρυέννιος, Γλυκάς, Εύθυβούλης, Μυστακίδης, Τανταλίδης, Φιλαλήθης), 11 έκαναν μεταπτυχιακές σπουδές σε ευρωπαϊκές χώρες (Ἀρχιγένης, Βασιιάδης, Βαφείδης, Βρυέννιος, Γλυκάς, Εύθυβούλης, Λάτρης, Μάγνης, Μυστακίδης) και 2 στη Ρωσία (Ζυγαβηνός, Λάσκαρις). Ἀκόμη, έδρασαν και εργάστηκαν ὁ Κεραμεύς στὰ Ἱεροσόλυμα και τὴν Πετρούπολη και ὁ Ζυγαβηνός στη Μασσαλία.

Οἱ μετονομασίες στὴν Κωνσταντινούπολη δείχνουν ὅτι διατηρήθηκε ἡ προεπαναστατικὴ συνήθεια, ὡς κέλυφος, με ἄλλο, αὐτὴ τὴ φορά, ἰδεολογικὸ περιεχόμενο. Στὴν ἱστορικὴ πορεία τῶν μετονομασιῶν ἀπὸ χριστιανικά σὲ ἀρχαιοελληνικά ἔγινε μιὰ μεταπήδηση: τὰ ἀπλά, κοινὰ χριστιανικά μετατράπηκαν σὲ βυζαντινὰ και τὰ ἐπώνυμα τῆς καθομιλουμένης στρογγυλεύτηκαν «ἐπὶ τὸ ἀρχαιότερον» ὥστε τίποτα νὰ μὴ θυμίζει τὴν ἀτημελησία τοῦ προφορικοῦ λόγου ἀλλὰ και τὸν τόπο προέλευσης — ὅποτε αὐτὸς δηλωνόταν μέσω τοῦ ἐπιθέτου. Τὸ ὅτι στη Χάλκη ὑπερισχθεῖ ὁ μεσαιωνικός, βυζαντινὸς χαρακτήρας τῶν ὀνομάτων, συμπαγῆς σὲ σχέση με τὸν ἀπλῶς ἐξαρχαϊστικὸ ἢ καθαρεύοντα τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς αὐτὸ ἀσφαλῶς ὀφείλεται στὸν πολὺ εἰδικὸ, σεμιναριακὸ χαρακτήρα τῆς θεολογικῆς σχολῆς: πολλὰ ὀνόματα ἀνήκουν σὲ θεολόγους τοῦ μεσαίωνα. Πρέπει ὁμως και οἱ ἱστορικὲς τροπὲς ποὺ ἐκφράστηκαν στὸν ἐλλαδικὸ πνευματικὸ χῶρο ἀκριβῶς μετὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνα νὰ μὴν ἄφησαν ἀνεπηρέαστη τὴ Χάλκη και τὸ σχολάρχῃ της. Ἐνῶ λοιπόν, χρονικά, ἡ Σχολὴ τῆς Χάλκης ἦταν σὲ θέση νὰ παρακολουθήσει τὴν προσπάθεια ἀποκατάστασης τοῦ Βυζαντίου, τῆς τρίσημης ἐνότητας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἡ Μ. τ. Γένους Σχολὴ με τὴν πρῶμῃ, ὡς πρὸς τὰ γεγονότα, ἀπομάκρυνση τοῦ Λογάδη, τὸ 1835, ἔχασε στὸ πρόσωπό του τὸν κύριο ἀνάδοχό της και ἔτσι ἔμεινε πιὸ κοντὰ στὸν ἀρχαῖο κόσμο, στὸ χῶρο τῆς μυθολογίας (Ἡροκλῆς, Ἀρχιγένης, Τανταλίδης), ἢ ἀπλῶς στὸν ἀρχαῖζοντα (Εὐθυβούλης, Καλλίφρων), δίχως νὰ γνωρίσει τὴ μετάβαση στὸν ἐνδιάμεσο κρίκο — τοὺς μέσους χρόνους. Μπορεῖ κανεῖς ἐδῶ νὰ ἀποκαταστήσει τὴν ἀντιτοιχία ἀνάμεσα στὴν κυρίαρχη ἀρχαῖστικὴ τάση ποὺ ἐμφανίζον τὰ ὀνόματα και τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τοῦ ἰδρύματος — αὐτὸ ποὺ ἀποκλήθηκε «κλασικοποίηση» τῆς σχολῆς¹⁹.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ*

(1) Ἀρχιγένης Σαράντης (1809-1874).

— Γεννήθηκε στοὺς Ἐπιβάτες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Σπούδασε ἰατρικὴ

19. Ἀνθίμου Μαζαράκη, «Ἡ Πατριαρχικὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς», *Ἡμερολόγιον τῶν Ἐθνικῶν Φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τοῦ ἔτους 1906*, ἔτος Β', Κωνσταντινούπολη 1905, σ. 109.

* Τὰ προσωπογραφικά στοιχεία ἔχουν τετραμερὴ διάρθρωση και περιλαμβάνουν σύντομο

(Κωνσταντινούπολη, Εύρωπη) και εργάστηκε από το 1843 και ύστερα στην αυτοκρατορική ιατρική σχολή. Ευεργέτης τής ιδιαίτερης πατρίδας του, την οποία πλούτισε με ναούς, εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα.

— Β. Ραπτοπούλου, «Τὰ ἐν Ἐπιβάταις Ἀρχιγένεια», *Βοσπορίς*, περίοδος Β', ἔτος α', τεύχ. 6, Κωνσταντινούπολη 1907, σσ. 85-86 καὶ 105-121.

Σαράντης Ἀρχιγένης, ὁ ἔθνικός ευεργέτης, καὶ ὁσία Παρασκευή, πολιουῶχος Ἐπιβατῶν, Ἀθήνα 1938.

— Γύρω στὰ 1822 «προσελήφθη ὡς βοηθὸς τῶν ὑπηρετῶν τῆς οἰκίας τοῦ Φαναριώτου καθηγητοῦ Λογάδη [ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε]: 'σύ, ὦ παῖ, θὰ γίνῃς ἡ ἀρχὴ τοῦ Γένους'. Καὶ ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸν εἰσήγαγε ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαράντης Ἀρχιγένης εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Κουροῦ-Τσεσμέ, ὅπως ἐλέγγοτο τότε ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή» (βλ. Σ. Ἀρχιγένης, *δ.π.*, σ. 9).

— Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ συσχετισμὸς τοῦ ὀνόματος μὲ τὸ γένος. Γιὰ μιὰ λιγότερο ἰδεολογικοποιημένη ἐρμηνεία, σημειώνουμε ὅτι ἱστορικά ὁ Ἀρχιγένης ὑπῆρξε διάσημος γιατρός ποὺ γεννήθηκε τὸ 52 μ.Χ. Ἐπομένως, μᾶλλον τὸ ἐπάγγελμα προδικάζει τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος.

(2) Ἀφθονίδη, οἰκογένεια.

— Γεώργιος Ἀφθονίδης 1790-1832. Γεννήθηκε στὰ Βρύουλλα τῆς Ἰωνίας. Μέγας γραμματεὺς τοῦ κοινοῦ τῶν Πατριαρχείων, φίλικός, συνεργάτης τοῦ Γρηγορίου Ε'.

Μιχαὴλ Ἀφθονίδης, 1798-1882. Γεννήθηκε στὰ Βρύουλλα. Γραμματέας τῶν Πατριαρχείων, ὑπηρέτησε δεκαεξὶ πατριάρχες μεταξὺ 1818 καὶ 1882.

Γερμανὸς Ἀφθονίδης, 1821-1895. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὸς τοῦ προηγούμενου, σιναίτης μοναχὸς καὶ γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἐξέδωσε *Τὰ Μετὰ τὴν Ἄλωσιν* τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντη (1870).

— Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη, «Γερμανὸς Ἀφθονίδης, ὁ τελευταῖος τῶν βυζαντινῶν λογίων», *Ἐπιφυλλίδες, Ἐπιστήμαι, Τέχναι, Ἱστορία*, τόμ. β', τεύχ. δ', Ἐλευθερουδάκης, Ἀθήνα 1929.

— «Ἡ οἰκογένεια Μπερεκετὸ ὑφίστατο μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ 1922 καὶ ἐξελλήνισε τὸ ὄνομά της εἰς Ἀφθονίδου» (βλ. Γ. Λ. Ἀρβανιτάκη, *δ.π.*, σ. 10).

— Δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε τὸ πότε ἀκριβῶς ἔγινε ἡ μετονομασία.

βιογραφικό, βιβλιογραφία, παράθεμα σχετικὸ μὲ τὴν πράξη τῆς μετονομασίας ἀπὸ μαρτυρίες παλαιότερες καὶ σχόλια: προσπάθεια ἀναγωγῆς τοῦ ὀνόματος στὴν πρώτη ἀρχὴ του, ταύτιση καὶ ἐρμηνεία του. Τὰ σημειώματα αὐτὰ συντάχθηκαν μὲ σκοπὸ νὰ συνεισφέρουν στὴν κατανόηση τοῦ συγκεκριμένου θέματος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ χαρακτήρας τους εἶναι ἐπιλεκτικός: ἡ μερική-ση ἐπομένως αὐτὴ δὲν καλύπτει μὲ πληρότητα ἀναζητήσεις —βιογραφικὲς, βιβλιογραφικὲς ἢ ἄλλες— ποὺ θέτουν ὡς αἴτημα τὴ γνώση τοῦ συνόλου.

Είναι πιθανόν να συνέβη στα χρόνια του Μιχαήλ Ἀφθονίδη, μαθητῆ τοῦ Οἰκονόμου καὶ τοῦ Κούμα στὴ Σμύρνη. (Βλ. Μ. Γεδεών, *Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ*, Ἀθήνα 1934, σσ. 56-57). Ἀφοῦ τὸ τουρκόφωνο ἐπίθετο ἐπιβιώνει ὡς τὴν καταστροφὴ, στὸν τόπο προέλευσής τῆς οἰκογένειας, πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ κλάδος ἐκεῖνος ποὺ βρέθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριαρχείου εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ ἐξελληνίσει σὲ προηγούμενα χρόνια τὸ ἐπίθετό του.

(3) Βασιάδης Ἡροκλῆς (1821-1889).

— Γεννήθηκε στὸ Δελβινάκι τῆς Ἡπείρου. Σπούδασε στὴν Κύζικο μὲ δάσκαλο τὸν Ἀρχιγένη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη (Μ. τ. Γένους Σχολή, 1837) μὲ δάσκαλο τὸν Ν. Λογάδη. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ ἀργότερα ἀκολούθησε ἰατρικὲς σπουδὲς στὴν Εὐρώπη (Παρίσι, Λειψία) καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ. Μὲ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Πόλη (1860), στάθηκε ὁ κύριος μοχλὸς καὶ ἐμπνευστὴς τῆς ἴδρυσης τῶν τοπικῶν συλλόγων καὶ ἐκπαιδευτηρίων γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν μεγάλων σχεδίων του.

— Ὀδυσσεά Ἀνδρεάδη, «Βιογραφία Ἡροκλῆ Βασιάδη», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, τ. α', παράρτημα α', Γιάννενα 1927, σ. 7.

Κ. Μακρῆ, ἱατροῦ, «Βιογραφία Ἡροκλέους Βασιάδου», *Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος*, τ. ΚΒ', ἔτος ΚΘ' +Λ', Κωνσταντινούπολη 1891, σ. 22.

— «...οἱ μὲν συμμαθηταὶ αὐτοῦ ἀπένειμαν αὐτῷ τὸ ἐπίθετον Δόλοψ, ὡς ἐκ τῆς Δολοπίας, ἀρχαίου ὀνόματος τῆς Ἡπείρου, καταγομένῳ, ὅπερ αὐτὸς πάντοτε μετ' ἀναγκαστικῆς ἀπέρριπτε, ἐχρητὸ δὲ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐκπαιδευοῦσαν αὐτὸν σχολὴν τῷ ὀνόματι Ἡροκλῆς, ὅπερ κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ὁ καθηγητικὸς σύλλογος μετὰ τοῦ σχολάρχου ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν μαθητῶν ἀπένεμον, ὡς εἶχε χαρακτήρος καὶ κλίσεως. Τὸ ὄνομα δὲ Ἡροκλῆς ἀπέδωκαν τῷ Βασιάδῃ ὡς περ προοιωνιζόμενοι, ὅτι ἤρωος ἔργα ὁ τότε μαθητεύων ἐν τῷ μέλλοντι ἐμελλεν ἐπιτελέσαι καὶ κλέος ἀφθιτον εἰς τὴν κοινωνικὴν παλαίστραν κτήσασθαι». Κ. Μακρῆ, *δ.π.*, σ. 22.

— Ἡροκλῆς: δωρικὸς τύπος τοῦ μυθολογικοῦ ἥρωα τῆς ἀρχαιότητος.

(4) Βαφειδῆς Φιλάρετος (1850-1933).

Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, Καστορίας, Διδυμοτείχου.

— Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη (Θρακικὴ καταγωγή). Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης (1865-1871), ὅπου καὶ δίδαξε. Μετεκπαιδεύτηκε στὴ Λειψία συγγραφέας τρίτομης *Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*.

— Βαφειδῆ Νικολάου, «Ὁ Μητροπολίτης Ἡρακλείας Φιλάρετος Βαφειδῆς», *Θρακικά*, 5, Ἀθήνα 1934, σσ. 359-364.

— «...Ὁ Φ. Βαφειδῆς, κατὰ κόσμον Χρῆστος [...] θεῖος του ἦτο ὁ μητροπολίτης Φιλόθεος Βρυνένιος [...] εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν τῆς Χάλκης προσελήφθη τὸ 1865 [...] ἐχειροτονήθη διάκονος, ὀνομασθεὶς Φιλάρετος...».

Β. Σταυρίδη, *Ἡ Ἱερά Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης (1844-1923)*, τ. Α', Ἀθήνα 1970, σ. 93.

— Ὁ Φιλάρετος ἦταν Ἅγιος τοῦ ὄγδοου αἰώνα, Παφλαγόνας.

(5) Βρυένιος Φιλόθεος (1835-1917).

Μητροπολίτης Σερρών, Νικομηδείας.

— Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη καί σπούδασε στή Θεολογική Σχολή Χάλκης μέ δάσκαλο τόν Κων. Τυπάλδο. Μετεκπαιδεύτηκε στήν Εὐρώπη (Λειψία, Μόναχο, Βερολίνο). Καθηγητής καί διευθυντής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καί ἀργότερα τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς.

— Κων. Δουβουνιώτου, ἄρθρο στή *Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια*.

Μ[ανουήλ Γεδεών], «Φιλόθεος Βρυέννιος, μητροπολίτης πρώην Νικομηδείας», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια*, 37, Κωνσταντινούπολη 1917, σ. 132.

— «...ὁ Φιλόθεος Βρυέννιος, κατὰ κόσμον Θεόδωρος, ἐγεννήθη εἰς Ταταῦλα Κωνσταντινουπόλεως [...] εἰς τήν Ἱ. Θ. Σχολήν Χάλκης ἐχειροτονήθη διάκονος, μετονομασθεὶς Φιλόθεος (1856). Ἐλαβε δὲ ὡς ἀριστεύων παρὰ τοῦ σχολάρχου αὐτοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου, κατ' ἀρχαῖον ἔθος, τὸ ἐπώνυμον Βρυέννιος». Β. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 22.

— Τὸ ὄνομα Βρυέννιος παραπέμπει στήν ἐπιφανῆ βυζαντινὴ οἰκογένεια στρατηγῶν καί θεολόγων (9ου-14ου αἰώνα).

(6) Γλυκᾶς Νικηφόρος (1819-1896).

Μητροπολίτης Ἱμβρου.

— Γεννήθηκε στὸ χωριὸ Γλυκὸ τῆς Ἱμβρου. Σπούδασε στή Θεολογική Σχολή Χάλκης μέ δάσκαλο τόν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο καί ἔπειτα δίδαξε στήν ἴδια αὐτὴ σχολή καθὼς καί στήν Πατριαρχικὴ Σχολή τοῦ Καίρου. Τὸ 1856 ἴδρυσε στήν Ἱμβρο τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ σχολεῖο καί ἀργότερα τὴν Κεντρικὴ Ἑλληνικὴ Σχολή τῆς Ἱμβρου. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί στὸ Παρίσι, ταξίδεψε στήν Κωνσταντινούπολη καί τὴ Σμύρνη. Δημοσίευσε Ἐκκλησιαστικοὺς Λόγους καί Ὁμιλίες.

— Μελίτωνος Καρᾶ, *Ἡ νῆσος Ἱμβρος*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 176, 287 κ.ά. «Ὁ Μητροπολίτης Μηθύμνης Νικηφόρος Γλυκᾶς» (ἀγγελτήριο θανάτου), *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια*, ἔτος 15, ἀρ. 52, Κωνσταντινούπολη 1895-1896, σ. 412.

— «...Ὁ Νικηφόρος, κατὰ κόσμον Νικόλαος Γλυκᾶς, ἐγεννήθη τὸ 1819 εἰς χωριὸν Γλυκὸ τῆς Ἱμβρου ἐκ γονέων Παναγιώτου καί Ἀργυρῆς...». Β. Σταυρίδης, *ὁ.π.*, σ. 28.

— Τὸ ὄνομα Γλυκᾶς παραπέμπει στὸ θεολόγο καί χρονογράφο τοῦ 12ου αἰώνα Μιχαήλ Γλυκᾶ, ἐκπρόσωπο τῆς δημόδους παιδείας στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ὀνόματος τῆς γενέθλιας πόλης δὲν ἀναιρεῖ τὴ δυνατότητα συνδῆλωσης καί ἀλληλοεπικάλυψης δύο διαφόρων στοιχείων στὸ ἴδιο ἐπώνυμο. Τὸ

«Νικηφόρος», ἐκτός ἀπό βυζαντινὸ ὄνομα, χρησιμοποιήθηκε στὴν ἀρχαιότητα ὡς προσωπικὸ διαφόρων θεοτήτων ἀλλὰ καὶ βασιλιάδων.

(7) Εὐθυβούλης Κωνσταντῖνος (1815-1859).

Γενήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ Βόσπορο (χιώτικη καταγωγή). Σπούδασε στὴ Μ. τ. Γένους Σχολῆ με δάσκαλο τὸν Ν. Λογάδη. Τὸ 1839 μετεκπαιδεύτηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ἀργότερα στὸ Παρίσι. Ἐπὶ τὸ 1845 δίδασκε στὴν Πόλη, στὴ Σχολῆ τοῦ Γένους, φιλοσοφία καὶ μαθηματικά. Ἐκδότης διαφόρων συγγραμμάτων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ μιᾶς ἀρχαιοπρεποῦς μετάφρασης τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετιοῦ (1853). Βλ. Γκίνη-Μέξα, *Βιβλιογραφία...*, ἀρ. 5955.

— Γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Εὐθυβούλη, βλ. Γκίνη-Μέξα, *δ.π.*, ἀρ. 4652 (1847), 4888 (1848), 4924 (1849), 5495 (1852).

— «...Τὸ δὲ ὄνομα Εὐθυβούλης ἐδόθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Νικολάου Λογάδου, διευθυντοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τῆς Ξηροκρήνης (Κουροῦ-τσε-σμέ), ὅταν ἐμαθήτευσεν εἰς αὐτήν...» (ἄρθρο τοῦ Θ. Β.[ελληνίτη] στὴ *Μ.Ε. Ε.*).

«...τὸν Κωνσταντῖνον Εὐθυβούλην, πραγματικῶς δὲ Καβείρην...». Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σ. 15.

(8) Ζυγαβηνὸς Γρηγόριος (;-1910).

Τόπος γέννησης ἀγνωστος. Πιθανολογοῦνται ἡ Χίος, ἡ Σκύρος ἢ ἡ Κύμη τῆς Εὐβοίας. Ἀποφοίτησε τὸ 1863 ἀπὸ τῆ Θεολογικῆ Σχολῆ Χάλκης καὶ συνέχισε ἀνώτερες σπουδὲς στὸ Κίεβο. Ἐπιστρέφοντας δίδαξε στὴ Θεολογικῆ Σχολῆ Χάλκης καὶ ἀπὸ τὸ 1884 διορίστηκε ἐκκλησιαστικὸς προϊστάμενος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος στὴ Μασσαλία. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Ὁ Ἐξηγητὴς τῶν Γραφῶν* (Μασσαλία 1889-1896).

— «...ὁ Ἀπόστολος Μέξης ὀνομάζει τοῦτον, σπουδαστὴν ὄντα ἐν τῇ σχολῇ τῆς Χάλκης, Γρηγόριον Ἰωάννου Σκυριανὸν ἢ καὶ Σταυρινόν, μετονομασθέντα, κατ' ἀρχαῖον ἔθος, εἰς Ζυγαβηνόν...». Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σσ. 82-83.

— Τὸ ἐπίθετο Ζυγαβηνὸς παραπέμπει στὸν Εὐθύμιο Ζυγαβηνό, Βυζαντινὸ Θεολόγο τοῦ 11ου/12ου αἰώνα, ὑπερασπιστὴ τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν αἰρέσεων.

(9) Ἡρόφιλος Ἀθανάσιος (;-1859).

Γιατρός, Κωνσταντινουπολίτης. Κινήθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριάρχου καὶ συνδέθηκε με τὸν Κωνσταντῖνο Α'. Ὁ Μανουὴλ Γεδεών τὸν ἀναφέρει ὡς συνομιλητὴ στὶς συζητήσεις τοῦ πατριάρχη με τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο καὶ τὸν Μισαὴλ Ἀποστολίδη.

— Μ. Γεδεών, *δ.π.*, σ. 152.

— Τὸ ἐπίθετο Ἡρόφιλος παραπέμπει στὸν γιατρὸ Ἡρόφιλο ἀπὸ τῆ Χαλκηδὸνα, ποὺ ἔζησε στὴν Ἀλεξάνδρεια γύρω στὸ 300 π.Χ.

(10) Ίάλεμος Ὀδυσσεάς (-1899).

Γεννήθηκε στη Λέσβο ἀλλὰ ἔδρασε ὡς δημοσιογράφος στὴν Κωνσταντινούπολη, Ἀθήνα καὶ Ἰταλία, ὅπου διετέλεσε καὶ πρόξενος. Ἀντιοθωνικός, ἀντισλαβιστής, στάθηκε πολέμιος τῆς Μεγάλης Ἰδέας ἀλλὰ καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

— Ἑλλη Σκοπετέα, *Τὸ πρότυπο βασιλείο καὶ ἡ μεγάλη Ἰδέα. Ὁψεις τοῦ ἔθνικοῦ προβλήματος στὴν Ἑλλάδα (1830-1880)*, Ἀθήνα 1988, σ. 333, ὅπου ἀναδημοσιεύεται καὶ ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας *Ἡ Ἑλπίς* τῆς 2.7.1863.

— Ὁ Μ. Γεδεὼν μνημονεύει διάφορα λογοπαίγνια σχετικὰ μὲ τὸ «Ἰάλεμος», ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει τὸ πραγματικό του ὄνομα (Μ. Γεδεὼν, *Ἀποσημειώματα Χρονογράφου, 1800-1913*, Ἀθήνα 1932, σσ. 20-21).

— Τὸ ἐπίθετο θυμίζει τὴ λέξη ἰάλεμος (= θρῆνος, πένθιμη ὠδή). Ὁ Ἰάλεμος στὴ μυθολογία ἦταν γιὸς τῆς νύμφης Καλλιόπης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα.

(11) Καλλίφρων Βασίλειος (1819-1891).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ καταγωγή του ἦταν ἀπὸ τὸ Βόλο. Τὸ 1839 τελείωσε τὴ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολὴ καὶ ἐργάστηκε πρῶτα ὡς δάσκαλος σὲ ἐνοριακὲς σχολὲς τῆς Πόλης καὶ ἀργότερα στὴν ἴδια τὴ Μ. τ. Γένους Σχολὴ (1848-1891). Ἐκδότης τῆς *Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιθεωρήσεως* καὶ τοῦ *Ἀνατολικοῦ Ἀστέρου* (1861-1890) στὴν Πόλη.

— Ν. Θ. Μπουγάτσος, ἄρθρο στὴ *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*.

Μ. Γεδεὼν, ἄρθρο στὴ *Μ.Ε.Ε.*

— «Ὁ πατέρας τοῦ Καλλίφρονος Δημήτριος Ταχτακούλας ἐγεννήθη ἐν Βόλφ...». Μ. Γεδεὼν, *Ἀποσημειώματα Χρονογράφου*, σ. 81.

(12) Κεραμεὺς-Παπαδόπουλος Ἀθανάσιος (1856-1912).

Γεννήθηκε στὴ Δράκεια τῆς Θεσσαλίας· γιὸς κληρικοῦ. Σπούδασε σὸ Ἀδραμύτι (;), στὶς Κυδωνίες καὶ στὴ Σμύρνη. Ἐργάστηκε ὡς ἐπιμελητῆς τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης στὴ Σμύρνη καὶ ἀργότερα (1881) συνέχισε τὶς ἔρευνές του στὴν Κωνσταντινούπολη, στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὴν Πετροῦπολη (1892), ἐκδίδοντας παράλληλα μεσαιωνικὰ κείμενα.

— Μιχ. Ἀργυροπούλου (Ρήγα Ραγιᾶ), *Χρονικὰ τῆς Ἀνατολῆς*, τ. Α', Ἀθήνα 1944, σσ. 199-200.

— «Τὸ παρώνυμόν του Κεραμεὺς προσέλαβεν ὁ Ἄθαν. Παπαδόπουλος εἰς Σμύρνην ὅταν ἤρχισεν νὰ πρωτοφανερώνηται ἢ πρὸς τὰ ἀρχαῖα πνευματικὴ ἐξόρμησίς του. Παπαδόπουλοι πολλοὶ οἱ ἀπὸ-παπάδες πατέρες! Θὰ ἦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀδιάνγνωστος [...]. Ἐχρειάζετο λοιπὸν ἐπεξήγησις, ξεχωρισμός, ἰδιωνυμία [...]. Καὶ ἡ ἀκουστὴ ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ ἄλλων περασμένων λογίων προσωνομία 'Κεραμεὺς' μὲ τὴν ἠχηρὰν κατάληξίν της ποὺ τὸν ἐπλησίαζε καὶ αὐτὴ πρὸς τὰ περασμένα καθὼς τὰ ἐπροπαγάνδιζε μισὸν αἰῶνα προτῆτερα, καὶ ὁ Φιρμίνος Διδότος εἰς τὰς Κυδωνίας, θὰ ἐσκίαζε σιγὰ-σι-

γά την πεζότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπωνύμου χωρίς νά τὸ ἀπαλείψει ὀλοκληρωτικά. Ἐτσι καὶ αὐτεκλήθη μίαν ἡμέραν Ἐραμεύς. Δὲν ἐχρειάζοντο τότε εἰς τὴν Ἀνατολὴν δικαστικαὶ ἢ διοικητικαὶ δι' αὐτὸ διαδικασίαι». Μιχ. Ἀργυροπούλου (Ρῆγα Ραγιά), *δ.π.*, σ. 204.

«... Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος Κεραμεύς, τὸ πρότερον Κεραμιδάρης...». Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σ. 446.

(13) Κοπάσης Ἀνδρέας (1856-1912).

Γεννήθηκε στὴν Κρήτη. Σταδιοδρόμησε ὡς ὑπάλληλος τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Μὲ τὴν κρητικὴ ἐπανάσταση ἔφυγε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου κινήθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Μέλος τοῦ Πατριαρχικοῦ συμβουλίου, φίλος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίου Ε', «μέγας ρήτωρ», κυβέρνησε αὐταρχικὰ τὴ Σάμο ὡς ἡγεμόνας τῆς, ἀπὸ τὸ 1907 καὶ μετὰ. Τὸ 1899 ἐξέδωσε τὸ ἔργο «Γενικαὶ γνώσεις ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας». Εἰσηγητῆς τῆς ἐσπεράντο στὴ Σάμο.

— «...ὁ περὶ πάντων καὶ ἄλλων τινῶν γράψας Ἀνδρέας Κοπάσης (Ἀνδρουλιδάκης, πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταφορᾶς αὐτοῦ...)). Μ. Γεδεών, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία. Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς*, Ἀθήνα 1925, σ. 114.

«...καὶ ὁ ἐκ Κρήτης ὀπωσδήποτε φυγὼν Ἀνδρουλιδάκης καὶ ἐλθὼν δ' εἰς Κωνσταντινούπολιν Κοπάσης». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 194.

(14) Λάσκαρις Ἀλέξανδρος (περίπου 1835-1869).

Μητροπολίτης Σισανίου καὶ Σιατίστης.

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1855. Μετεκπαιδεύτηκε στὴ Ρωσία καὶ μὲ τὴν ἐπιστροφή του ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Μ. τ. Γ. Σχολῆς ἕως τὴ χειροτονία του (1864). Ὑπῆρξε ἱεροκήρυκας δόκιμος τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ. Μετέφρασε τὴν *Ἐπιτομὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας* ἀπὸ τὰ ρωσικά.

— «...εἶχεν ἐπώνυμον Κατρακύλας ἀλλὰ ὁ σχολάρχης Κωνσταντῖνος Τυπάλδος ἔδωκεν αὐτῷ, κατὰ τὴν παλαιὰν πρὸ τοῦ 1870 συνήθειαν, ἐπώνυμον Λάσκαρις». Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σ. 461.

— Τὸ ὄνομα Λάσκαρις παραπέμπει στὴ Βυζαντινὴ οἰκογένεια στρατηγῶν καὶ λογίων τοῦ 13ου αἰῶνα.

(15) Λάτρης Ἰκέσιος (1799-1881).

Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη (καταγωγὴ κρητικὴ). Μαθήτευσε στὸ Φιλολογικὸ Γυμνάσιο μὲ δασκάλους τὸν Οἰκονόμο καὶ τὸν Κούμα. Σπούδασε ἱατρικὴ στὴ Γαλλία, ὅπου καὶ τὸν βρῆκε ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση. Τότε ἤρθε στὴν Ἑλλάδα καὶ πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὸν ἀγῶνα. Ἀπὸ τὸ 1863 ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔδρασε στὴ Σμύρνη δημοσιογραφώντας καὶ ἀσχολούμενος μὲ τὰ κοινά.

— Μιχ. Ἀργυροπούλου, *δ.π.*, σσ. 63-74.

Ίκεσίου Λάτρη, Ἀγωνιστοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀμέμπτος ἔθνοφελούς, Σύντομος βιογραφία, Ἀθήνα 1873, σσ. 1-24.

Νέα Πανδώρα, στ', Ἀθήνα 1854-1855, σ. 456. [Βιβλιοκρισία γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Λάτρη = Εὐθύφρωνος, Πανελληνίς].

Σ. Μακρυμίχαλου, «Τὸ Παναρμόνιον καὶ οἱ συντάκτες του», *Ὁ Ἐραμιστής*, ἔτος Στ', τεύχ. 34-36, Ἀθήνα 1968.

— Τὸ ἐπίθετο Λάτρης ἔχει σχηματιστεῖ προεπαναστατικά, τὸ 18ο αἰώνα, ἀπὸ τοὺς Κρήτες προγόνους του. Τὸ βαφτιστικό του σχετίζεται μὲ τὴν ἐπαγγελματική του ιδιότητα: ἀνήκει σὲ Σμυρναῖο ἰδρυτὴ ἱατρικῆς σχολῆς στὴ γενέτειρά του τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. Ἀρχαῖο εἶναι καὶ τὸ ψευδώνυμο ποὺ ἐπιλέγει γιὰ νὰ ὑπογράψει ὀρισμένα ἀπὸ τὰ δημοσιεύματά του: Εὐθύφρων.

(16) Μάγνης Ἰωσήφ (1800-1871).

Γεννήθηκε στὴ Μαγνησία ἀλλὰ μεγάλωσε στὴ Σμύρνη. Σπούδασε στὸ Γυμνάσιο τῆς Χίου μὲ δάσκαλο τὸ Νεόφυτο Βάμβα. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 τὸν βρῆκε ἐκεῖ μαθητὴ. Στρατολογώντας ἔθελοντὲς γιὰ τὸν ἀγώνα κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα (Ἰδρα, Πελοπόννησο), ὅπου καὶ παρέμεινε (1831). Ἀργότερα, ἀφοῦ περιηγήθηκε τὴν Εὐρώπη (Αὐστρία, Γερμανία, Ἑλβετία), ἐγκαταστάθηκε στὴ Σμύρνη ὅπου ἱδρυσε τυπογραφεῖο καὶ βιβλιοπωλεῖο καθὼς καὶ τὸ πρῶτο παρθεναγωγεῖο. Δημοσιογράφος καὶ ἐκδότης ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν.

— Μιχ. Ἀργυρόπουλου, *δ.π., τ. Α', σ. 75.*

— «...τὸ ὄνομα τοῦ πατρός του ἦτο Ἀναστάσιος Κοντζάντογλου [...]. Τὸ ἐπώνυμον Μάγνης προσέλαβεν εἰς τὴν Χίον ὅταν ἐσπούδαζεν ὑπὸ τὸν διάσημον Νεόφυτον Βάμβαν...», *δ.π., σσ. 75-76.*

— Τὸ ὄνομα Μάγνης παραπέμπει ἀπλῶς στὸν τόπο καταγωγῆς.

(17) Μουσοῦρος Ἰαγκος (πρὶν ἀπὸ τὸ 1820-;).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη γιὸς τοῦ Στεφάνου Μουσοῦρου. Τὸν βρίσκουμε μαθητὴ στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ πρὶν τὸ 1830. Ὑπῆρξε εἰδήμονας τῆς τουρκικῆς γλώσσας καὶ ἀπὸ τὸ 1867 μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ δημοσιογραφία.

— «...ἤρξατο ἐκδιδόμενος [...] ἑλληνιστὶ ὁ «Ὁθωμανικὸς Μηνύτωρ» (1835). Συντάκτην εἶχεν, ὡς ἤκουσα, τὸν Ἰωάννην = Γιάγκον = Μουσοῦρον, Ἰαγκον ὡς ὑπέγραφεν ἑαυτὸν, ἀρχαῖον πρὸ τοῦ 1830 μαθητὴν τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς ὑπὸ τὸν Λογάδην». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 49-50.

— Τὸ ὄνομα Ἰαγκος ἀνήκει στὸν θρυλικὸ Οὐγγρο ἤρωα Ἰωάννη Οὐνυάδη (14ος-15ος αἰ.), ποὺ ἐνώνοντας λαοὺς φυλετικὰ διαφορετικούς, ἐπιτέθηκε κατὰ τῶν Τούρκων νικηφόρα.

(18) Μυστακίδης Βασίλειος (1859-1933).

Γεννήθηκε τὸ 1859 στὴν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ

Γένους Σχολή, απ' όπου άποφοίτησε τó 1876. Έργάστηκε ως σχολάρχης στη Φιλίππουπολη, την Καισάρεια, τή Θεσσαλονίκη και τή Μεγάλη του Γένους Σχολή. Μετεκπαιδευτήκε στο Πανεπιστήμιο Άθηνών και στη Γερμανία. Βιβλιοφύλακας και επιμελητής του Αυτοκρατορικού Όθωμανικού Μουσείου στην Πόλη, πήρε μέρος σε άνασκαφικές άρχαιολογικές άποστολές στην Τροία. Δημοσίευσε πλήθος σχολικά έγχειρίδια και μελέτες καλύπτοντας ένα εύρú φάσμα ιστορικών άναζητήσεων.

— Ν. Έλεοπούλου, «Βασίλειος Μυστακίδης», *Δελτίον Μεγαλοσχολιτών*, Ίανουάριος 1940, σσ. 50-55.

— Τό όνομα Μυστακίδης προέρχεται από τó τουρκικό Πηγκλιόγλου > Πηγκκλόγλου, που σημαίνει Μουσάτος. Ό Φίλιππος Άριστόβουλος στο σώμα των έπιστολών του σημειώνει κάπου: «ό ύμέτερος κύριος Πηγκκλόγλους (Μυστακίδης)». Αύτά τó Νοέμβριο τού 1890, σε γράμμα που άπευθύνει στο διευθυντή τής Έρατικής Σχολής, στη μονή Τιμίου Προδρόμου (Ζιντζίντερε) Βασίλειο Ίωαννίδη. Η τουρκογενής λοιπόν προσφώνηση ισχύει ως τά τέλη τού 19ου αι. στην Καππαδοκία: Μυστακίδης = Πηγκκλόγλους. Δυστυχώς, ή περαιτέρω αύτιση στάθηκε αδύνατη. Σημειώνουμε εδώ άπλως ότι, τó 1916, ό Dawkins στο έργο του *Modern greek in Asia Minor* τόν άποκαλεί «Μουστακίδη». Έχοντας ό ίδιος περιγηθεί τήν Καππαδοκία, βρίσκεται κοντύτερα στην προφορική άπόδοση τού όνόματος και όχι στη λόγια, έπεξεργασμένη έκδοχή τού.

(19) Σχολάριος Γεννάδιος (1840-τέλος 20ού;).

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Τό 1854 άποφοίτησε από τή Θεολογική Σχολή Χάλκης. Έροκήρυκας επί σαράντα χρόνια στην Πόλη, χειροτονήθηκε έπίσκοπος Χαριουπόλεως (1867-1894). Άνατύπωσε στη Σμύρνη (1861) τήν *Έκκλησιαστική Ίστορία* τού Κομμητά.

— Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σσ. 145-146.

Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 146.

— «...Γενναδίου Σχολαρίου, πραγματικώς δέ Σωτηριάδου...». Μ. Γεδεών, *Έκκλησιαστική Γραμματολογία*, Π.Λ.Ε.Ε., σ. 10.

— Τό όνομα, άτόφιο, παραπέμπει στον πρώτο πατριάρχη μετά τήν Άλωση († 1468). Σημειώνουμε εδώ, για τόν ένδεχόμενο συμβολισμό που έμπεριέχεται στην έπιλογή τού όνόματος, πώς αύτός ό «αύθεντικός» Σχολάριος υπήρξε και ό συντάκτης τού πρώτου βιβλιογραφικά γνωστού καραμανλίδικου κειμένου (έκδοση 1584). Τό πραγματικό τού όνομα ήταν Γεώργιος Κουρτέσης.

(20) Τανταλίδης Ήλίας (1818-1876).

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη (καταγωγή κρητική). Σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή (1830) και άργότερα στη Σμύρνη. Ποιητής, έργάστηκε ως οικόδιδάσκαλος πρώτα, και τó 1840 γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο Άθηνών. Έπιστρέφοντας, τó 1844, διορίστηκε καθηγητής στη Θεολογική Χάλκη και παρέμεινε στη θέση αύτή ως τó τέλος τής ζωής τού.

— Ματθαίου Παρανίκα, «Βίος Ἡλία Τανταλίδου», *Ε.Φ.Σ.Κ.*, τ. ΚΔ', 1892-3, Κωνσταντινούπολη 1895, σσ. 15-26.

— «... Ἄνδρας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, γεννηθεὶς ἐν Κρήτῃ ('κ' ἦταν οἱ παππουλή-δες του τῆς Κρήτης δραγουμάνοι'), νύκτωρ ἐκεῖθεν ἀνεχώρησεν, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν — ἐν Φαναρίῳ — ὅπου ἐγεννήθη τὸ 1818, ὁ Ἡλίας, Τρανταλιδάκης τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ ἐξελλήνισεν εἰς Τανταλίδην ὁ Διδάσκαλος αὐτοῦ, ἐπὶ βραχὺν χρόνον, Λογάδης». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 98.

— Τὸ ὄνομα Τανταλίδης παραπέμπει στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία: Τανταλίδες ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τοῦ βασιλιᾶ Ταντάλου, ὁ ὁποῖος ἐδρευε στὸ ὄρος Σίτυλο τῆς Φρυγίας.

(21) Ὑπερίδης Γεώργιος (1859-μετὰ τὸ 1922).

Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη καὶ ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ δημοσιογραφία. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Βίον* καθὼς καὶ βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν Ἀναλέκτων (1876-9) καὶ συνδιευθυντῆς τῆς *Ἀμάθειας* (1882-1922). Συγγραφέας μυθιστορημάτων, ποιημάτων ἀλλὰ καὶ ἱστορικῆς μελέτης γιὰ τὴ Σμύρνη (1903).

— «... μεταβολὴν τοῦ ὀνόματός του ἔκαμε τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν [ἐνν. μετὸν Κεραμεῖα] καὶ ὁ ἐπίσης ἀρχαῖζων νεώτερός του Γεώργ. Κ. Ὑπερίδης [...]. Ὁ πατέρας του, ἕνας πατριώτης ἐπαγγελματίας, ὠνομάζετο Περπέρογλου. Ὁ υἱὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ δεχθῆ δι' ὄλον του τὸν βίον τὴν κατάληξιν ποῦ τοῦ προσεκόλλησεν ἡ τυραννία. Καὶ ἀφοῦ δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ καταλύσῃ αὐτὴν, ἐλευθερώνετο αὐτόβουλα ἀπὸ ἐκείνην». Μιχ. Ἀργυρόπουλου, *δ.π.*, σ. 204.

— Τὸ ὄνομα Ὑπερίδης θὰμποροῦσε νὰ συσχετιστεῖ μετὸν ἀττικὸ ρήτορα τοῦ 5ου αἰώνα Ὑπερίδη, τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδας. Εἶναι προφανές ὅτι ἀνάζητήθηκε ὄνομα ἠχηρικὰ συγγενές μετὸ Περπέρογλου, γιὰ νὰ παραχθεῖ τὸ ἐλληνοκίτατο Ὑπερίδης.

(22) Φιλαλήθης Ἰωάννης (1808-1888).

Γεννήθηκε στὰ Μουδανιά τῆς Βιθυνίας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1827. Ἐργάστηκε ὡς δάσκαλος στὴν Ἀρτάκη καὶ στὸν Αἶνο, καὶ τὸ 1834 συνέχισε τὶς σπουδές του στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸ 1840 ὡς τὸ τέλος, περίπου, τῆς ζωῆς του, δίδαξε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ.

— Γρηγ. Σ. Ἰωσηφίδου, «Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἰωάννης ὁ Φιλαλήθης», *Ξενοφάνης, Ζ'*, Ἀθήνα 1910, σσ. 11-12.

— «... Ἐπωνυμεῖτο Ὀρφανός, πατέρα ἔχων Ἄνδρεάν, εὐπορον κτηματίαν. Ἐδιδάχθη ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Γένους μέχρι τοῦ 1825 ὑπὸ Σαμουὴλ Κύπριον καὶ Νικόλαον Λογάδην ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον Φιλαλήθης». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 90.

— Τὸ ὄνομα Φιλαλήθης χρησιμοποιήθηκε στὴν ἀρχαιότητα καὶ ὡς ἐπίθετο τοῦ Δία.

(23) Χουρμούζης Μιχαήλ (1804-1882).

Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη (καταγωγή ἑλλαδίτικη: Κρήτη ἢ Στερεά). Μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναμίχθηκε ἐνεργὰ στὸν ἀγῶνα· ἐκλέχθηκε ἀργότερα καὶ βουλευτὴς. Ἐπιστρέφοντας στὴν Κωνσταντινούπολη μῆκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἀσχολούμενος παράλληλα μὲ τὴ δημοσιογραφία, τὴ συγγραφή θεατρικῶν ἔργων καθὼς καὶ ἱστορικῶν μελετῶν.

— Τάσου Λιγνάδη, *Ὁ Χουρμούζης, ἱστορία καὶ θέατρο*, Ἀθήνα 1986.

Δ. Σπάθης, «Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Χουρμούζη καὶ ἡ παρουσία του στὸ βουλγαρικὸ θέατρο τοῦ 19ου αἰῶνα», *Πολίτης*, τ. 54, Ἀθήνα 1982.

— «...ἐλέγετο Χουρμούζιος Τριανταφύλλου ὡς αὐτὸς οὗτος εἶπέ μοι καίτοι οἱ φίλοι ἐπεσκεπτόντο αὐτὸν τῇ 8ῃ νοεμβρίου ὡς δῆθεν Μιχαήλ...». Μ. Γεδεῶν, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 31-32.

— «...Τὸ ὄνοματεπώνυμό του ἦταν Χουρμούζιος Τριανταφύλλου, κυρίως ὁμῶς χρησιμοποιοῦσε ὡς ὀνόματα τὸ 'Μιλτιάδης' καὶ τὸ 'Μιχαήλ', ἐνῶ τὸ 'Χουρμούζης' κατάντησε μὲ τὸν καιρὸ ἐπώνυμο. Μὲ τὸ πρῶτο ἱστορικὸ πολεμικὸ ὄνομα τὸν συναντοῦμε νὰ ὑπογράφεται κατὰ τὴ διαμονή του στὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ τὸ δεύτερο βιβλικὸ πολεμικὸ ὄνομα τὸν συντρόφευε στὸν γενέθλιο τόπο». Τ. Λιγνάδης, *ὁ.π.*, σ. 15.

— Τὸ Χουρμούζης ὡς ἐπίθετο ὑπῆρχε πρὶν τὸ ἐπιλέξει ὁ Χουρμούζιος Τριανταφύλλου· ἀνῆκε σὲ ἀξιοματούχους τῶν κύκλων τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἐπίθετο Χουρμούζης παραπέμπει σὲ ρίζα περσική: ὄνομα βασιλέων Σασσανιδῶν (Hürmüzd). Ἐπίσης καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ πλανήτη Δία, στὴν ἀστρονομία.

III. Η ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ: Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΠΡΩΤΑ

Ὅπως ὑπογραμμίστηκε, στὴν Καππαδοκία τὰ φαινόμενα τοῦ ἐξελληνισμοῦ καὶ ἐξαρχαϊσμοῦ τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι φαινόμενα αὐτοφυῆ. Ἀποτελοῦν μιὰ ἐπιλογή πού εἰσάγεται στὴν ἐνδοχώρα ἀπὸ τοὺς λογίους πού ἔχουν μεταναστεύσει —συνήθως προσωρινά— στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, στὴν Ἀθήνα²⁰. Γιὰ νὰ σχηματίσουμε μιὰ ἰδέα τοῦ ρεύματος τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης τῶν Καππαδοκῶν στὰ χρόνια αὐτὰ πρὸς τὴ βασιλεύουσα, θὰ μπορούσαμε, παραφράζοντας τὸν Émile Kolodny, νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ

20. Émile Kolodny, *Ἡ Σαμοθράκη στὶς ὄχθες τοῦ Νέκαρ* — Ἑλληνες μετανάστες στὴν Στουτγάρδη, Ἀθήνα 1985, σ. 14.

πραγματική Καππαδοκία δὲν βρίσκεται στὴν Καππαδοκία ἀλλὰ στὴν Κωνσταντινούπολη²¹.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων τῆς μικρασιατικῆς περιφέρειας διαμορφώνεται ἐκεῖ, ὅταν δὲν στέλνεται ἀπευθείας ἀπὸ τὸν ἑλλαδικὸ χῶρο. Ἡ Καππαδοκία στερεῖται ὀργανωμένου ἐκπαιδευτικοῦ δικτύου. Ἡ παιδεία ποὺ παρέχεται ἐπιτόπου εἶναι ἢ ἀπολύτως στοιχειώδης — κάποιες ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις δὲν μεταβάλλουν τὴ γενικὴ εἰκόνα —, περιπτώσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ κλήρου στὴ διάδοση τῆς παιδείας, ὅταν ἀκόμα τὰ γράμματα ἐκπορεύονταν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Οἱ πληθυσμοὶ αὐτοί, ὡς τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα τουλάχιστον, βιώνουν μιὰ δυσπόστατη ταυτότητα, ὄντας ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, γλωσσικὰ τουρκόφωνοι στὴν πλειοψηφία τους, ἀλλὰ θρησκευτικὰ χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Ὁ κοινὸς παρονομαστὴς λοιπὸν ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ στοιχεῖο τὸ ἐθνικὸ ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸ. Μὲ τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης ιδέας, τῆς ὁποίας μιὰ πτυχή ἦταν καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς (=ἐξελληνισμὸς) τῆς Ἀνατολῆς, οἱ κάτοικοι τῶν ἀπομακρυσμένων κοιτίδων, αὐτάρκεις ὡς τότε μέσα στὸ χῶρο τῆς ὀρθοδοξίας, καλοῦνται ξαφνικὰ νὰ αὐτοπροσδιοριστοῦν ἐθνικὰ, ἐνστερνιζόμενοι τὶς ἀξίες τοῦ ἑλλαδικοῦ κρατίδιου. Ὁ ἐσωστρεφῆς κόσμος τῆς Ἀνατολῆς ὑποχρεώνεται νὰ ἐπιτελέσει τὸ πέρασμα ἀπὸ ἓνα οἰκουμενικὸ ἰδεῶδες σὲ ἓναν κόσμον διαστρωματωμένο μὲ βάση τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐθνισμοῦ: οἱ ἱστορικὲς ἀδράνειες εἶναι παρούσες.

Ἡ υἱοθέτηση ἑνὸς ἑλληνικοῦ, καὶ μάλιστα ἀρχαιοελληνικοῦ, ὀνόματος ἔχει ἰδιαίτερο ἰδεολογικὸ ἐκτόπισμα στὸ τουρκόφωνο περιβάλλον. Βρίσκεται μέσα στὸ ρεῦμα μιᾶς ὀλόκληρης ἀναγεννητικῆς προσπάθειας τῶν λογίων τῆς μακρινῆς αὐτῆς γῆς, οἱ ὅποιοι διαμορφωμένοι στὰ μεγάλα κέντρα παιδείας τῆς ἐποχῆς καὶ ἔχοντας ἀποκτήσει συνείδηση τοῦ ἐθνικοῦ προβλήματος, ἐργάζονται μὲ κάθε τρόπο πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς διάδοσης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἡ ἐξαφάνιση τῆς τουρκόκληκτης στιβάδας καὶ ἡ ἀντικατάστασή της ἀπὸ ἓνα ἀρχαιοελληνικὸ ἢ ἀπλῶς ἑλληνοπρεπὲς ἐπίθεμα εὐθυγραμμίζει τὸν φορᾶ τοῦ μὲ τὰ κελεύσματα τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου.

Ἡ πρώτη ἱστορικὴ μνεία ποὺ συναντᾶμε ἀνήκει σὲ ἓναν καππαδοκικῆς προέλευσης λόγιον ποὺ σταδιοδρόμησε στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Πόλη δίχως νὰ ἐπιστρέψει στὴ γενέτειρα, στὸ χωριὸ Ἐντιρλίκ. Ἡ στάση του δὲν ἀπηγεῖ γενικότερες τάσεις τοῦ τόπου του, τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του — εἶναι πρωτόπορος. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀβράμιο Ὀμηρόλη, «τὸν πρῶτον διανοοῦμενον

21. Ὁ Σεραφεῖμ Ρίζος ἀναφέρεται στὸ δάσκαλο τῆς Συνασοῦ, ποὺ δίπλα στὸ χριστιανικὸ ὄνομα κάθε παιδιοῦ πρόσθετε καὶ ἓνα ἀρχαῖο. Ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀρχαιοελληνικὰ ὀνόματα ἀρχισαν νὰ ἔρχονται στὴν Καππαδοκία τοῦ 19ου αἰῶνα ἀπὸ τὴν Πόλη. Τὸ ἀναφέρει ὁ Φ. Δ. Ἀποστολόπουλος, «Τὰ βαπτιστικά...», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σ. 93 (ὑποσημείωση).

τῆς συγχρόνου Καππαδοκίας», ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ἐμμανουὴλ Τσαλίκουλου²².

Γεννημένος τὸ 1799, μαθητῆς τοῦ Κούμα καὶ τοῦ Οἰκονόμου στὴ Σμύρνη, ἀνήκει στὸν εὐρύτερο κοραϊκὸ κύκλο²³. Τὸ 1834 τὸν βρίσκουμε διευθυντῆ τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς, στὴ Χάλκη. Ἀκριβῶς πρὶν μεταφερθεῖ ἐκεῖ γράφει ἀπὸ τῆ Σμύρνη στὸν μαθητῆ του, Χρῆστο Νικολαΐδη-Φιλαδελφέα, τὸν μετέπειτα ἐκδότη:

Εἰς δὲ τὸ περὶ ἐπωνυμίου ἐνθυμήθης βέβαια Γοργίαν Λυσανίου (Γεώργιον Λασάνην), Βενθύλον (Μπενιζέλον), Εὐλάμπιον (Ναλπάντο-γλου) κτλ. ἄλλ' ἴσως δὲν διέφυγε τὸν νοῦν σου ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν μου εἶναι Ὀμηρλόγλης. Δὲν ἔχει κανεὶς τὴν ἄδειαν νὰ ρίψη ἢ χαρίση ἀπὸ ἰδικὰ του ἔν λ καὶ ἔν γ, ἐνῶ ἄλλοι λαμβάνουν ὀλόκληρα ξένα ἢ νέα ἐπωνύμια; ὑπεγραφομένη Καισαρεὺς ἕως τώρα, διότι οὕτω μ' ἐγνώριζε καὶ μὲ ὠνόμαζεν ἡ Σμύρνη, τὸ αὐτὸ ὁμως νὰ βαλθῆ καὶ εἰς τύπον, καὶ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ παντοῦ, δὲν τὸ εὕρισκες εὐλογον βέβαια· ἐνῶ πολλάκις μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐφάνη πολὺ ἄνοστον, καὶ ὄχι ἐλεύθερον ἀπὸ ὑποψίαν τὸ νὰ φαίνομαι ὅτι δὲν ἔχω, ἢ νὰ μὴ λέγω τὸ τῆς οἰκογενείας μου ὄνομα. Τὸ αὐτό, ἂν θέλης, κάμε καὶ σὺ ἀπὸ τώρα, διὰ νὰ μὴ ἀπαντήσῃς τὰς αὐτὰς δυσκολίας ὕστερον. Διότι τὸ πατρωνυμικὸν ὡς ταυτίζον εἰς πολλούς, καὶ τὸ τῆς πατρίδος ὡς καθολικώτερον δὲν χρησιμεύουν τόσον εἰς ἀκριβῆ γνωστοποίησιν ὑπογραφομένου. [...] Ἀπὸ Σμύρνην 1 Μαρτίου 1834. Ὁ σὸς Ἀβράμιος Ὀμηρόλης²⁴.

Ὁ Ὀμηρόλης, ὡς λόγιος, ἐντάσσεται πιὸ πολλὸ μέσα στὸ κλίμα τοῦ διαφωτισμοῦ τῶν μεγάλων κέντρων —ποὺ ἤδη ἀρχίζει νὰ χάνει τὴν ἰκμάδα του— παρὰ στὸ χῶρο μιᾶς ἐπαρχιακῆς λογιωσύνης. Γιὰ τὴ γενέτειρά του ὁμως πραγματοποιεῖται μιὰ τομὴ σὲ ἐπίπεδο ἀτομικὸ: μιὰ νέα στάση, μιὰ νέα συνείδηση διαφαίνεται, ὅπως ἀποκαλύπτει ἓνα ἄλλο, σύγχρονο κείμενο τοῦ ἴδιου, προγραμματικὸ χαρακτηριστῆρα, ἢ εἰσαγωγῆ ποὺ προτάσσει στὸ *Δοκίμι-*

22. Ἐμμανουὴλ Τσαλίκουλου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καππαδόκες*, Ἀθήνα 1954, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58, σσ. 74-75.

23. Βλ. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, τ. 6, Ο.Μ.Ε.Δ., Ἀθήνα 1984, ἐπιστολὴ ἀρ. 1444 τῆς 1.7.1832. Ὁ Κοραῆς, ἀπὸ τὸ Παρίσι, ἀπευθύνεται «πρὸς Ἀβράμιον Ὀμηρόλην, Σμύρνην». Δηλαδή, ἤδη ἀπὸ τὸ 1832 χρησιμοποιεῖ τὸ «Ὀμηρόλης». Δὲν γνωρίζουμε ποιά μορφεῖ νὰ ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ Κοραῆ στὴ μετονομασία.

24. «Προσθῆκαί τινες εἰς τὴν βιογραφίαν Ἀβραμίου τοῦ Ὀμηρόλου ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ φίλου αὐτοῦ Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως», *Ὀμηρος*, Β', φ. Α', Σμύρνη 1874, σ. 12. Ἀβραὰμ Οὐμουρλόγλου τὸν ὀνομάζει ἀργότερα ὁ συντοπίτης του Σεραπίων Ἰωαννίδης. Βλ. Σεραπίωνος Ἰωαννίδου, «Ἀβράμιος Ὀμηρόλης, ἤτοι βιογραφικὸν σχεδίασμα», *Ὀμηρος*, Α', φ. ΙΑ', Σμύρνη 1873, σσ. 588-589. Στὴ γενέτειρά του, τὰ μετέπειτα χρόνια, ἀναφέρεται ὡς Γιαγουρλόγλου. Βλ. Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, σ. 49 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 252).

ον *Ἐπιστολικῶν Κανόνων*, πού τό ἐξέδωσε τό 1834 στή Σμύρνη. «Ἔως τώρα δέν αἰσθανόμεθα ὅτι ἔπρεπε βάσιμον ἀνατροφήν νά ἔχωμεν καί πρώτην γλώσσαν νά μανθάνωμεν τήν ἔθνικήν, διότι οὐδ' ὑπῆρχεν ἡ πρώτη... Ἄλλ' εἰς τό ἐξῆς πρώτην γλώσσαν καί βάσιν τῶν σπουδασμάτων μας πρέπει νά μανθάνωμεν παντοῦ τήν ἑλληνικήν. "Ὅλοι δι' ἀνατροφῆς ἔθνικῆς νά γινώμεθα ὅλοι μέλη τοῦ ἔθνους οἰκεία»²⁵.

Πρός τήν ἴδια κατεύθυνση ἀρχίζει νά κινεῖται καί ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Παῖσιος λίγο ἀργότερα: ἑλληνική γλώσσα, ἑλληνική συνείδηση. Ἡ Καππαδοκία ὅμως διανύει τήν προ-εθνική της ἀκόμα περίοδο: τό ποίμιον εἶναι τουρκόφωνο, δέν εἶναι λοιπόν σέ θέση νά κατανοήσῃ τήν «χριστιανικήν γλώσσαν», τὰ ἑλληνικά, τή γλώσσα τῆς λειτουργίας, καί ἐπιπλέον δέν ἔχει σχολεῖα, δασκάλους. Ἡ ἀπογραφή ἀνήκει στόν ἴδιο τό μητροπολίτη, τὰ στοιχεῖα ἐμπερικλείονται στήν εἰσαγωγή τῆς *Κατήχησης* τοῦ Πλάτωνα, μητροπολίτη Μόσχας²⁶. Τήν ἴδια χρονιά ὁ Παῖσιος ἐκδίδει ἐγκύκλιο²⁷ στήν καραμανλίδικη γραφή, προτρέποντας τοὺς κατὰ τόπους ἱερεῖς, πνευματικούς, ἐξάρχους τῆς ἐπαρχίας νά ἐπιλέγουν ὀνόματα ἀπό τό χριστιανικό εορτολόγιο. Τό ἀντιθετικό ζεύγμα πού ὑπολανθάνει ἐδῶ δέν εἶναι, πιά, ὀρθοδοξία-ἑλληνολατρία. Ὁ κίνδυνος θά προέλθει ἀπό τό ἀσιατικό στοιχεῖο:

«Ἡ πρώτη μας λοιπόν ἐντολή: Οἱ ἐπίτροποι κάθε ἐκκλησίας ν' ἀγοράσουν δύο Κώδικες τῶν ἐκατό φύλλων γιά νά καταχωροῦν στόν ἕνα τίς γεννήσεις καί στόν ἄλλο τοὺς θανάτους. Οἱ Κώδικες αὐτοὶ θά βρίσκονται στήν κατοχή τῶν Ἱερέων· κάθε Ἱερέας στήν ἐνορία του, διαβάζοντας τήν εὐχή στό παιδί πού γεννήθηκε, νά συνιστᾷ νά τοῦ δοθεῖ ἕνα ἀπό τὰ ὀνόματα τῶν Ἁγίων, τῶν Προφητῶν καί τῶν Ἀγγέ-

25. *Δοκίμιον ἐπιστολικῶν κανόνων συντεθὲν εἰς χρῆσιν τῶν πρωτοπερῶν ὑπὸ Ἀβραμίου Ὁμηρόλου*, Σμύρνη 1834, σ. 1στ'.

26. Πρόκειται γιά μετάφραση τῆς ἑλληνικῆς ἐκδόσεως καμωμένη ἀπὸ τὸν Παῖσιο στὰ καραμανλίδικα, τήν ὁποία καί μοίραζε δωρεὰν στοὺς ἀπορους τῆς ἐπαρχίας του· ἐκδόθηκε τό 1839 στήν Κωνσταντινούπολη. Στήν εἰσαγωγή, τήν ὁποία ἀπευθύνει πρὸς τοὺς κληρικούς, ἐπικαλεῖται τὸν κίνδυνο τῆς διείσδυσεως τῶν προτεσταντῶν πού ἔχει ἤδη ἀρχίσει στή Μικρὰ Ἀσία. Στόν πρόλογο ἐπισημαίνει (μεταφράζω ἀπὸ τὰ γαλλικά): «Ἐπειδὴ ὁ χριστιανικός πληθυσμὸς βρῖσκεται ἀνάμεσα σὲ ξένες ἐθνότητες, ἔπαψε νά χρησιμοποιεῖ τὴ χριστιανικὴ γλώσσα (τὰ ἑλληνικά). Δέν κατανοεῖ τό λόγο τοῦ Θεοῦ πού ἐκφωνεῖται στίς ἐκκλησίες κατὰ τὸν ἑσπερινὸ καί τὸν ὄρθρο [...]. Στίς περισσότερες περιοχὲς τὰ σχολεῖα εἶναι ἀνύπαρκα καί οἱ δάσκαλοι ἀκόμα πιὸ δυσεῦρετοι —πράγμα ἐξαιρετικὰ ζημιογόνον». E. Dallegio - S. Salaville, *Karamanlidika, Bibliographie analytique*, vol. 1, Ἀθήνα 1958, ἀρ. 97. Ὁ Παῖσιος (1777-1871) σπούδασε στήν Κωνσταντινούπολη, χρημάτισε διευθυντῆς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς στήν Καισαρεία, ἔγινε Μητροπολίτης Καισαρείας τό 1832. Αὐτὴ δέν εἶναι ἡ πρώτη του ἐνασχόληση μὲ τὰ ἑλληνικά γράμματα: ἔχει ἤδη συμμετέσχει, τό 1817, στήν καραμανλίδικη ἐκδοσὶ τοῦ Κυριακοδρόμιου τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη.

27. Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Φ. Δ. Ἀποστολόπουλο, «Τρία ἔγγραφα τοῦ κώδικα Ταβλοσούν», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σσ. 230-234. Ἡ μετάφραση εἶναι τοῦ Γ. Μαυροχαλυβίδη.

λων πού τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας· ἂν ὁ ἀνάδοχος ἢ ἡ μαμὴ ζητήσουν νὰ δοθεῖ στὸ παιδί ὄνομα τουρκομάνικο ἢ περσικὸ ἢ κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τὰ βάρβαρα ἔθνη²⁸, ὁ Ἱερέας ἄς τὸ ἀρνηθεῖ καὶ ἄς προσπαθήσει νὰ πληροφορηθεῖ τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ πατέρα τοῦ παιδιοῦ. Ἄμέσως ὕστερα ἄς βγάλει ἀπὸ τὸν κόρφο τοῦ ἕνα σημειωματάριο, πού πάντα πρέπει νὰ ἔχει, κι ἄς καταχωρίσει σ' αὐτὸ τὴν ἡμέρα γέννησης τοῦ παιδιοῦ, τὸ ὄνομά του, τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τὸ ὄνομα τοῦ ἀναδόχου πού κατὰ τὴ βάπτισή τὸ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του, καὶ κατὰ τὸν ἔσπερινὸ ἄς καταχωρίσει ὄλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα στὸν Κώδικα πού βρίσκεται στὴν κατοχή του».

Ἡ παρέμβαση αὐτὴ στὴν ὀνοματοδοσία ἀποβλέπει στὴν ἰσχυροποίηση τῆς ὀρθοδοξίας: μέσα ἀπὸ τὴ χειραφέτηση τοῦ ποιμνίου ἀπὸ «θνεῖα ἤθη», μὲ τὴν παγίωση μιᾶς χωρὶς προσμείξεις ὀρθοδοξίας προετοιμάζεται τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μετάβαση στὸ ἐθνικὸ. Ὁ Παῖσιος, συνειδητὸς ταγός, ἐν μέσω ἀλλογλώσσων καὶ ἀλλοθρήσκων γνωρίζει ὅτι ἡ μόνη λύση εἶναι ἡ ἔξασφάλιση τῆς νησιδᾶς τῆς θρησκείας πάνω στὴν ὁποία θὰ μπορέσει νὰ ριζώσει ἡ ἐθνικὴ ἰδέα. Ἡ στερέωση τῶν χριστιανικῶν ὀνομάτων συνεκφέρεται μὲ ἕναν ἄνωθεν ἐξορθολογισμό: οἱ ὁδηγίες γιὰ τὴν καταγραφή ὀνομάτων, βαπτίσεων, θανάτων —δηλαδὴ ὁ ἔλεγχος ὀλόκληρου τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς— ἀποτελεῖ τομὴ γιὰ μιὰ παραδοσιακὴ κοινωνία.

Ἡ διήθηση τοῦ νεοελληνικοῦ συστήματος ἀξιών στὴν Καππαδοκία δὲν θὰ γίνεῖ ὀρατὴ πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνα —δηλαδὴ δὲν θὰ ἀποβεῖ ποσοτικὰ ἰσχυρὴ γιὰ νὰ μεταβάλλει τὴ γενικὴν εἰκόνα. Ὅσο γιὰ τὰ ὀνόματα, ἡ ἐπιλογή ἐνὸς ἀρχαιοελληνικοῦ ἢ ἀπλῶς ἑλληνικοῦ ὀνόματος δὲν θὰ πάρει συλλογικὸ χαρακτήρα²⁹ —ἀναφερόμαστε στοὺς λογίους πάντοτε— πρὶν ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ '50, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς καὶ ἀπὸ τὸν πίνακα:

28. Τουρκομάνικο: ἐννοεῖ ἀσιατικὸ. Οἱ Τουρκομάνοι ἦταν λαὸς νομαδικός, τουρκοταρική ὁμοφυλίας, σουννίτες. Ἀνατρέχοντας στὸ πρωτότυπο κείμενο, διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἐκφραση «βάρβαρα ἔθνη» δὲν ἀπαντᾷ αὐτοῦσια στὸ κείμενο. Ἡ λέξη πού χρησιμοποιεῖται στὸ καραμανλίδικο πρωτότυπο βρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὴν ἔννοια: φυλὲς κατώτερης πολιτισμικῆς στάθμης. Εὐχαριστῶ, στὸ σημεῖο αὐτὸ, τὴν κυρία Ἐφη Ἐξίσου γιὰ τὴ βοήθειά της στὴν ἐρμηνεία τοῦ σχετικοῦ χωρίου.

29. Τὸ ζήτημα τῆς διάδοσης παραμένει ἀνοικτό: Ὁ Φώτης Ἀποστολόπουλος παρατηρεῖ ὅτι στὴν Καππαδοκία τὰ ὀνόματα πού μαρτυροῦν «τὴν ἐνσυνειδητὴ στροφὴ στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα μὲ πρωτοστάτες τοὺς δασκάλους [...] δὲν μῆκαν στὴν μεγάλη χρῆση». Βλ. Φ. Δ. Ἀποστολόπουλος, «Τὰ βαπτιστικὰ ὀνόματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τῆς Καππαδοκίας», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 1, Ἀθήνα 1977, σσ. 89-97. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ μιὰ μικρὴ, ἀνέκδοτη ἐργασία παλαιοῦ συνεργάτη τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, γνώστη τῆς τουρκικῆς, τοῦ Γεώργιου Παντελίδη. Πρόκειται γιὰ μιὰ στατιστικὴ ὀνομάτων τοῦ καταλόγου συνδρομητῶν ἐνὸς καραμανλίδικο ἔργου τοῦ Ἀναστάσιου Λεβίδη, τῆς *Πνευματικῆς Πανοπλίας* (Γιανὶ Ρουχανί), Σμύρνη 1880. Ὁ Παντελίδης παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὀνόματα εἶναι σπάνια. Τὸ ἴδιο ὁμως ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἀμιγῆ τουρκικά. Ἀκόμα, σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνας τῶν Αἰκατε-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Αἴσωπος ⁽¹⁾ Ἰωάννης Σεραφεῖμ	Ἰωάννης Σεραφεῖμ	—	Ἄνδρονίκι
Ἄριστόβουλος ⁽²⁾ Φίλιππος	— Φίλιππος Παπαγρηγορίου	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης πρὶν ἀπὸ τὸ 1856	Νέβσεχιρ
Ἄλεκτορίδης ⁽³⁾ Σαμουήλ	Κοκονιόσογλου Σαμουήλ	Μ.τ.Γένους Σχολή πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Φερτέκι
Ἄναστασιάδης ⁽⁴⁾ Ἰωάννης	— Πρόδρομος Ἰντζεσιόγλου	Τυπάλδος Θεολογική Χάλκης 1858	Ἰντζέσου
Ἄρνάκης ⁽⁵⁾ -Φήμιος Ἰωάννης	Κουζουντζάκογλου Ἰωάννης	— πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Ἄνδρονίκι
Ἀρχέλαος ⁽⁶⁾ Σαράντης	— Σαράντης	—	Συνασός
Εὐμολπίδης ⁽⁷⁾ Ἰωάννης	—	Μ. τ. Γένους Σχολή (;) Ἄθήνα (;) περίπου 1870	Νέβσεχιρ
Ἰωάννου ⁽⁸⁾ Σεραπίων	Σεραφεῖμ Ἰωάννου	— πρὶν ἀπὸ τὸ 1860	Ἄνδρονίκι
Καρολίδης ^(9α) Ἰάρθανος	Καρλόγλου Ἰορδάνης	Σμύρνη (;) περίπου 1850	Ἄνδρονίκι
Καρολίδης ^(9β) Παῦλος	Καρλόγλου Παῦλος	Μ. τ. Γένους Σχολή (;) περίπου 1865	Ἄνδρονίκι —
Κουζηνόπουλοι ⁽¹⁰⁾ Ἄβράμιος/ Λάζαρος	Κουζουντζάκογλου Ἄβραμ/ Λάζαρος	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Ἄνδρονίκι
Κουκκίδης ⁽¹¹⁾ Ἰάκωβος	Φασουλάς Ἰάκωβος	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1873	Νέβσεχιρ

ρίνης Ἄσδραχᾶ καὶ Σπύρου Ἄσδραχᾶ, δ.π., σ. 59, ἡ ὁποία βέβαια ἀφορᾶ ἄλλους καιροὺς καὶ τόπους, στὸ νησί τῆς Πάτιμου, κατὰ τὶς χρονικὲς τομὲς 1681, 1700, 1770, 1811, κανένα ἀρχαῖο ὄνομα δὲν ἐπιβιώνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἄλεξανδρος, ποὺ παρουσιάζει μακραιωνη συνέχεια.

Λεβίδης ⁽¹²⁾ Ἀναστάσιος	Καζαντζόγλου Ἀναστάσιος	Κων/πολη Φιλαλήθης Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1850	Ἅγιος Κωνσταντῖνος (Ἔβερεκ)
Λινεΐδης ⁽¹³⁾ Λάζαρος	Μπεζιρτζόγλου Λάζαρος	πρὶν ἀπὸ τὸ 1870	Προκόπι
Μαυροφρύδης ⁽¹⁴⁾ Δημήτριος Ι.	Καρακάσογλου Δημήτριος	Σμύρνη (;) Εὐαγγελικὴ Σχολή (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Ἀνδρονίκι
Ὅμηρόλης ⁽¹⁵⁾ Ἀβράμιος	Οὐμουρλόγλου ἢ Γιαγμουρλόγλου Ἀβραάμ	Σμύρνη 1834	Ἀνδρονίκι
Πυλάδης ⁽¹⁶⁾ Βασίλειος	— —	Κων/πολη Λογάδης Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1830	Καيسάρεια
Ραμφόπουλος ⁽¹⁷⁾ Χαράλαμπος τοῦ Προδρόμου	Ἰπίκογλου Χαράλαμπος τοῦ Προδρόμου	μαθητῆς (;) Ἀριστόβουλου περίπου 1870	Νέβσεχιρ (;)
Ραφάνης ⁽¹⁸⁾ Γεώργιος	Φανὶ Ἰωάννογλους	Λογάδης (;) Μ.τ.Γένους Σχολή περίπου 1835 (;)	Νέβσεχιρ
Σοφοκλῆς ⁽¹⁹⁾ Γαβριήλ	—	Κων/πολη (;) πρὶν ἀπὸ τὸ 1850	Καيسάρεια (;)
Φιντίας ⁽²⁰⁾ Ἰερόθεος	— Σεραφεῖμ	Τυπάλδος Θεολογικὴ Χάλκης 1853	Νεοκαισάρεια Κασταμονή
Χρυσοσφαιρίδης ⁽²¹⁾ Κωνσταντῖνος	Ἀλτιντόπ Κωστάκη Ἀγὰ	Κων/πολη/Ἄγκυρα περίπου 1870	Ἄγκυρα (;)

Στοὺς 21 Καππαδόκες οἱ 9 ἐπιλέγουν ἀμιγῆ ἀρχαῖα ὀνόματα (Αἴσωπος, Ἀριστόβουλος, Ἀρνάκης-Φήμιος, Ἀρχέλαος, Ι. Καρολίδης, Ὅμηρόλης, Πυλάδης, Σοφοκλῆς, Φιντίας), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι 12 υἱοθετοῦν καθαρεύοντες τύπους. Δὲν ὑπάρχει κανένα βυζαντινὸ ὄνομα. Παρατηροῦμε μιὰ τάση νὰ δίνονται ὡς πρῶτα ὀνόματα, βαπτιστικά, τὰ παλαιὰ χριστιανικά καὶ μάλιστα τὰ ἐβραϊκὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ αὐτὰ ὑπόκεινται σὲ μεταβολή, πρὸς νεοελληνικοὺς ἢ ἀρχαίζοντες τύπους.

Ἐκ τῶν 21, τρεῖς εἶναι σπουδαστὲς τῆς Χάλκης, 6 τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ 2 τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης. Γιὰ 10 περιπτώσεις δὲν διαθέτουμε σχετικὰ στοιχεῖα. Ἐκ τῶν ἐξαρχαισθέντες, 2 (Ἀριστόβουλος, Φιντίας) μετονομάστηκαν στὴ Χάλκη, 1 στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆς (Πυλάδης), ἐνῶ γιὰ τὸν Αἰσωπο, Ἀρνάκη-Φήμιο, Ἀρχέλαο καὶ Καρολίδη δὲν γνωρίζουμε τὸ ποῦ. Γιὰ ὄσους βρίσκονται ἐκτὸς σχολῶν, σύμφωνα πάντα μὲ τὸν κατάλογο, οἱ Αἰσωπος, Ἀρνάκης-Φήμιος, Ἀρχέλαος, Σοφοκλῆς ἐξαρχαίζονται, ἐνῶ οἱ Σ. Ἰωάννου, Κουζηνόπουλοι, Κουκκίδης, Λινεΐδης, Ραμφόπουλος, Χρυσσοφαιρίδης ἀπλῶς μεταφράζουν ἢ τίθουν πρὸς ἕναν ἐλαφρὰ καθαρεύοντα τύπο. Τουρκογενῆ ὀνόματα ἔχουν 12 άτομα —τὸ ποσοστὸ εἶναι αἰσθητὰ ὑψηλότερο ἀπὸ τοῦ προηγούμενου πίνακα. Εἶναι οἱ Ἀλεκτορίδης, Ἀναστασιάδης, Ἀρνάκης-Φήμιος, Καρολίδης (2), Κουζηνόπουλοι, Λεβίδης, Λινεΐδης, Μαυροφρύδης, Ὀμηρόλης, Ραμφόπουλος, Ραφάνης, Χρυσσοφαιρίδης, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 6 μεταφράζουν ἑλληνικὰ κρατώντας τὸ νόημα τοῦ τουρκικοῦ (Ἀλεκτορίδης, Ἀρνάκης-Φήμιος, Λεβίδης, Λινεΐδης, Μαυροφρύδης, Χρυσσοφαιρίδης), οἱ 2 τὸ ἐξαρχαίζουν (Φήμιος, Ὀμηρόλης), ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι 4 ἐπιλέγουν ἕναν καθαρεύοντα τύπο. Στὸν 21 οἱ 6 φαίνεται νὰ μὴ διαθέτουν προηγουμένως ἐπιθετα (Αἰσωπος, Ἀριστόβουλος, Ἀναστασιάδης, Ἀρχέλαος, Σ. Ἰωάννου, Φιντίας)³⁰.

30. Τὸ Ἐντιρικὸν, πράγματι, παρουσιάζει ὑψηλὸ δείκτη μετονομασιῶν. Ἐχει ἐνδιαφέρον ὁ κατάλογος συνδρομητῶν μιᾶς караμανλίδικης ἐκδοσης τοῦ 1839 —πρὶν εἰσαχθεῖ ὁ «νεολογισμὸς» «Ἀνδρονίκιον» μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἀβράμιου Ὀμηρόλη. Ὁ κατάλογος, δίνοντας μιὰ εἰκόνα τῆς κατάστασης τῶν ὀνομάτων προτοῦ οἱ μετονομασίες νὰ ἀποτελέσουν συλλογικότερο φαινόμενο ἀνάμεσα στὸν ἐγγράμματους ἀποδέκτες ἐνὸς λόγιου βιβλίου ὅπως ἡ Κατήχησις τοῦ Πλάτωνος Μόσχας, στρωματογραφεῖ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀδιαμόρφωτην κατάστασιν. Τὰ ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν καταγράφονται ὅπως ἦταν ἀρχικὰ, πρὶν πολιτογραφηθοῦν μὲ τὴν ἐξελληνισμένην τὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ πρὶν τυποποιηθοῦν καὶ καταλήξουν στὸ εἶδος ποὺ ἡμεῖς σήμερον γνωρίζουμε —ὄνομα, ἐπιθετο.

ΕΝΤΙΡΙΚΤΕ.

Οἱ Αἰδεσιμώτατοι Ἱερεῖς.

Παπ. Ησαΐας Οἴκον.
Παπ. Παῦλος. Πρωτοπαπ.
Παπ. Ἰορδάνης Σακελλάρ.
Παπ. Ἰωάννης.
Παπ. Παΐσιος.

Ραγ Χοτζ.

* Χα. Ἰσαὰκ Καρλόγλου.
Μαχτουμί Γεώργη.
Γίνε Μαχτουμί Κωστάκι.

Ἰωάννης Ζαχαριόγλου.
Αναστάς χα. Σαχίντορνον.
Χαράλαμπος Παρασσηγγου.
Χα. Παλι κείσογλου.
Χα. Σεραφεῖμ σουκούρογλου.
Τεβλὲτ σαατζή.
Βασίλ τζουβιλέκογλου.
Ἰωσήφ Σαράφ.
Ἰορδάνης Πασαλόγλου.
Ἰορδάνης Ζαχαριόγλου.
Ἰσαὰκ караμάνογλου.
Αναστάς Μιχάλογλου.

* Η καταγωγή τους: 7 είναι από το Ἴνδρονίκι, τὸ Ἐντιρλίκ (Αἰσωπος, Ἄρνάκης-Φήμιος, Ἰωάννου, Καρολίδης, Κουζηνόπουλοι, Μαυροφρύδης, Ὁμηρόλης), ὅπου οἱ μετονομασίες πυκνώνουν τὴ δεκαετία 1850-1860, 5 ἀπὸ

- * Ἀγιάν Ομορλόγλου.
Μαχτομί Νουρλού.
Γίνε μαχτομί Κυργιάκου.
Γίνε ὄγλου Ἀβραάμ.
Ιορδάνης Σατηρλόγλου.
Παυλάκης γιατζόγλου.
καρτασή Ιορδανάκη.
Ισαάκ Γιατζόγλου.
Μαχτομίλερι Παῦλος.
βέ Κοσμά.
Σταυρή Γιατζόγλου.
καρηντασή Ισαάκ.
Χα. Γεώργη Σατηρλόγλου.
Χα. Σταύρη Πουρλόγλου.
Μαχτομί Ισαάκ.
- * Ιορδάν Ομορλόγλου.
καρτασή Λάζαρος.
- * Ισαάκ Ομορλόγλου.
καρτασή Νικόλα.
- * Παῦλος Ομορλόγλου.
Αντῶν τζοπάνογλου.
Γιεγιενί Ἀβραάμ.
Γιουβάν Ποτούρογλου.
Μαχτομί Κυριάκο.
Αποστόλ Ποτούρογλου.
Χα. Λάζ. Ποτούρογλου. βέ ἐβλατλαρή Ιορδάν γιετιγέρογλου.
Ανανία τογουντζόγλου.
καρηντασή Ποτός.
Μωῦσῆ Μωῦσογλου.
καρηντασή Ιωάννης.
Γίνε καρτασή Χαράλαμπος.
Θεόδωρος Ἀρζόγλου.
Δανιὴλ καλαφατόγλου.
Γεώργη κανόγλου.
Μαχτομί Νικόλα.
Γιεγιενί Ιωάννης.
Χ. Παλῆ χα. Σάββογλου.
Ιωάννης καρακάσογλου.
Ποτός ταραγάνογλου.
καρτασή Σαάν. βέ Βασίλ.
Ποτός Ἀπαρτόγλου.
καρηντασή Ιορδάν.
Χα. Σταυρή καραπέγογλου.
Χαράλαμπος καγιαλόγλου.
- Θεόδωρος Ἀρζόγλου.
Ιωάννης καλφανινόγλου.
Ιορδάνης χα. Ἀβραάμ.
Ιωάννης τζοπάνογλου.
καρηντασή Δημήτρι.
Χα. Ιωάννης καζαντζόγλου.
Αθανάσιος Ἀσλόγλου.
Ιωσήφ κουζουτζάκογλου.
καρηντασή Ἀβραάμ.
- * Σταυρή κουζουτζάκογλου.
Ιορδάν μέρκινογλου.
Ιωάννης Παπ. Γεώργιτορν.
Σάββας μέρκινογλου.
Γεώργη τουτζόγλου.
Χα. Σεφέρ σοκουόρογλου.
Ογλού Λεόντιος.
Γίνε Ογλού Κοσμάς.
Γιεγιενί Ποτός.
Γιεγιενί Λεόντιος.
Μουράτ Ζαχαρίογλου.
καρηντασή Συμεών.
Μιχαλάκη χα. Ζαχαρίαογλ.
καρηντασή Γιουβανάκη.
Εὐθύμιος Οἰκονόμοσογλου.
Χα. Ιωσήφ Συμεώνογλου.
Μαχτομί Συμεών.
Τίκερ ὄγλου Σταύρη.
Μηράτταγι Συμγιόνογλου.
Ογλού Νικόλα.
- * Χα. Ιορδάν κουζουτζόγλου.
Μαχτομί Λάζαρος.
Τίκερ μαχτομί Βασίλ.
Χα. Ιακώβ εὐλοτούμογλου.
Ποτός καρήπογλου.
καρηντασή Κυργιάκο.
Γίνε καρτασή Συμεών.
Τίκερ καρτασή Ιωάννης.
Ιωσήφ καρήπογλου.
καρηντασή Ιορδάν.
Ιορδάν χα. Παῦλοσογλου.
περγιούκ. καρτασή Γιουβάν.
Ιορδάν Σουκουόρογλου.
Ογλού Αναστάς.
Τίκερ ὄγλου Νικόλα.
Ιωσήφ ταζάκογλου.

τὸ Νέβσεχιρ³¹ (Ἄριστόβουλος, Εὐμολπίδης, Κουκκίδης, Ραμφόπουλος, Ραφάνης) καὶ 1 ἐκπρόσωπος ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: Κασταμονή, Ἄγκυρα, Φερτέκι, Ἰντζέσου, Συνασός, Ἅγιος Κωνσταντῖνος, Προκόπι, Καισάρεια. Συνολικὰ τὸ δείγμα αὐτὸ περιλαμβάνει 19 λαϊκοὺς καὶ 2 κληρικοὺς (Ἄναστασιάδης, Φιντίας). Πιὸ ἀναλυτικά: 12 δασκάλους, 2 γιατροὺς, 3 ἐμπόρους καὶ 3 λαϊκοὺς ἀγνώστου ἐπαγγέλματος. 10 Καπαδόκες μετεκπαιδεύτηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴ Σμύρνη: Καρολίδης (2), Ὁμηρόλης, Ἄριστόβουλος, Ραφάνης, Σοφοκλῆς, Φιντίας, Εὐμολπίδης, Ἀλεκτορίδης, Ἄναστασιάδης. Ἀπὸ αὐτοὺς 6 σπούδασαν στὴν Ἀθήνα (Ἄναστασιάδης, Εὐμολπίδης, Καρολίδης). Ἀκόμα στὴν Ἀθήνα σπούδασαν οἱ: Κουζηνόπουλοι, Μαυροφρύδης, Πυλάδης. Μεταπτυχιακὲς ἀνώτατες σπουδὲς στὴν Εὐρώπη παρακολούθησαν οἱ Ἄναστασιάδης, Εὐμολπίδης, Καρολίδης καὶ ὁ Μαυροφρύδης.

καρηνασῆ Παντελῆ.
Γιακώφταγι τουλπεντζή.
Χα. Γιακώφ Παναγιότγλου.
Ογλοῦ οὐστὰ Δημήτριος.
Χα. Εὐθύμιος τζουρουκτζόγ.
Χα. Γρηγόρ ιντζιπέγγλου.
καρηνασῆ Ηλία.
Γιεγενί Ιντζιπέγ.
Δημήτρι χα. σταύρογλου.
Ιωάννης ἀπαρτόγλου.
καρηνασῆ Σταύρι.
Αλέξι χα. Συμεώνογλου.
κουζουτζάκ κουζουτζάκογλου.
Αντὼν κητόγλου.
καρηνασῆ Ισαάκ.
Ιορδάν πασαλόγλου.
Γρηγόρ καρήπογλου.
καρηνασῆ Ατὸς.

Λάζαρος Βασίλογλου.
Ογλοῦ Αγιάν.
καρηνασῆ Ιωσήφ.
Γιακώφ παγτζιλόγλου.
καρηνασῆ Μηράτ.
Ούγουρλοῦ Σισκόογλου.
Χα. Σεφὲρ κωστεντίλογλου.
καρτασῆ Κωνσταντί.
Γιακώφ κηκλήλογλου.
κουγιουμτζοῦ Σάββα Αγαπάλογλου.
Αναστάς μασαλάκ.
Ιωάννης καμπάογλου.
Ογλοῦ Εὐθύμιος.
Οὐστὰ Κωσταντί σουβατζή.
καρτασῆ οὐστὰ Νικόλα.
Χαράλαμπος χα. Γεώργιογλου.
Ιωάννης χα. Ποτόσογλου.

☆

31. Τὸ Νέβσεχιρ παρουσιάζει καὶ ἐκεῖνο μιὰ τάση ἐξελληνισμοῦ ποὺ πυκνώνει ἀργότερα. Τὸ 1920 σὲ καραμανλίδικο ἔντυπο σημειώνονται τὰ ἐξῆς (μεταφράζω ἀπὸ τὰ γαλλικά): «Οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιοῦν σήμερα ὀρισμένα τουρκικὰ ὀνόματα ποὺ ἐξαφανίζονται ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο. Θὰ ἀναφέρουμε κάποια ὀνόματα ἐπιλέγοντάς τα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ὀρισμένων ἐγγράφων. Περίεργο, ἐνῶ σήμερα τὰ ὀνόματα χρησιμοποιοῦνται στὶς ἐλληνόφωνες κοινότητες τῆς Καπαδοκίας, τὸ Νέβσεχιρ μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ γιὰ τὴν παντελή τους ἐξαφάνιση —ἐλάχιστα ἀπόμειναν πιά». Βλ. Evangelia Balta, *Karamanlidika, XXème siècle, Bibliographie Analytique*, Ἀθήνα 1987, ἀρ. 113, σ. 146. Ἀκολουθεῖ κατάλογος ὀνομάτων, δίστηλος, μὲ τίς ἐλληνικὲς-τουρκικὲς ἀντιστοιχίες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

(1) Αἰσωπος Ἰωάννης Σεραφεῖμ (περίπου 1800-;).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἀβραμίου Ὀμηρόλη καὶ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος Ἰωάννου. Μαθήτευσε στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Καισαρείας.

— Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, χφ. Κ.Μ.Σ. ἀρ. 252, σ. 174.

Σεραπίωνος Ἰωαννίδου, «Ἀβράμιος Ὀμηρόλης», *Ὀμηρος*, ἔτος α΄, ΙΑ΄, Σμύρνη 1873, σσ. 588-590.

— «Ὁ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος (ἀπὸ Σεραφεῖμ) Ἰωαννίδη [...] ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόσθετο ἐπώνυμο Αἰσωπος». Ἰω. Τσουρουκτσῆ, *ὁ.π.*, σ. 174.

— Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ μετονομασία μεταβιβάζεται ἀπὸ πατέρα σὲ γιό: ἡ ἀρχαιότερη υἱοθετεῖται καὶ λογιότερο τύπο παραπέμποντας ἄμεσα στὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, ἐνῶ ἡ μεταγενέστερη ἐπιλέγει μιὰ καθαρεύουσα λύσιν σπάζοντας τοὺς δεσμοὺς μὲ μιὰ τόσο ἐκδηλῆ ἀρχαιολατρία.

(2) Ἀριστόβουλος Φίλιππος (1832-1904).

Γεννήθηκε στὴ Νεάπολη (Νέβσεχιρ) τῆς Καππαδοκίας. Σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του, τὸ 1856, ἐπέστρεψε στὴ γενέτειρά του καὶ διηύθυνε τὰ ἐκεῖ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ὡς τὸ θάνατό του.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 102, 103, 105.

Ἰω. Πετροπούλου, «Φίλιππου Ἀριστόβουλου Ἀνθολόγιο, Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης 1853-1856», *Δελτίο Κ.Μ.Σ.*, 5, Ἀθήνα 1984-85, σσ. 187-239.

— Τὸ εἰσιτήριο ἔγγραφο ποὺ φέρει τὴν ἔνδειξιν «11 Αὐγούστου 1849», ἡμερομηνία τῆς κατάταξής του στὴ χορεία τῶν μαθητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, τὸν ἀποκαλεῖ «Φίλιππο παπᾶ-Γρηγορίου». Τὸ ἐπίθετο «Ἀριστόβουλος» τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Τυπάλδο τὸ 1846, μέσα στὴ σχολή. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ καὶ Βαρβάρας Μεταλληνοῦ, Ἀρχεῖον Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, 1844-1864, Ἀθήνα 1987, σ. 677, ἀρ. 1214, /Κ 10, 56. Εὐχαριστῶ τὸν πρωτοπρεσβύτερο Γεώργιο Δ. Μεταλληνοῦ καὶ τὴν πρεσβυτέρα Βαρβάρα Γ. Μεταλληνοῦ, ποὺ μὲ διευκόλυναν στὴν προσέγγισιν τοῦ σχετικοῦ ἐγγράφου τῆς Βιβλιοθήκης Τυπάλδων-Ἰακωβάτων, στὸ Ληξοῦρι τῆς Κεφαλλονιάς.

— Τὸ ὄνομα παραπέμπει στὸν Ἀλεξάνδρινὸ φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς τῶν Πτολεμαίων (160 π.Χ.) ἀλλὰ καὶ στὸν Μακεδόνα ἱστορικὸ ποὺ συνόδευσε τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο στίς ἐκστρατείες του.

(3) Ἀλεκτορίδης Σαμουήλ (?-1867).

Γεννήθηκε στὸ Φερτέκι τῆς Νίγδης. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους

Σχολή και ἐργάστηκε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος στὸ χωριὸ Τένει. Μετέφρασε στὰ καραμανλίδικα τὸ *Ἀπάντησις Ὁρθοδόξου* — συμπίλημα ἔργων διαφόρων Ἑλλήνων συγγραφέων (1864).

— «Νεκρολογία Σαμουήλ Ἀ. Ἀλεκτορίδου», *Ἀνατολικὸς Ἀστήρ*, ἔτος στ', ἀρ. 458, Κωνσταντινούπολη 1867, σ. 1450.

— «...Evangelinos Misaelidis traduit par Alectoridis le nom de Kokoniosoglou...». Βλ. E. Dalleggio - S. Salaville, *Karamanlidika, Bibliographie analytique*, τ. 2 (1851-1865), ἀρ. 146.

— Σὲ μιὰ κωμωδία του, τοῦ 1878, ὁ Χουρμούζης σατιρίζει τὸ κοινωνικὰ ἀνερχόμενο ζευγὸς Πετεινάρη, ποὺ ἀλλάζει τὸν τρόπο ζωῆς του ἀκολουθώντας τὸ συρμὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ καὶ συνάμα μετατρέπει τὸ ὄνομά του σὲ Ἀλεκτορίδη («Ὁ Ὀψίπλουτος»). Τὸ ἐπίθετο πάντως καθιερώθηκε: τὸ ὄνομα τοῦ Ἀναστάσιου Ἀλεκτορίδη, γιοῦ τοῦ Σαμουήλ, περιλαμβάνεται στὸν κατάλογο ἀποφοίτων τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τὸ 1881 (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις*, περίοδος Δ', τ. 3, Κωνσταντινούπολη 1881, σσ. 172-3). Βλ. ἀκόμη: «Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνους τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ἰδιώματος», ὑπὸ Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, *Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας*, τ. Α', τευχ. Γ', Ἀθήνα 1884, σσ. 480-508.

(4) Ἀναστασιάδης Ἰωάννης (1833-1902).

Μητροπολίτης Καισαρείας.

Γεννήθηκε στὸ Ἰντζέσου τῆς Καισαρείας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὴ Θεολογικῇ Σχολῇ Χάλκης, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1859. Δίδαξε πρῶτα στὴ γενέτειρά του καὶ ὕστερα μετεκπαιδεύτηκε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καθὼς καὶ σὲ ἀνώτατες σχολὲς τῆς Εὐρώπης. Ἐπέστρεψε τὸ 1867 καὶ διαδέχθηκε τὸν καθηγητὴ Βρυέννιο στὴ Σχολῇ τῆς Χάλκης. Τὸ 1878 χειροτονήθηκε καὶ ἀνέπτυξε πλούσια δράση πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς βελτίωσης τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τῆς ἐπαρχίας του.

— Μ. Γεδεών, *Μνεία...*, σσ. 310-311.

«Τὰ κατὰ τὸ μνημόσυον τῶν αἰοιδίμων ἱεραρχῶν Καισαρείας Ἰωάννου καὶ Προκονησοῦ Παρθενίου, τὸ τελεσθὲν ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν Ἡ Ἀνατολῆ'. Λόγος Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου», Ἀθήνα 1902, σσ. 5-13, 15-24.

— Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννη Ἀναστασιάδη παρουσιάζει μικρὲς μετατροπὲς μέσα στὸ χρόνο, ὥσπου νὰ τυποποιηθεῖ: Τὸ 1852, ὁ Φ. Ἀριστόβουλος στὶς Ἐπιστολὰς του τὸν προσφωνεῖ Πρόδρομο Ἰντζεσίογλου ἢ Ἰντζεσόγλου. Τὸ 1858 γίνεται ἡ χειροτονία «εἰς ἱεροδιάκονον τοῦ μαθητοῦ Προδρόμου Ἀναστασιάδου, τοῦ ἐξ Ἰντζέσου τῆς Καππαδοκίας, τῇ 18ῃ Δεκεμβρίου...» (Γ. Μεταλληνός, *Ἀρχεῖον...*, ὁ.π., σ. 154). Γιὰ τὸ ἴδιο γεγονός διαθέτουμε καὶ μεταγενέστερη πληροφορία: «...βαπτισθεὶς εἰς τὸ ὄνομα Πρόδρομος [...] τὸ 1858 ἐχειροτονήθη διάκονος ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Τυπάλδου ἐν τῷ ναῶ τῆς σχολῆς μετονομα-

σθεις 'Ιωάννης». Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 78. Και ἡ μαρτυρία τοῦ 'Εμμ. Τσαλίκουλου: «Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του ἤτο Πρόδρομος» ('Εμμ. Τσαλίκουλου, *Ἑλληνικά Ἐκπαιδευτήρια τῆς Καισάρειας*, Ἀθήνα 1976, σ. 5).

(5) Ἀρνάκης-Φήμιος Ἰωάννης (περίπου 1840-1900).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Ἐργάστηκε ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος στὴν Καππαδοκία: στὴ σχολὴ τῆς Συνασοῦ καὶ στὴ Ροδοκανάκειο Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας. Κατὰ τὸν Γάλλο περιηγητὴ Georges Perrot, ποὺ τὸν συνάντησε τὸ 1861 στὴ Βιθυνία, ὁ Φήμιος, γνωρίζοντας τὸ ἔργο τοῦ Texier, ετοίμαζε καὶ αὐτὸς μιὰ μελέτη γιὰ τὴ Μικρὰ Ἀσία, ποὺ τὴν εἶχε περιηγηθεῖ ὀλόκληρη.

— Ἰ. Σαραντίδου-Ἀρχελάου, *Ἡ Συνασός*, Ἀθήνα 1899, σ. 46.

Ἰω. Κάλφογλου, *Μονὴ Φλαβιανῶν*, 1898, σσ. 72, 98.

Perrot Georges, *Souvenirs d' un voyage en Asie Mineure*, Παρίσι 1864, σ. 89.

— «...Πέθανε περίπου 100 χρονῶν. Τὸν πρόφθασα στὰ τελευταῖα του χρόνια πρωτογάλη. Τυφλὸς καὶ γέρος, δὲν ἔλειπε ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Μουσικὸς ἐξαιρετικὸς καὶ μὲ γερὸ μνημονικὸ, δὲν ἄφηνε τὸ στασίδι του ὡς τὸ τέλος τῶν ἀκολουθιῶν, ποὺ τὶς ἤξευρε ὅλες ἀπ' ἑξῶ. Ὁ Φήμιος ἦταν μιὰ φυσιογνωμία γνωστὴ ὄχι μονάχα στὸ χωριὸ ἀλλὰ καὶ στὶς γύρω κοινότητες. Τὸ ἀρχικὸ του ὄνομα ἦταν Ἰωάννης Κουζουντζάκογλου. Εἶχε πατέρα τὸν παπα-Ἰορδάνη». Γ. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*, σ. 80.

«Nous avons pour guide dans cette excursion un Grec Cappadocien Jean Phimios [...] Arnakis [...] avait commencé [...] une description de l' Asie Mineure qu' il a presque tout entière parcourue. Il connait l' ouvrage de M. Texier [...] il dirige maintenant l' École hellénique...». G. Perrot, *δ.π.*, σ. 89.

— Τὸ ὄνομα Φήμιος παραπέμπει στὸν ὀμηρικὸ τραγουδιστὴ τῆς Ἰθάκης ἀλλὰ ἀποτελεῖ καὶ ἐπίθετο τοῦ Δία. Ἡ σχέση τοῦ Κουζουντζάκογλου μὲ τὴ μουσικὴ προσδιόρισε τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

(6) Ἀρχέλαος Σαραντίης (1814-1891).

Γεννήθηκε στὴ Συνασό. Καταγόταν «ἐξ ἐπισήμου ἀλλὰ πτωχοτάτης οἰκογενείας». Ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ χρημάτισε δημογέροντας καὶ ἐπίτροπος στὴ σχολὴ τῆς Συνασοῦ. Ἦταν πατέρας τοῦ συγγραφέα Ἰω. Σ. Ἀρχελάου.

— Ἰω. Σαραντίδου-Ἀρχελάου, *Ἡ Συνασός*, Ἀθήνα 1899, σ. 106.

— Τὸ ὄνομα παραπέμπει στὸν τελευταῖο βασιλιὰ τῆς Καππαδοκίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ χριστιανισμοῦ (36-17 π.Χ.). Τὸ βαπτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα στὴν περίπτωσι αὐτῆ μεταπλάθεται, καὶ στὴν ἐπόμενη γενιὰ παρατίθεται ὡς δεύτερο ἐπίθετο.

(7) Εὐμολπίδης Ἰωάννης (1852-1879).

Γεννήθηκε στὴ Νεάπολη (Νέβσεχιρ) τῆς Καππαδοκίας προερχόμενος

από οικογένεια κληρικῶν. Σπούδασε πρώτα στη Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ ἀργότερα ἰατρικὴ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Μετεκπαιδεύτηκε στὸ Μονπελιὲ στῆ Γαλλία.

— *Ἐκατονταετηρίς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐφορίας τῶν ἐλληνικῶν σχολῶν Νεαπόλεως Καππαδοκίας (Νέβ-Σεχιρ) 1820-1920*, Κωνσταντινούπολη 1920, σ. 95.

— «...μετέβη τῷ 1873 εἰς Ἀθήνας πρὸς σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς. Φοιτητῆς ὧν ἔδωκεν ἑαυτῷ τὸ ἐπώνυμον Εὐμολπίδης διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἤρθημι πολλοὺς ἱερωμένους, ἐπώνυμον, ὅπερ ἐδέχθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ του καὶ καθιέρωσαν ἕκτοτε ὡς οἰκογενειακόν». *Ἐκατονταετηρίς...*, ὁ.π., σ. 95.

— Λεξικὸ Σκαρλάτου Βυζαντίου (1852): «*Εὐμολπος*: υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Χιόνης, θυγατρὸς τοῦ Βορέου [...] Εἰσήγαγε πρῶτος τὰ μυστήρια τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίῃ [...]. Εὐμολπίδαι: ...ἐκαλεῖτο οἰκογένειά τις ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς ὁποίας μόνης ἐκλέγοντο οἱ ἱερεῖς τῆς ἐν Ἐλευσίῃ Δήμητρος».

(8) Ἰωάννου Σεραφίω (περίπου 1830-;).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας. Ἐλληνοδιδάσκαλος, καθηγητῆς σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας του. Ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἐργάζεται τὸ 1873 γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ ἐλληνικῶν γλωσσικῶν στοιχείων στοὺς τουρκοφῶνους. Πατέρας του ἦταν ὁ Ἰωάννης Σεραφεῖμ Αἴσωπος.

— Ἰω. Ἰωαννίδη, *Μητροπολίτες τῆς Καισάρειας*, Κωνσταντινούπολη 1896. Δακτυλογραφημένη μετάφραση ἀπὸ τὰ καραμανλίδικα τοῦ Χρήστου Τουργούτη (ἀντίτυπο βιβλιοθήκης Κ.Μ.Σ.).

— «...σοφότερος ἀπὸ τὸν πατέρα, δὲν ἐφιλοδόξησε συνωνυμία μὲ τὸν ἀρχαῖο μυθοπλάστη καὶ περιορίστηκε στὸ ἐπώνυμο Ἰωαννίδης». Ἰω. Τσουρουκτσῆ, ὁ.π., σ. 176.

— Ἡ ἀπεμπόληση τοῦ ἔκδηλα ἀρχαιοελληνικοῦ στοιχείου συμβαδίζει καὶ μὲ τὶς ἱστορικὲς προτεραιότητες τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους: ὑποχώρηση τῶν καταλοίπων τοῦ διαφωτισμοῦ.

(9α) Καρολίδης Ἰάρδανος (1836-1906).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι) τῆς Καισάρειας καὶ ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Παύλου Καρολίδη. Σπούδασε στῆ Σμύρνη καὶ στῆ Γερμανία καὶ δίδαξε σὲ διάφορα ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια τῆς Πόλης. Ἀσιανολόγος, γλωσσολόγος, σύμβουλος ἐπικρατείας καὶ δάσκαλος τῶν σουλτανοπαίδων γνώστης ἀνατολικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν, νεκρῶν καὶ ζωντανῶν, γλωσσῶν συνεργάτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου.

— Ἐμμ. Τσαλίκουλου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καππαδόκες*, Ἀθήνα 1954, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58, σ. 158.

— «Ἀγγελτήριο θανάτου», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ΚΣΤ', ἀρ. 15, Κωνσταντινούπολη 1906, σσ. 9-10.

Ὁ ἱστορὸς Παῦλος Καρολίδης. Ἀνέκδοτη φωτογραφία Ἀρχείου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

— E. Balta, *Karamanlidika...*, άρ. 97 (1897).

— 'Ο 'Ιορδάνης επίλεγει όνομα από την έλληνική μυθολογία: 'Ιάρδανος ήταν ό πατέρας τής 'Ομφάλης, βασίλισσας τής Λυδίας.

(9β) Καρολίδης Παύλος (1849-1930).

Γεννήθηκε στο 'Εντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τής Καισάρειας. Σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στην Εδαιγγελική Σχολή Σμύρνης. Τό 1867 φοίτησε στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών και άργότερα συνέχισε σπουδές στη Γερμανία. 'Επιστρέφοντας, τό 1872, ανέλαβε διδασκαλία στην Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, και άργότερα στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών ως τακτικός καθηγητής τής ιστορίας. Βουλευτής στην τουρκική βουλή στις άρχές του αιώνα, έγραψε πλήθος επιστημονικών και εκλαϊκευτικών έργων, έστιάζοντας τό ενδιαφέρον του στον κόσμο τής 'Ανατολής, που απέτέλεσε ένα από τά άντικείμενα των έρευνών του.

— «...ό καθηγητής Καρολίδης λεγόταν Καρλόγλου (kar = τό χιόνι, στα τούρκικα)». Γ. Τσουρουκτσή, *δ.π.*

— «Χατζή 'Ισαάκ Καρλόγλου» άπαντᾷ στον κατάλογο συνδρομητών τής καραμανλίδικης έκδοσης τής *Κατήχησης* του Πλάτωνα, μητροπολίτη Μόσχας, από τον Παΐσιο Καισαρείας (1839), E. Dalleggio - S. Salaville, *δ.π.*, άρ. 97.

(10) Κουζηνόπουλος 'Αβράμιος (περίπου 1830-;).

Γεννήθηκε στο 'Εντιρλίκ ('Ανδρονίκι) τής Καισάρειας· σπούδασε ιατρική. Γνωρίζουμε ότι υπήρξε λόγιος, μεταφραστής, αναγνώστης τής *Πανδώρας*, και ότι ασχολήθηκε με θέματα τοπικής ιστορίας και αρχαιολογίας. Συνεργάτης του Ε. Μισαηλίδη στην τουρκόφωνη *'Ανατολή*.

— *Πανδώρα*, τ. Η', φ. 172, 'Αθήνα 1857, σ. 95. Βλ. και Dalleggio-Salaville, άρ. 176 (1872).

— «...ό γιατρός 'Αβράμιος και ό Λάζαρος άλλαξαν τό επώνυμό τους σε Κουζηνόπουλος...». 'Ιω. Τσουρουκτσή, *δ.π.*, σ. 81.

— 'Ανήκει στην τριμελή οικογένεια Κουζουντζάκογλου. 'Ο ένας άδελφός, ό Φήμιος, έξελλήνισε τό επώνυμό του μεταφράζοντάς το σε 'Αρνάκης. Οί άλλοι δύο, ό 'Αβραάμ και ό Λάζαρος, τό έξελλήνισαν όχι σύμφωνα με τή σημασία, αλλά με τό στοιχείο τό φωνητικό, κατά προσέγγιση, κι έτσι προέκυψε τό Κουζηνόπουλος.

(11) Κουκκίδης 'Ιάκωβος (1855-;).

Τά στοιχεία που διαθέτουμε έχουν ως μόνη τους πηγή τις άνέκδοτες επιστολές του Φιλίππου 'Αριστόβουλου. 'Ο 'Ιάκωβος Φασουλᾶς γεννήθηκε στο Νέβσεχιρ τής Καππαδοκίας· ήταν μαθητής του Φ. 'Αριστόβουλου. Τό 1870, με συστατική επιστολή του δασκάλου του, ό Κουκκίδης ή Φασουλᾶς έρχεται στη Χάλκη να συναντήσει τον 'Ιω. 'Αναστασιάδη, δηλώνοντας ότι δέν επιθυμεί να ιερωθεί. 'Ο 'Αριστόβουλος, άπευθυνόμενος στο σχολάρχη,

σημειώνει ότι ο ύποψηφος μαθητής έχει γλωσσικές ελλείψεις στα ελληνικά και σκέφτεται να τον παραπέμψει στον Βρυέννιο.

— 'Ο Φ. 'Αριστοβούλος, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ ἀπὸ τὸ Νέβσεχιρ, γράφει στὸν μαθητὴ τοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη, στίς 3 Φεβρουαρίου 1873, προσφωνώντας τον μὲ τὰ λόγια: «Τῷ κυρίῳ 'Ιακώβῳ 'Αντωνίου Φασουλᾶ (ἡ ὄπως αὐτὸς θέλει Κουκκίδη)». Φ. 'Αριστοβούλου, *'Επιστολές*, τ. II, ἀρ. χνα'.

— Τὸ ἐπίθετο διατηρήθηκε: πρβλ. Γεωργίου Κουκκίδη, *'Η Νεάπολις τῆς Καππαδοκίας, τὸ Νέβσεχιρ*. Ἐκδοσις Ἐνώσεως Συμυρναίων, Ἀθήνα 1975.

(12) Λεβίδης Ἀναστάσιος (1834-1918).

Γεννήθηκε στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο ("Αἰ-Κωστέν), στὸ Ἔβερεκ τῆς Καισάρειας. Σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ σχολὴ τοῦ Ραφάνη καὶ στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ. Ἀπὸ τὸ 1861 καὶ ὕστερα ἐργάστηκε διαδοχικὰ ὡς δάσκαλος στὰ Ἄδανα, στὸ Ζιντζίντερε, Ἐντιρλικ, Ὑοσγάτη, Μουταλάσκη. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν τοπικὴ ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία ἐκδίδοντας διάφορα συγγράμματα: ἡ πατρότητα τῶν ἔργων τοῦ ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Γεδεών.

— Τρύφωνος Εὐαγγελίδη, *'Η παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Β', Ἀθήνα, σσ. 280-281.

— Γύρω στὸ 1850 ὁ Λεβίδης ἦταν μαθητὴς «εἰς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Γένους Σχολῆν...», ὅπου ὑπὸ τοῦ γυμνασιάρχου [Ἰωάννου Φιλαλήθους] μετωνομάσθη Ἐλεβίδης ἀντὶ τοῦ Καζάντζογλου —οὐχὶ κατὰ τὴν ὀρθὴν μετάφρασιν τῆς τουρκικῆς λέξεως». Πλάτων Λεβίδης, *Σύντομος βιογραφία Ἀναστασίου Μ. Λεβίδου*, Ἀθήνα 1935, σ. 11 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 209).

«Οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ Καλλίφρων, Φιλαλήθης καὶ Εὐθυβούλης, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνθήειαν τῆς σχολῆς, ἀπένεμον ἐπωνυμίαν εἰς τοὺς ἀριστεῖς μαθητὰς (ὡς εἶναι οἱ κ. Ἡροκλῆς Βασιιάδης, Ἰω. Δημητριάδης-Ἀριστοκλῆς κ.ἄ.) οἱ τε ἐξελλήνισαν τὸ τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἀριστεῶς μαθητοῦ ἀπὸ Καζαντσόγλου εἰς Λεβίδην μὴ δυνάμενοι νὰ διακρίνωσιν τὴν σημασίαν τῶν τουρκικῶν λέξεων καζάντσ = κέρδος καὶ καζάν = λέβης». Γ. Ἀσκητοπούλου, «Ἐπόμνημα περὶ τῆς ἐν Φλαβιανοῖς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου καὶ τοῦ Ἀναστασίου Λεβίδου», *Πρακτικὰ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας*, 3, Ἀθήνα 1938, σ. 5θ'.

(13) Λινείδης Λάζαρος (πρὶν τὸ 1850-;).

Τὰ στοιχεῖα εἶναι λιγοστά: τὸν βρίσκουμε γύρω στὰ 1871 ἐλληνοδιδάσκαλο στὸ Προκόπι καὶ στὸ Οὐργκούμπ. Τὸ 1876 συμμετέχει στὴν ἔκδοσιν τοῦ караμανλίδικοῦ ἔργου, *Ἐλεγχος Διαμαρτυρομένων*.

— Φιλίππου Ἀριστοβούλου, ἐπιστολὴ φοθ', τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1871.

— Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ στὸν *Ἐλεγχον Διαμαρτυρομένων*, στὸν κατάλογο συνδρομητῶν: θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ σχέση πατρότητας τοῦ συνδρομητῆ Χατζζή-Ἰωάννη Νικόλα Μπεζιρτζόγλου (Λινείδη), ποῦ ἐγγράφεται γιὰ ἑκατὸ ἀντίτυπα, μὲ τὸν Λάζαρο Λινεΐδη (E. Dalleggio - S. Salaville, ὁ.π., τ. 3, ἀρ. 195).

Οι ένδυματολογικές συνήθειες στην εξέλιξή τους. Ένας Καππαδόκης με φέσι στη δεκαετία του 1870: είναι ο Άναστάσιος Λεβίδης, ο οποίος, αφού εξελλήνισε το αρχικό τουρκογενές επώνυμό του (Καζάντζογλου), βάφτισε το γιό του Πλάτωνα. Στη διπλανή φωτογραφία ο Λεβίδης εικονίζεται με τόν εγγονό του ντυμένον εύζωνο τό 1900 στό Ζιντζιντερέ.

(Φωτογραφίες Φιλάρετου Λεβίδη.)

— Τὸ Λινεΐδης εἶναι ἀπόδοση τοῦ Μπεζιρτζόγλου: στὰ τουρκικὰ ἀπὸ τὴ ρίζα bezir παράγονται λέξεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ λινέλαιο, τὸ λιναρόσπορο κ.ἄ.

(14) Μαυροφρύδης Δημήτριος (1828-1866).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ (Ἀνδρονίκι). Σπούδασε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης καὶ κατόπιν δίδαξε στὴ Ζωσιμαΐα, στὰ Γιάννενα. Φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ φιλολογικὸ κλάδο, καὶ συνέχισε στὴ Γερμανία, ὅπου εἰδικεύθηκε στὴ γλωσσολογία. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (1861), ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Φιλίστωρ* μαζί μὲ τὸν Κων. Ξανθόπουλο καὶ τὸν Στ. Κουμανοῦδη, μελέτησε τὸ ζήτημα τῆς ἐνότητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

— «...ἡ μετατροπὴ γινόταν μὲ ἀντίστοιχη μετάφραση, π.χ. Καρακάσογλου (kara = μαῦρος, kas = φρυδί) σὲ Μαυροφρύδης, ὅπως τὸν γνωστὸν παλαιὸν καθηγητὴν τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο, Δημήτριο Μαυροφρύδη...». Ἰ. Τσουρουκτσῆ, *δ.π.*, σ. 175.

— Στὴν караμανλίδικη ἐκδοση τῆς *Κατήχησης* τοῦ Πλάτωνα (1839), στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ Ἐντιρλίκ, διακρίνουμε ὄνομα ποὺ πιθανὸν ἀνήκει στὸν πατέρα του: Ἰ. Καρακάσογλου (E. Dalleggio - S. Salaville, *δ.π.*, τ. 1, ἀρ. 97 (1839)).

(15) Ὅμηρόλης Ἀβράμιος (1799-1839).

Γεννήθηκε στὸ Ἐντιρλίκ τῆς Καισάρειας. Σπούδασε στὴ Σμύρνη μὲ δασκάλους τὸν Κ. Οἰκονόμο καὶ τὸν Κ. Κούμα. Διευθυντὴς τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης καὶ τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς Χάλκης.

— «Ἀβράμιος ὁ Ὅμηρόλης, Ὁμουρλόγλους πρότερον». Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σ. 110.

— Ἐκτενέστερα βιβλιογραφικὰ καὶ προσωπογραφικὰ στοιχεῖα περιλαμβάνονται ἐδῶ, στὶς ὑποσημειώσεις (βλ. ἀρ. 24).

(16) Πυλάδης Βασίλειος (1810-1888).

Γεννήθηκε στὴν Καισάρεια. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολὴ μὲ δάσκαλο τὸν Λογάδη. Φοίτησε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἦταν ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ ἔχοντας ἐξασφαλίσει τίς ὑλικὲς προϋποθέσεις μὲ τὴν ἀπασχόλησή του μὲ τὸ ἐμπόριο, ἔζησε δὴλ. του τὴ ζωὴ ὡς λόγιος στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ περιβάλλον τοῦ Πατριαρχείου.

— Μ. Γεδεών, *Μνεΐα...*, σ. 74.

Βασιλείου Σμύρνης, *Διάφορα Ἐπιγράμματα*, Σμύρνη 1906, σσ. 25-27.

[Ἐγγλετήριον θανάτου], *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, ἔτος Θ', ἀρ. 25, Κωνσταντινούπολη 1889, σ. 194.

— Ὁ γνωστὸς Πυλάδης, τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ μύθου, ὁ πιστὸς φίλος τοῦ Ὁρέστη.

Ἄετωμα καὶ ἰωνικά κιονόκρανα στὸ Ἐντιρλίκ, Ἀνδρόνικιο, τῆς Καισάρειας. Τὸ οἶκημα, ποὺ πιθανὸν νὰ στέγασε τὸν Ἀβράμιο Ὀμηρόλη, γνωστὸ στὸ χωριὸ ὡς σπίτι τοῦ Οὐμουρλόγλου, «τὸ ὄραιότερο τοῦ χωριοῦ», μετὰ τὴν Καταστροφή ἔγινε τουρκικὸ σχολεῖο, ὅπως δηλώνει καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ ὑπέρθυρου.

Φωτογραφία Ἀγλαΐας Ἀγιουτάντη, 1959 (Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.)

(17) Ραμφόπουλος Χαράλαμπος (μετά τὸ 1850-;).

Οἱ πληροφορίες εἶναι λιγοστές: ἦταν καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Φιλίππου Ἀριστόβουλου. Στὴ δεκαετία 1870-1880 βρισκόταν στὴν Κερμίρα.

— Μιὰ προσφώνηση μόνο, ἀπὸ τὸ δάσκαλο πρὸς τὸ μαθητὴ, σὲ ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 19ης Μαρτίου 1873 (ἐπιστολὴ ἀρ. χξα'): «Τῷ ἀγαπητῷ μοι Χαράλαμψ Προδρόμου Ἰπικόγλου (Ραμφοπούλῳ)».

— Τὸ «Ἰπικόγλου» μεταφράζεται Ραμφόπουλος, σὲ ἐλεύθερη ἀπόδοση: *ibid*, τούρκικα, σημαίνει τὸ λειρὶ τοῦ πετεινοῦ, τὸν ἴδιο τὸν τσαλαπετεινὸ, καθὼς καὶ τὸ λοφίο του: ὁ φορέας, λοιπόν, ἐπέλεξε μιὰ ὑπαινικτικότερη ἐκδοχὴ ἐπώνυμου.

(18) Ραφάνης Γεώργιος (1800-1878).

Γεννήθηκε στὸ Νέβσεχιρ (Νεάπολη) τῆς Καππαδοκίας. Σπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ, μὲ δάσκαλο τὸν Λογάδη, καὶ ἀργότερα διδάξε στὴν προκαταρκτικὴ σχολὴ στὸ Φανάρι (1843-1868). Ἀπὸ τὴν «Σχολὴν τοῦ Ραφάνου» πέρασαν οἱ περισσότεροὶ Καππαδόκες τῆς Πόλης πρὶν ἀπὸ τὴ μετάταξή τους στὰ ἀνώτερα ἰδρύματα.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 76-77.

— Λεγόταν «Φανὶ Ἰωάννουγλου». Ἰ. Γεωργίου, «Ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ Νέβσεχιρ», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, τ. Α', Ἀθήνα 1938, σ. 448.

(19) Σοφοκλῆς Γαβριήλ (;).

Κωνσταντινουπολίτης λόγιος τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 19ου αἰώνα. Κατάγοταν ἀπὸ τὴν Καισάρεια. Ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, δάσκαλος καὶ σχολάρχης, συνένταξε σχολικὸ ἀλφαβητάρι μὲ νεοτερρικὴ μέθοδο.

— Μ. Γεδεών, *Ἀποσημειώματα...*, σσ. 56, 171-172.

Αἰκατερίνη Λασκαρίδου (Ἄρια Κλώντια), *Κωνσταντινούπολη, πατρίδα μου*, Ἀθήνα 1987, σ. 137.

Μηνῶ Χριστοπούλου, *Αἱ εἰς τὰς μητροπόλεις Καισαρείας καὶ Ἰκονίου ἑλληνορθόδοξοι κοινότητες*, Χανιά 1939, σ. 8 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 66).

— Γιὰ τὰ ἔργα του βλ. Βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα ἀρ. 8606, 9062, 9577 καὶ Dalleggio-Salaville ἀρ. 183 (1873). Ἀκόμα, γιὰ τὴ συμβολὴ του στὶς συζητήσεις πού ὀργάνωνε ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος μὲ στόχο τὴν προώθησιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων καὶ τὴ διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καθὼς καὶ τὴν προστασίαν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν ξένων ἠθῶν, βλ. *Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος*, τ. Α', ἔτος Α', Κωνσταντινούπολη 1863, σσ. 158, 171, 205 κ.ἑξ.

(20) Φιντίας Ἱερόθεος (μετά τὸ 1830-;).

Μητροπολίτης Χαλεπίου, Νεοκαισαρείας.

Γεννήθηκε στὴν Κασταμονὴ τῆς Νεοκαισαρείας· σπούδασε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Χάλκης, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποφοίτησε τὸ 1854. Διετέλεσε διευθυντὴ τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς Χάλκης.

— Β. Σταυρίδης, *δ.π.*, σ. 146.

— «...χειροτονία εις ιεροδιάκονον Σεραφεϊμ μετονομασθέντος Ἱεροθέου, τοῦπικλῆν Φιντίου, μαθητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐκ Κασταμονῆς, 29 Σεπτεμβρίου 1853». Γ. Μεταλληνός, *Ἀρχεῖον...*, II, ἀρ. ἐγγράφου 674 (Κ8, 163), σ. 412.

— Δάμων καὶ Φιντίας, οἱ Πυθαγόρειοι.

(21) Χρυσοσφαιρίδης Κωνσταντῖνος (πρὶν ἀπὸ τὸ 1850-;).

Λόγιος καὶ ἔμπορος μὲ ἀξίονα δράσης Ἰγκυρα - Κωνσταντινούπολη. Ὑποψήφιος χορηγὸς σὲ καραμανλίδικη μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Λέοντα Μελά «Χριστόφορος», ἐκδόση τὴν ὁποία σχεδίαζε ὁ Φ. Ἀριστόβουλος, στὴ δεκαετία τοῦ '70, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιήθηκε.

— Ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Φίλιππου Ἀριστόβουλου συνάγονται οἱ ἐξῆς παραλλαγές τοῦ ὀνόματος: Ὀκτώβριος 1871: «Κωνσταντῖνος Ἄλτιντοπ», Νοέμβριος 1871: «Κωστάκη Ἀγᾶ Ἄλτιντοπ», Ἰανουάριος 1872: «Κύριος Κωνσταντῖνος Χρυσοσφαιρίδης».

— Τὸ «Χρυσοσφαιρίδης» εἶναι ἀκριβὴς μετάφραση τοῦ Ἄλτιντοπ: στὰ τούρκα *altin* = χρυσός, καὶ *top* = τὸ τόπι, ἡ σφαῖρα. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ, ὅτι γίνεται ἐναλλασσόμενη, παράλληλη χρῆση ὄλων τῶν τύπων ἐπωνύμου, κατὰ περίπτωσιν. Αὐτὸ σχετίζεται μὲ μιὰ ὑπὸ διαμόρφωσιν ἐθνικὴ συνείδηση ποὺ δὲν κρυσταλλώνεται μεμιάς σὲ ἓνα σχῆμα· πολὺ περισσότερο, ὅταν ἡ συμβίωσιν μὲ τὸν μουσουλμανικὸ κόσμον προτρέπει ἢ ὀδηγεῖ σὲ συμπεριφορά, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει πολιτισμικὰ ἀμιγῆ σύνθεσιν. Συγκρητισμός, ἀστάθειες, ἀργές διαδικασίες ἐθνικῆς ἀφύπνισης: στὸ πλαίσιο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ ἐνταχθεῖ ὁ ἔμπορος Χρυσοσφαιρίδης ἢ Ἄλτιντοπ. Τὸ ἐπίθετο Ἄλτιντοπ ὁμως ἐπέζησε: βλ. Περικλέους Κ. Ἄλτηντοπ, Γαλάτη, *Νέον Ὅργανον ἐμμέτρως καὶ εἰς τὸ πεζόν. Καρκινικοὶ στίχοι ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Σαγγαρίου*, Ἀθήνα 1930.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Ἡ συναγωγή τῶν καππαδοκικῆς προέλευσης ὀνομάτων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἀπαρτίζουν, ὀδηγοῦν, ὅπως εἶδαμε, στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ προτίμησιν τῶν ἀρχαιοελληνικῶν ἢ ἀπλῶς ἐλληνικῶν ὀνομάτων δὲν συνιστᾷ μιὰ μεμονωμένη ἐπιλογὴ ποὺ συντελεῖται ἀποκλειστικὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς ὀνοματοδοσίας καὶ μόνο, ἀλλὰ συναρτᾶται στενὰ μὲ τὴν ὅλην ἰδεολογικὴ συγκρότησιν τῶν λογίων. Ἡ πράξις δὲν ἀποτελεῖ γραφικὴ ἐκδήλωσιν ἐπαρχιακῆς ἰδιαιτερότητος, ἀλλὰ ἐντάσσεται στὸ πλατὺ ἐκεῖνο ρεῦμα τῆς ἐθνικῆς αὐτογνωσίας ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα: ἡ ἀρχαιολατρία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια συστατικὰ τῆς.

Ὁ ἱστορισμὸς ποὺ διέπει τὸν νεοελληνικὸ δέκατο ἑνατο αἰῶνα καθορίζει μὲ ἐνάργεια καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀπομονωμένου τμήματος τῆς Ἀνατολῆς. Στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, ἀλλὰ καὶ στὴν Καππαδοκία, οἱ διανοούμενοι τῆς ἐποχῆς ἀκολουθοῦν τὴ συμπεριφορὰ, τὶς ἀξίες ποὺ ἡ ἴδια ἡ ἑλληνικὴ λογιόσυνη ἐκπέμπει καὶ καλλιιεργεῖ: ἡ στροφὴ στὸν εἰδωλοκρατικὸ κόσμον, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τῶν λαογραφικῶν ἐνδιαφερόντων ποὺ ἐνθαρρύνονται ἀπὸ ὀργανισμοὺς ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος στὴν Πόλη, ἔρχονται νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν τρισχιλιετὴ ἐνότητα καὶ ἑλληνικότητα τοῦ μικρασιατικοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ, χώρου: ἀρχαιολογικὲς ἀναζητήσεις, μεταφράσεις καὶ ἐκδόσεις κλασικῶν κειμένων, συλλογὲς νομισματικῆς, σύνθεσις ἐπιγραμμάτων σὲ ὁμηρικὴ διάλεκτο, συγγραφὴ τοπικῶν ἱστοριῶν βασισμένων στὰ ἀντίστοιχα ἰδεολογήματα —εἶναι μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐνασχολήσεις τοῦ κύκλου τῶν λογίων ποὺ ἀεμπόλησαν τὰ ἀρχικὰ τους ὀνόματα γιὰ νὰ υἱοθετήσουν ἑλληνικὰ ἢ ἀρχαιοελληνικά³².

32. Οἱ λόγοι ποὺ μετονομάστηκαν προσανατολιζοῦνται σὲ ἑλληνοκεντρικὲς κατευθύνσεις: ὁ Νικηφόρος Γλυκᾶς διατηρεῖ συλλογὴ νομισμάτων καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ ἀρχαῖες ἐπιγραφές, δημοσιεύοντας τὰ σχετικὰ πορίσματά του σὲ περιοδικὰ (*Πανδώρα*, 8, 1857, σσ. 3-12, «Ἀρχαιολογικά Ἱμβρου» καὶ «Περὶ τινῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς νήσου Ἱμβρου», *Ε.Φ.Σ.Κ.*, 13, Κωνσταντινούπολη 1878-1879, σσ. 3-12 (Παράρτημα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς)). Ἐπίσης, ὁ Ἀβράμιος Κουζηνόπουλος μαζὶ μὲ τὸν Σεραπίωνα Ἰωάννου ἀναζητοῦν ἑλληνικὲς ἐπιγραφές στὰ εἰρεπία ἀρχαίων καππαδοκικῶν πόλεων (βλ. *Πανδώρα*, 1Θ', φύλ. 452, Ἀθήνα 1869, σσ. 398-393, «Περὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ ἕως τοῦδε εὐρεθειῶν ἐπιγραφῶν»). Ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης συντάσσει τὰ ἐπιτύμβια τοῦ Καισαρείας Παῖσιου, τοῦ Εὐστάθιου Κλεόβουλου καὶ τοῦ Ἰω. Ἀναστασιάδη σὲ γλῶσσα ὁμηρικὴ (βλ. Πλάτων Λεβίδης, *Βιογραφία Ἀναστασίου Λεβίδου*, Ἀθήνα 1935, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 209). Ὁ Ἰορδάνης Καρολίδης συνθέτει ἀρχαῖα ἐπιγράμματα (βλ. Βασιλείου Σμύρνης, *Διάφορα Ἐπιγράμματα*, Σμύρνη 1906, σ. 27), ἀλλὰ καὶ στὸν ἴδιο, κατὰ τὸ θάνατό του, θὰ τοῦ ἀφιερῶθῃ ἀρχαῖο ἐπίγραμμα: «Εἰς Ἰάρδανον τὸν Καρολίδην» ([ὑπὸ Δ. Μοστράτου], *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, κστ', ἀρ. 5, Κωνσταντινούπολη 1906, σ. 56). Ὁ Μαυροφρύδης στὰ ἐπιστημονικὰ του συγγράμματα ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐνόητας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἀποδεικτικὴ ἀποστολὴ ἔχει καὶ ἡ λεξικογραφικὴ ὄλη ποὺ συναθροίζει ὁ Π. Καρολίδης: ἐκδίδει τὸ 1885, στὴ Σμύρνη, τὸ «Γλωσσάριον Συγκριτικῶν ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων, ἧτοι ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ λαλουμένη ἑλληνικὴ διάλεκτος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σωζόμενα ἴχνη τῆς ἀρχαίας καππαδοκικῆς γλώσσας ὑπὸ Παύλου Καρολίδου». Δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1887, ὁ Ἀναστάσιος Λεβίδης θὰ ἐκδώσει καὶ αὐτὸς στὴν Κωνσταντινούπολη λεξικὸ ὀνομαστικὸ, «πρὸς χρῆσιν τῆς τουρκολόγου νεολαίας». Τὴν ἐπόμενη χρονίᾳ κυκλοφορεῖ στὴν Πόλιν ἀπὸ τὸν Λεβίδην ἓνα Ἑλληνοτουρκικὸ Λεξικόν, «Συνταχθέν ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἄχρι τοῦδε φανέντων τελειοτέρων ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν Λεξικῶν μετὰ παραρτήματος περιλαμβάνοντος τὰ τε ἑλληνικὰ καὶ τουρκικὰ ὀνόματα τῶν κυριωδωτέρων πόλεων, ὁρέων καὶ ποταμῶν». Ἀκόμα, ὁ Σεραπίων Ἰωάννου, τὸ 1872, ἀναζητᾷ ἑλληνοφώνους στὴν Καππαδοκία: «...Καὶ ὁ ἐν Ἀνδρονικῷ τῆς Καισαρείας κ. Σεραπίων Ἰωάννου ἀπαντῶν τῇ 16 Ἀπριλίου εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν Ἐγκύκλιον, λέγει ὅτι ἐγχώρια γλωσσικὰ παρὰ τῇ κώμῃ καὶ τοῖς περιχώροις ἐκεῖνοις ἀμυδρὸν ἢ οὐδὲν διασώζουσι ἴχνος ἑλληνισμοῦ· μᾶτην δὲ θὰ ἐζήτει τοῦτο καὶ ὁ ὀξυδερκέατος ὀφθαλμὸς τοῦλάχιστον ἐν αἰς ἐδίδαξε χώραις· συνιστῶν δ' ἡμῖν τὴν ἐν Καισαρείᾳ ἰδρυθεῖσαν Λέσχην, πολλοὺς ἀριθμοῦσαν ἐν τοῖς μέλεσι νέους εὐπαιδευτούς, ἐπιλέγει ὅτι μόνον διὰ τούτων καὶ δι' ὕλικῶν μέσων ἠδύνατο νὰ πληρωθῇ ἡ πρόθεσις τοῦ Συλλόγου ἐν

Στην Καππαδοκία, τὸ γῶρο μὲ τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς συνύπαρξης τουρκοφωνίας καὶ ὀρθόδοξης παράδοσης, ἡ εἰσαγωγή προτύπων τοῦ παγανιστικοῦ κόσμου θὰ γίνεῖ σταδιακὰ καὶ θὰ σημάνει μιὰ ἀλλαγὴ στὴ διάθεση τοῦ δέκτη ἀπέναντι στὸν ἀρχαῖο κόσμο. Τὸ 1803 στὴν Καισάρεια, κατὰ τὴν ἀνέγερση τῆς Μονῆς τῶν Φλαβιανῶν, ἕνα εὔρημα ἀρχαιολογικὸ ἀντιμεταπίττειται ὡς «ἄλλο», εἰδωλολατρικὸ, κάτι ποῦ δὲν ἀνήκει στὴ χριστιανικὴ παιδεία, ἀλλὰ καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ συμβιώσει ἰσόρροπα μαζί της³³. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα στὴν Καππαδοκία θεωρεῖται ὀβελιστέο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, γύρω στὰ μέσα του προβιβάζεται σὲ ἐπίζηλο πολιτισμικὸ

πολλαῖς ἀποκέντρους κόμαις, ἐνθα ἡ μὲν ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλεῖται ὀπωσδήποτε, ἔχνη δὲ πολλὰ ἑλληνισμοῦ διασφώνονται». Βλ. *Ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος*, τ. Στ' (1871-1872), Κωνσταντινούπολη 1873, σ. 288. Ἡ ἐνασχόληση πάλι μὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα συνιστᾷ μιὰ πτυχὴ τῶν ἐλληνοκεντρικῶν δραστηριοτήτων τῶν λογίων: Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Εὐθυβούλης μεταφράζει στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τὴ *Γεωγραφία* τοῦ Μελετίου, («συγγραφεῖσα μὲν ἑλληνιστί, ἐκδοθεῖσα δὲ χυδαῖστί... ἤδη δευτέρον διασκευασθεῖσα ἐπὶ τὸ καθαρότερον ὕφος...»), ὅπως δηλώνεται στὴ σελίδα τίτλου τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1853). Στὰ κατάλοιπά του ὁ ἴδιος ἀφῆνε ἀνέκδοτα ἔργα περὶ ἀρχαῖα ἑλληνικῆς φιλολογίας· ἐπίσης ὁ Πυλάδης, ἐκτός τοῦ ὅτι ὑποδεικνύει στὸν Ματθαῖο Παρανίκα «χειρόγραφα πρὸς σπουδὴν» (βλ. Μανουὴλ Γεδεῶν, *Μνεῖα...*, σ. 438), παροτρύνει τὸν Καρολίδη νὰ ἐκδώσει τὸν Στράβωνα, ἐπιχορηγώντας ὁ ἴδιος τὰ «Περὶ Μικρᾶς Ἀσίας» *Γεωγραφικά* του, ποῦ ἐκδόθηκαν τὸ 1889 στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶναι παρὼν καὶ στὴν ἐργογραφία τοῦ Ἡ. Βασιλάδη: πλαῖσι τὰ ὀνόματα τῶν Goethe, Schiller, Rousseau περιλαμβάνονται καὶ μελέτες του γιὰ ἀρχαίους ποιητές, φιλοσόφους, ρήτορες, ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Ἀκόμα ὁ Γ. Σοφοκλῆς μεταφράζει καὶ ἐκδίδει Δημοσθένη στὴν καθαρεύουσα (*Ἐπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ Στεφάνου*, Ἀθήνα 1858).

Ἡ εὐαισθητοποίηση γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τῆς ἀρχαιότητας, ποῦ χαρακτηρίζει δολόκληρο τὸν αἰῶνα, δὲν ἄφησε ἀνεπηρέαστους καὶ τοὺς λογίους στοὺς ὁποίους ἀναφερθήκαμε. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ἀρχαιολογίας ὡς αὐτόνομης ἐπιστήμης κινητοποιεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τους: ὁ Λάτρης ἀρθρογραφεῖ στὴν *Ἀμάλθεια* γιὰ τὴν προφύλαξη τῶν ἀρχαιοτήτων στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, ἐνῶ ὁ Μυστακίδης, ὁ Κεραμεύς, ὁ Φήμιος-Ἀρνάκης συμμετέχουν οἱ ἴδιοι σὲ ἀνασκαφές μικρῆς ἢ μεγάλης ἐμβέλειας. Ὡς καὶ ὁ Κοπάσης ἐκδίδει *Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία*—ποῦ ἔχει ἔμμεση μόνον σχέση μὲ τὰ γράμματα. Ἄλλος τομέας ἐκφρασης ἀρχαιολατρικῶν τάσεων εἶναι ἡ συγγραφή τοπικῶν ιστοριῶν μὲ γνώμονα πάντοτε τὴ σύνδεση μὲ τὸ ἀπάτατο ἑλληνικὸ παρελθόν. Στὰ βῆθη τῆς Ἀνατολῆς ὁ Λεβίδης, ὁ Καρολίδης, ἀλλὰ καὶ ἄσημοι λόγοι, ὁ Φήμιος-Ἀρνάκης ('Ι. Καλφόγλου, *δ.π.*, σσ. 72, 98) ἢ ὁ Ἀβραάμ Κουζηνόπουλος (*Πανδώρα*, τ. Η', φ. 172, Ἀθήνα 1857, σσ. 95-96), ἀσχολοῦνται μὲ καππαδοκικὲς μονογραφίες ποῦ σπονδύλωνται γύρω ἀπὸ τὸν ἰδεολογικὸ ἄξονα τῆς ἱστορικῆς συνέχειας.

33. «...βγήκε μέσα ἀπὸ τὴ γῆ μιὰ σαρκοφάγος (λάρνακα) κι ὅπως εἶνε γνωστὸ οἱ τέτοιες λάρνακες μόνον στοὺς εἰδωλολάτρεις ἀνήκανε. Ἡ σαρκοφάγος μέχρι σήμερα [1898] στὸ κελάρι χρησιμοποιεῖται ὡσαν σκαφίδι ψωμοῦ (ἄρτοθήκη). Ἐπειδὴ βγήκε ἀπὸ τὴν Γῆ κι εἶχε στὴ μέση κάποιον συμπλέγματος τὴν εἰκόνα ἐνὸς κοριτικοῦ, ὁ αἰμίνιστος Γερμανὸς κινούμενος ἀπὸ φανατισμὸ, μὲ τὴν ἰδέα πὼς εἶνε εἰδωλο διάταξε καὶ τὴ σπᾶσανε καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν γινότανε χρήση τῆς στὸ νεροχύτι καὶ ἔπειτα μεταβλήθηκε σ' ἄρτοθήκη. Ὅσο γιὰ τὴ δουλειά τῆς φαίνεται πὼς εἶνε ἐργασία τοῦ 3ου ἢ 4ου π.Χ. αἰῶνα». Ἰ. Κάλφουλου, *Μονὴ Φλαβιανῶν*, Κωνσταντινούπολη 1898, σσ. 73-75 (μετάφραση ἀπὸ τὸ καραμανλίδικο πρωτότυπο Χ. Τουργούτη - Γ. Μαυροχαλβιδίη).

πρότυπο με τη σύζευξη ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, ἐνῶ ἀργότερα θὰ γίνει δεκτὸ ἀνάδυνα.

Στὸ πλαίσιο αὐτό, ἡ μεταβολὴ τῶν ὀνομάτων, γιὰ τὸν περιορισμένο πάντοτε κύκλο τῶν Καππαδοκῶν λογίων ποὺ καταλογραφοῦνται ἐδῶ, παρουσιάζει κάποια εἰδικότερα χαρακτηριστικά. Πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὰ ἀρχικὰ τουρκογενῆ ἐπώνυμα ἢ βαφτιστικά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν μετατρέπονται ἀπευθείας σὲ εἰδωλολατρικά, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν καθαρεύοντες τύπους σπάνια ἀμιγῶς ἀρχαιοελληνικούς. Μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν τουρκοφωνία στὸν ἐξαρχαϊσμό εἶναι τεράστια, τὸ πολιτισμικὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸν ὀθωμανικὸ κόσμο, ποὺ τοὺς περιβάλλει, καὶ τὸν ἀρχαῖο γεφυρώνεται εὐκολότερα ἀν μεσοστρατὶς παρεμβληθεῖ ἡ νησίδα τῆς νεοελληνικῆς σύγχρονης — ἄλλωστε — γλώσσας, καὶ μάλιστα οἱ καθαρεύοντες τύποι τῆς. Ἔτσι θὰ συντελεστεῖ προοδευτικά καὶ ἡ χειραφέτηση ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ ὀθωμανικά. Ἄλλὰ καὶ στὰ πρῶτα χρόνια, ὅσο τὰ ἐπιβιώματα τοῦ διαφωτισμοῦ εἶναι ἀκόμα παρόντα, οἱ ἀναφορὲς στὸν ἀρχαῖο κόσμο εἶναι ἄμεσες, τὰ δάνεια γίνονται ἀτόφια ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν ἡρώων, τῆς μυθολογίας: Ὀμηρος, Αἴσωπος. Ἀργότερα, ὅταν στὸ νεοελληνικὸ κράτος οἱ γλωσσικὲς τάσεις τῆς ἐποχῆς — καὶ ὄχι μόνον αὐτὲς — παρουσιάζουν ἕναν ὀλοένα ἐντονότερο ἀρχαϊσμό, τὰ ὀνόματα τὰ καππαδοκικὰ συμμορφώνονται ἢ ἀπλῶς ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὶς κυρίαρχες αὐτὲς τάσεις: τὸ φαινόμενο τοῦ ἐξελληνισμοῦ διευρύνεται μὲν, συγκρινόμενο μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμηρόλη, ἀλλὰ στὴν οὐσία ὁ ἀρχαῖος κόσμος σιγά-σιγά ἀποκαθλώνεται: τῆ θέσης τῶν προσώπων θὰ πάρουν γλωσσικὰ ὑποκατάστατα, κατασκευασμένοι καθαρεύοντες τύποι, πράγμα ποὺ ἴσως ὑπαγορεύεται καὶ ἀπὸ μιὰ ἀνάγκη νὰ δειχθοῦν «διακριτικοί» ἀπέναντι στὴν τουρκικὴ ἐξουσία καὶ τὸ φόβο τῆς. Ἔτσι, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Σεραφεὶμ Αἰσώπου θὰ μεταβληθεῖ σὲ Σεραπίωνα Ἰωάννου.

Οἱ λόγοι ποὺ ἐξελληνίστηκαν ἀκολούθησαν μιὰ διαδρομὴ ζωῆς περίπου τυπική: τὰ πρῶτα γράμματα στὴ γενέτειρα, δίπλα σὲ κάποιον δάσκαλο, κληρικό, καὶ ὕστερα ἐγκατάσταση σὲ ἕνα μεγάλο ἀστικὸ κέντρο — ἢ πρώτη ρήξη μὲ τὴν παραδοσιακὴ κοινωνία ποὺ τοὺς ἐξέθρεψε. Ἀκολουθεῖ γιὰ μερικοὺς καὶ μιὰ δευτέρη τομὴ, ἡ ἐκπαίδευση στὴν Ἀθήνα ἢ καὶ στὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια — τὸ βεληνεκές τοὺς φθάνει ὡς τὸ Κίεβο καὶ τὸ Ἐδιμβούργο. Ὅπως παρατηροῦμε, οἱ λόγοι, στὴν πατρίδα τῶν τριῶν ἱεραρχῶν, ἐπιζητοῦν τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ καὶ δὲν πρεσβεύουν δόγματα αὐτοαπομόνωσης ἢ ἀνατολικῆς αὐτάρκειας, ποὺ ἐκ τῶν ὑστέρων τοὺς ἀποδώσαμε ἐρήμην τους. Ἀντίθετα, ἡ δίψα γιὰ ἐπικοινωνία μὲ τὸ δυτικὸν κόσμο, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, εἶναι ἐκείνη ποὺ τοὺς διακατέχει. Ὁ Georges Perrot μνημονεῦει πῶς «ἀφότου οἱ ἐν Καππαδοκίᾳ ἀπολαύουσι πλείονος ἡσυχίας καὶ αἱ συγκοινωνίαι κατέστησαν εὐχερέστεραι, ἡ αὔρα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ ἐνταῦθα γίνεται ἐπαισθητή, καὶ

οί κάτοικοι μεταπέμπονται δασκάλους, ἐφημερίδας, καὶ βιβλία ἐξ Ἐθνωδῶν»³⁴.

Στὴν καππαδοκικὴ γῆ ἡ ἀρχαιολατρία μοιάζει νὰ ἀγγίζει καὶ συνήθειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ πληροφορίες εἶναι ἐλάχιστες. «Δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει κανεὶς τοὺς ἀρχαίους, ἂν δὲν τοὺς μιμηθεῖ». Ἡ παλαιὰ αὐτὴ γαλλικὴ ρῆσις μᾶς θυμίζει ὅτι τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ στὴ δυτικὴ ἀναγέννηση καὶ στὸ διαφωτισμό: μέσα ἀπὸ τὴ μίμηση καλλιεργήθηκαν καὶ ἐπικράτησαν οἱ νέες μορφές. Μέσα ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν Εὐρώπῃ θὰ ἀναβιώσει τὸ δράμα ἐνὸς χαμένου κόσμου: ὁ Ἰκέσιος Λάτρης στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα ἀπαθανάτιζεται στὸ Παρίσι μὲ χλαμύδα ἀρχαίου Ἑλληνα, ἐνῶ τὸ πατρικὸ σπιτί τοῦ Ὁμηρόλη στὸ Ἐντιρλίικ φέρει στὴν πρόσωψη ἀρχαιοελληνικὰ κιονόκρανα. Αὐτὸς ποὺ ἐξαρχαίωσε τὸ τουρκογενὲς ἐπίθετό του παίρνοντας τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ποιητῆ ἄφησε στοὺς μεταγενεστέρους του τὴν εἰκόνα κάποιου ποῦ ἦταν «ντυμένος πάντα σὰ βέρος ἀνατολίτης, ἀλλὰ μὲ κεφάλι δυτικοῦ»³⁵.

Συχνά, ἡ ἔμμονὴ στὴν ἑλληνολατρία ὁδήγησε σὲ μιὰν ἀναζήτησι «ἀνόθευτων» σχημάτων, ποῦ στηριζόταν στὴν ἀπόρριψη τοῦ ἐκάστοτε ὀριζόμενου ὡς «ξένου» στοιχείου, εἴτε αὐτὸ προερχόταν ἀπὸ τὴ μιὰ κατεύθυνση, τὸν πολιτισμὸ τῶν δυτικῶν³⁶, εἴτε ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴ χριστιανικὴ Ἐνατολή³⁷. Ὅσο προχωροῦμε πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ἀπομακρυνόμαστε καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ διαφωτιστικοῦ κινήματος, ἡ δευτέρη στάσι γίνεται ἔλο καὶ σπανιότερη.

Τέλος, ἐπιφαινόμενο καὶ τοῦτο τῆς ἐξαρχαϊστικῆς ἐξαρσης συγγενικὸ μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων, εἶναι ἡ ὁμορῆ γλωσσικὴ προσπάθεια ἀποκάθαρσης τῶν τοπωνυμίων: τὸ δίδυμο τοῦ ἐξελληνισμοῦ περιλαμβάνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαφτιστικὰ ὀνόματα ἢ ἐπώνυμα, καὶ τὴν ἐκστρατεία ἀποκατάστασης τῶν γεωγραφικῶν ὄρων, ἐγχείρημα ποῦ πῆρε διαστάσεις ἐθνικῆς ἐκστρατείας γιὰ

34. Georges Perrot, *Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure*, Παρίσι 1867. Ἡ μετάφρασι τῆς παραγράφου ὀφείλεται στὸν Παῦλο Καρολίδη: τὴν παραθέτει στὸ *Γλωσσάριον Συγκριτικὸν Ἑλληνοκαππαδοκικῶν Λέξεων*, σ. 5.

35. Ἐμμ. Τσαλίκιου, *Οἱ ἐν διασπορᾷ Καππαδόκες*, Ἀθήνα 1954, σ. 158 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 58).

36. Διάλεξι τοῦ Μ. Χουρμούζη ποῦ δόθηκε στὴ Λέσχη «Ὁμόνοια» τῆς Πόλεως τὸ 1870, μὲ θέμα «Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν πατρῶων παρεκτροπῆς ἡμῶν καὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς δῆθεν εὐρωπαϊκῆς προόδου», *Χρόνος*, περίοδος β', Ἐπετηρὶς Νεολόγου τοῦ ἔτους 1871, ἔτος Α', Κωνσταντινούπολι 1870, σσ. 142-153.

37. Ἐκφραστὴς τῆς ἀποψῆς αὐτῆς εἶναι ἕνας Σμυρναῖος λόγιος, ὁ Διονύσιος Μαρκόπουλος. Τὸ 1909 ἐκδίδει στὴ Σμύρνη τὸ ἔργο *Ἑλληνικὴ Ὀνοματολογία*, ὅπου, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ἐκφράζει τὴ δυσφορία του ἀπέναντι στὸ φαινόμενο τῆς ἐπικράτησης, κυρίως στὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὀνομάτων παρμένων ἀπὸ τίς γραφές, ποῦ εἰσχώρησαν στὸ ἑλληνικὸ ὀνοματολόγιο μὲ τὴν ἔλευσι τοῦ χριστιανισμοῦ (βλ. ἐδῶ Ἐπίμετρο). Κραταεὶ τὸν μίτο ἐνὸς χαμένου σχεδὸν πᾶ διαφωτιστικοῦ ρεύματος.

τὸ νεοελληνικὸ κράτος. Ἡ ἔρευνα τοῦ ζητήματος βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἐργασίας αὐτῆς: μᾶς ἐνδιαφέρει στὸ ποσοστὸ ποὺ τὸ φαινόμενο ἐπιχωριάζει στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στὴν περίπτωση ποὺ οἱ φορεῖς τῶν ἐξελληνισμένων ὀνομάτων ταυτίζονται καὶ μὲ τὰ πρόσωπα ποὺ τὸ εἰσάγουν καὶ ἐργάζονται πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασης, δηλαδὴ τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῶν τοπωνυμίων. Ὁ Ὑπερίδης καὶ οἱ Λάτρηδες στὴ Σμύρνη, ὁ Ὅμηρόλης καὶ ὁ Λεβίδης στὴν Καπαδοκία³⁸ γνωρίζουμε ὅτι πρωτοστάτησαν στὴν κίνηση γιὰ τὴν ἐπιβολὴ ἢ ἐπαναφορὰ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ χαρακτήρα τῶν ὀνομάτων στὰ πολίσματα τοῦ ὀθωμανικοῦ χώρου*.

Ὅταν ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶχε στοιχειοθετηθεῖ, βρέθηκαν στοιχεῖα γιὰ δύο ἀκόμη περιπτώσεις: τοῦ Εὐστάθιου Κλεόβουλου, ποὺ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στὸν πίνακα τῆς Κωνσταντινούπολης, καὶ τοῦ Σταύρου Ἡρωΐδη, ποὺ πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στοὺς λογίους τῆς Καπαδοκίας. Τὰ παραθέτω ἐδῶ ὡς προσθήκες:

38. Ὁ Λάτρης ἀρθρογραφεῖ στὴν *Ἀμάλθεια* τὸ 1874: «Ἀνάγκη ἐπιπόνως νὰ συλλέγωμεν τὰ σωζόμενα παλαιὰ τοπικὰ ὀνόματα πρὸς κοινὴν χρῆσιν» (βλ. Ἐπίμετρο). Ὁ Ὑπερίδης ἔγραφε ὅτι πρέπει νὰ ἐξοβελιστοῦν «τὰ βάρβαρα ὀνόματα» καὶ στὴ θέση τους νὰ μπουὺν ἀρχαῖα (βλ. Μ. Ἀργυροπούλου, *Χρονικὰ τῆς Ἀνατολῆς*, τ. Α', σ. 71). Ὁ Λεβίδης ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε στὸ Ζιντζίντερε τὸ ὄνομα Φλαβιανὰ (βλ. Ἀ. Λεβίδης, *Αἰ ἐν Μονοίθιαις Μοναί*, Κωνσταντινούπολη 1899, σσ. 67-68). Ὁ Ὅμηρόλης βαφτίζει τὸ Ἐντιρλίκ, τὴν πατρίδα του, «Ἀνδρονίκιον», ὄνομα βυζαντινοπρεπές. Στὸν προφορικὸ ὄμιλο λόγο δὲν μπόρεσε νὰ ἐκτοπίσει τὸ κοινόχρηστο τουρκικὸ οὔτε ἕναν αἰῶνα ἀργότερα, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες τῶν ἰδίων τῶν προσφύγων: «Ἄφου μιλοῦσαμε τουρκικά, φυσικὰ καὶ τ' ὄνομα τοῦ χωριοῦ τουρκικά τὸ λέγαμε [...] Στὸ σχολεῖο βέβαια, ποὺ μαθαίναμε τὰ ἑλληνικά, ἔλεγαν καὶ ἔγραφαν Ἀνδρονίκιον. Στὰ ἐνδεικτικά τοῦ σχολεῖου ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Ἡ ἄδεια τοῦ γάμου ποὺ ἔδινε ὁ μητροπολίτης στὴν Καισαρεία, ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Ἡ σφραγίδα ποὺ εἶχε ἡ ἐπιτροπὴ στὴν ἐκκλῆσια μας ἔγραφε Ἀνδρονίκιον. Τὰ γράμματα ποὺ στέλναμε τὰ γράφαμε στὰ καραμανλίδικα, ἑλληνικά, δηλαδὴ, γράμματα καὶ τουρκικὰ λέξεις καὶ φυσικὰ γράφαμε *Endürlik*. Ἄν ἦτανε ὄμιλος δάσκαλος, ἕνας δηλαδὴ ποὺ ἤξερε πολὺ καλὰ τὰ ἑλληνικά, τότε ἐβάζε “Ἐν Ἀνδρονικίῳ”. Πάντως ὄμιλος Ἀνδρονίκιον καὶ Ἀνδρονίκι εἶναι ὀνομασίες ποὺ δὲν τὶς μεταχειρίζομαστε ποτὲ ὅταν ζοῦσαμε ἐκεῖ στὰ μέρη μας. Ἐδῶ ποὺ ἤρθαμε καὶ μιλοῦμε ὄλο ἑλληνικά συνήθισαμε νὰ λέμε Ἀνδρονίκι». (Ἄπὸ τὸ Ἀρχεῖο προφορικῆς παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Καπαδοκία, φάκ. ἀρ. 58/ Ἀνδρονίκι: συνέντευξη τῶν προσφύγων Πηνελόπης καὶ Ἰσαὰκ Καραμάνογλου, τὸ 1960, κατοικῶν Γρεβενῶν, στὴν ἐπιστημονικὴ συνεργασία τοῦ Κέντρου Ἐλένη Γαζή.)

* Παραλείπονται ἐδῶ περιπτώσεις γιὰ τὶς ὁποῖες στάθηκε ἀδύνατη ἡ ἱστορικὴ γαύτησι τοῦ προσώπου ἢ ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ ὕλικου μὲ μνεῖες ἄλλων, συγκαταριθμῶν ἢ μεταγενεστέρων τους. Θὰ εἶχαν τὴ θέση τους σὲ μιὰ διαφορετικὴ σύνθεση, μὲ ἔρισμα ἄλλες πηγές: ἐντοπιεῖς καταλόγους συνδρομητῶν, χειρογράφων κώδικες, καταλόγους ἀποφοιτῶν ἀνώτερων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Ἐκεῖ θὰ ἀρκοῦσε, γιὰ ξεκίνημα, ἡ μονάδα ὡς πληροφορία: τὸ ὄνοματεπώνυμο αὐτὸ καθεαυτὸ. Ἡ ἄθροιση τῶν ὀνομάτων θὰ ἔδινε τὸ πανόραμα τῆς μεταβολῆς στοὺς μεγάλους ἀριθμούς, στὴ διαστολὴ τοῦ χρόνου. Ἡ ἐργασία ἐτοῦτῃ ἐπιχείρησε νὰ ἐστιάσει τὴν προσοχὴ τῆς στὴν ἴδια τὴ διαδικασία μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος καὶ στὴ συνειδηση ποὺ εἶχαν γι' αὐτὴν οἱ φορεῖς τῆς: γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κινεῖται ἀναγκαστικὰ στὶς ἑξατομικευμένες, βιογραφησὶμες προσωπικότητες καί, στὴν καλύτερη περίπτωση, στὴ συνολικὴ παράθεσι τους.

Μνημονεύουμε ἀκόμη ἐδῶ, δειγματοληπτικά, κάποια ὀνόματα ποὺ δὲν ἐνωματώθηκαν στὸν κατάλογο τῆς Καπαδοκίας, ἃ ἔλλειψη ἐπαρκῶν στοιχείων: ὁ Ἀριστέδης Ἱεροκλῆς, ὁ

Ευστάθιος Κλεόβουλος μητροπολίτης Καισαρείας (1824-1876).

Γεννήθηκε στην Προύσα· σπούδασε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἀφοῦ δίδαξε στη Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης καὶ στήν Τραπεζούντα, συνέχισε τὶς σπουδές του στὴ Δύση (Λειψία, 1858, Παρίσι). Τὸ 1871 χειροτονήθηκε καὶ παρέμεινε μητροπολίτης Καισαρείας ὡς τὸ θάνατό του (1876). Ἡ πνευματικὴ του παραγωγὴ καλύπτει τὸ χῶρο τῆς θεολογίας, τῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ τῆς μαχητικῆς λιβελογραφίας στὸν κατὰ προτεσταντῶν ἀγώνα.

— «Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν [...] διήκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῇ Μ. τ. Γένους Σχολῇ διευθυνομένη τότε ὑπὸ τοῦ πολλοῦ Σαμουὴλ τοῦ Κυπρίου· οὗτος πιθανὸν κατὰ τὴν κρατοῦσαν τότε συνήθειαν προσέθηκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Εὐστρατίου Χατζῆ Ἰωάννου τὸ Κλεόβουλος ὡς ἐγένετο καὶ εἰς [...] πολλοὺς ἄλλους στερουμένους οἰκογενειακῶν ἐπωνύμων». Ἰωακείμ Βαλάβη, † Ὁ Καισαρείας Εὐστάθιος, Βιογραφικὸν Δελτίον τοῦ Κήρυκος, *Κήρυξ*, περίοδος Β', τ. Γ', ἀρ. 4, Κωνσταντινούπολη 1892, σ. 61.

— «Τῷ 1840, ὁ τότε βιβλιοφύλαξ Εὐστράτιος Ἰωαννίδης ὁ ἐκ Προύσης (ὁ κατόπιν Εὐστάθιος Κλεόβουλος) τῆς σχολῆς ὧν τότε μαθητής...» (ἐνν. τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς). Μανουὴλ Γεδεών, *Γράμματα Πατριαρχικά περὶ τῆς Μ. τ. Γένους Σχολῆς*, Κωνσταντινούπολη 1903, σ. 80.

— Ὁ Κλεόβουλος ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπτὰ σοφοὺς τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ θου αἰῶνα, τύραννος τῆς Λίνδου καὶ ποιητής. Πολλὰ γωνμικά (ὅπως τὸ «πᾶν μέτρον ἄριστον») ἀποδίδονται σ' αὐτόν.

— Ὁ μητροπολίτης συνέβαλε καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἀπόπειρα ἐξελληνισμοῦ τῶν τουρκόφωνων τοπωνυμίων. Τὸ 1874 ὑπογράφει ἕνα ἔργο του ποὺ συντάχθηκε στὴ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου: «Ἐν Ἀλυσιποτάμῳ (Ζιντζι δερὲ)», εἰσάγοντας νεολογισμὸ ποὺ δὲν ἐπεκράτησε.

καθηγητής· ἡ οἰκογένεια Σουλτόγλου, στὸ Νέβσεχιρ, ποὺ στὶς ἀρχές τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, μετὴν ἀποδημία της στὴν Πόλη, μεταβάλλει τὸ ὄνομά της σὲ Γαλακτίδου (Süt στὰ τουρκικά = γάλα). Μετὴν καταστροφὴ τοῦ 1922 καὶ τὴ μετανάστευσή στὴν Ἀμερικὴ τὸ ὄνομα ἐπιβιώνει ὡς «Milkson» —καθρέφτης τῆς νεοελληνικῆς περιπέτειας.

Τέλος, στὴν ἀπογραφὴ αὐτὴ ἀποκλείστηκε μιὰ περίπτωση σύνθετη καὶ γι' αὐτὸ ἐνδιαφέρουσα, τοῦ Σεραφεὶμ Ρίζου (1799-1879), γενάρχη τῆς γνωστῆς συναστικῆς οἰκογένειας, γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς παραδίδονται δύο ἐπίθετα: Ρίζος καὶ Καρατζεχεντέμης (τουρκικά: φαῖρος καὶ ἀκόλαση) ἢ, πιὸ καλά, Μέλας Ἀδης, ὅπως τὸ ἀποδίδουν οἱ συντοπίτες του). Οἱ μνεῖες τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνα φέρουν τὸ πρῶτο ὡς ἐπίθετο ἀρχικὸ καὶ τὸ δεύτερο ὡς παρατσούκλι. Ἄν προσέξει ὁμως κανεὶς τὰ βιογραφικὰ του, μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει καὶ τὴν ἀντίστροφη σειρά, ἀλλὰ δὲν διαθέτουμε μαρτυρία σύγχρονη μετὴν περίοδο τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀναιρέσει τὶς κατασκευασμένες βεβαιότητες, ἀντιμεταθέτοντας ἀπλῶς τὴ χρονολογικὴ τάξη τῶν ὀνομάτων καί, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ, ἀντιστρέφοντας τὴν τάξη τῶν πραγμάτων.

Σταύρος Ἡρωΐδης τοῦ Γεωργίου.

Γεννήθηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὸ Νέβσεχιρ· ἐκεῖ διδάχτηκε τὰ πρῶτα γράμματα — μαθήτευσε κοντὰ στὸν Φίλιππο Ἀριστόβουλο. Σπούδασε ἰατρικὴ στὴν Αὐτοκρατορικὴ Σχολὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα. Τὸ 1881 τύπωσε ἓνα ἐκλαϊκευτικὸ ἐγχειρίδιο «Ἵγιεινῆς» στὰ караμανλίδικα (Dalleggio-Salaville, ἀρ. 208).

— Τὸ 1882 ὁ Φ. Ἀριστόβουλος, σὲ ἐπιστολὴ του (ἀρ. 1167), τὸν προσφωνεῖ «Σταῦρο Καπαδαῖογλου (ἽΗρωΐδη)».

— Τὸ ἐπίθετο ἽΗρωΐδης ἀποτελεῖ ἐξιδανικευτικὴ μεταφορὰ τοῦ ἀρχικοῦ τουρκογενοῦς Καπαδαῖογλου (= ὁ γιὸς τοῦ καπάνταη, δηλαδὴ τοῦ μὸρτη, τοῦ νταῆ).

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

1798*

«...Those of Fanar have particularly lately, affected to keep great names in their families, which were only Christian names or names which they have taken of themselves or were afterwards given them by their parents, relations or friends. The same may be said of some names in the Archipelago, particularly where the family has preserved for some generations more property than their neighbours; but their names do not add to their respect among the other Greeks who all know the origin of them and have not the least notion that there in any lineal descent to be traced of their ancient imperial or noble families notwithstanding the pretensions often of some of them who bear their names when they come to Europe.

In Europe we are apt to think that those who bear the names of Comnenos, Paleologos, etc. are descendants of the imperial family. The Greeks however themselves have no such notions. They are either Christian names given them at their baptism or that they have taken afterwards, and they only descend to the second generations. A man is called Nicolaos Papadopulo; the former is his name received in baptism and the latter a surname, because he was the son of a priest; his sons take the surname of Nicolopulo (son of Nicolaos) added to their christian name and their children the father's Christian name as a surname».

Eton, William, *A survey of the Turkish Empire*, Λονδίνο 1798 [α' ἔκδοσις] [1809, σσ. 353-354 (δ' ἔκδοσις)].

* Χρόνος συγγραφῆς τοῦ κειμένου.

1817

«...ἀπόχτισα πεδί εδὸ κε πενίντα ἡμέρες ἂν μπορέσο θὰ τὸ ὀνομάσω Ἀρμόδιον, κὲ ας σιγγισθῆ ὁ φίλος μου Βιλαράς. ἂν κάμο κε αλο θὰ βάλω τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστογίτονα ἀν γένι κορίζι, θὰ τὸ βαφτίσω Λέενα κτλ. ὅταν ἀκούω τὸν Ἀριστίδη τ. ὁ φίλου κηρ Θεοχαράκι, τὸν Τιμολέοντα τὸν βαφτιστικὸν μου, κὲ τὴν Ξανθίπιν τὴν ἀναδεκσιμιά μου, μου φένετε, πὸς δεν ἰμε μοναχὸς στὴν Ελλάδα, πὸς γ.νιόντε ενας ενας ἐκίνοι...».

Γεώργιος Καλαρᾶ (Κόρθος) πρὸς Χριστόδουλο Κονομάτη (Ζητούνη) (2 Ἀπριλίου 1817).

Ἰωάννης Οἰκονόμος Λαρισσαῖος, *Ἐπιστολαὶ διαφόρων*, Ἀθήνα 1964, σ. 319.

1851

[Ἡ Νίκαια] σήμερον, ἂν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐρειπίων τῆς μαρτυρεῖ ἀρκούντως τί ἦν ἄλλοτε, αἱ ἄθλια ὁμως καλύβαι, αἱ περὶ τοὺς περιβόλους τῆς σποράδην ὑψούμεναι, πληροφοροῦσι τ' ἄστατον τῆς τύχης τῶν ἐθνῶν. Οὕτε τὸ ὄνομά τῆς τουλάχιστον διετήρησε μετονομασθεῖσα ὑπὸ τῶν τούρκων Γκεμλέκ. Οἱ Γραικοὶ τὴν ὀνομάζουσι Κιόν.

1. Καὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ παρετήρησαν τὴν σύμπτωσιν ταύτην, ὅτι οἱ Τοῦρκοι φυλάττωσιν ὡς ἐγγιστα ἢ τὴν ρίζαν ἢ τὴν σημασίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Καὶ τοιαῦτα εἶναι πλεῖστα τότε διατι καὶ τὸ Σταμπὸλ νὰ μὴ εἶναι τὸ βυζαντινὸν εἰς τὴν πόλιν ἐκλαμβανομένης τῆς πόλεως εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἄστεως τῶν Ἀθηναίων;

Δ.Σ.Β. [;], «Ὁ Ἑλλήσποντος καὶ ἡ Προποντίς», *Εὐτέρπη*, Ε', φυλλάδ. 98, Ἀθήνα 15 Σεπτ. 1851, σσ. 47-48.

1874

«ΤΟΠΙΚΑ ΠΕΡΙ ΣΜΥΡΝΗΝ ΟΝΟΜΑΤΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ»

Ἐν τῷ Α' τόμῳ συλλογῆς τινος αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων καὶ ἄλλων μεσαιωνικῶν ἐγγράφων, ἀντιπροπέρουσιν ἐκδοθείσης ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀστροίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης:

Acta et Diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis Fr. Miclosich, ... Müller 1871, εὐρισκομένη δ' ἐν τῇ δημοσίᾳ τῶν Ἀθηνῶν βιβλιοθήκῃ, ἀπαντῶνται πρὸς τοῖς ἄλλοις τ' ἀκόλουθα περὶ Σμύρνην τοπικὰ ὀνόματα ἐντὸς τινῶν χρυσοβούλλων τῶν αὐτοκρατόρων Ἰωάννου Βατάτση καὶ Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων, καὶ ἐντὸς ἐτι ἄλλων τινῶν ἐγγράφων καὶ πρακτικῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Τὰ τοπικὰ ταῦτα ὀνόματα σημειώσαντες ἐπίτηδες, κοινοποιούμεν νῦν πρὸς γνῶσιν τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Σμύρνης, πόλεως ἀρχαίας, ἱστορικῆς καὶ διὰ πολλοὺς λόγους περισπούδαστου παρ' ἡμῖν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι, ὡς ἐν τῷ προλόγῳ ἀναφέρουσιν οἱ ἐκδόται, τὰ χρυσό-βουλλα καὶ ἔγγραφα ταῦτα ἦσαν πολὺ δυσανάγνωστα καί, ὡς ὑποθέτομεν, ἐνδέχεται τινὰ τῶν ἀναγνωσθέντων ὀνομάτων νὰ εἶναι ὀλίγον λανθασμένα κατὰ τὴν ἀντιγραφήν.

Ἵσοι συμρναῖοι περιχωρῖται καὶ ἄλλοι ὁμογενεῖς γινώσκουσιν, ἡ μάθωσι τυχὸν σωζόμενα ἐν ταῖς παραδόσεσι τῶν ἐντοπιῶν τινὰ τῶν παλαιότερων τούτων ὀνομάτων, εἴτε μοναστηρίων καὶ ἐκκλησιῶν καὶ παρεκκλησιῶν καὶ μετοχιῶν, εἴτε θέσεων, χωρίων, ρυάκων, πηγῶν, βουνῶν, λόφων κλπ. κατὰ τὰ περίχωρα τῆς Σμύρνης καὶ ἐντὸς αὐτῆς, παρακαλοῦνται νὰ κοινοποιῶσιν ὅ,τι γινώσκουσιν ἤδη ἢ ἐξηκρίβωσαν περὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, περιγράφωντες καλῶς τὴν θέσιν διὰ τῶν ἡμερίδων. Ἐφοῦ δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν ὑπὸ τῶν κακῶν τοῦ χρόνου περιπετειῶν τόσαι τοπογραφίαι καὶ μονογραφίαι τῶν παλαιῶν περὶ Ἰωνίας καὶ ἄλλων μερῶν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν περιφερείας, ἀνάγκη ἐπιπόνως νὰ συλλέγωμεν τὰ σωζόμενα παλαιὰ τοπικὰ ὀνόματα πρὸς κοινήν χρῆσιν».

Ἰ. Γ. Λ[άτρης], *Ἀμάθεια*, ἀρ. φύλλου 2058-2077, Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1874.

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιᾶς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σσ. 69-71.

1878

...Ἐν σήμερον αἱ Ἀθήναι εἰσὶν ὁ φάρος, πρὸς ὃν ἀτενίζει πᾶς Ἕλλην, εἶναι ὁμως καὶ τυφλῶ δῆλον ὅτι ἡ Σμύρνη δύναται, πρέπει καὶ ὀφείλει νὰ ἐπιδράσῃ ἐφ' ἀπάσης τῆς ἐλάσσονος Ἀσίας· τοῦτο δὲ πῶς ἄλλως δύναται νὰ γίνῃ εἰμὴ διὰ τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν σχολειῶν καὶ τῆς ὁσημέρια ἀναπτύξεως τοῦ προγράμματος αὐτοῦ; Ἀλλὰ ταῦτα δὲν συνεπάγονται λογικῶς τὴν σύστασιν σπουδαίας βιβλιοθήκης, δὲν προαπαιτοῦσι τὴν ὑποδαύλισιν πρὸς ἀγάπην, ἀνίχνευσιν καὶ περισύναξιν τῶν πατρίων ἀρχαιοτήτων; Οὐδὲν λοιπὸν σφαλερώτερον ἢ τὸ νομίζειν ὅτι ἐν Ἀθήναις μόνον πρέπει νὰ ἐναποταμιεύωνται τὰ πάντα»

Διονύσιου Μαρκόπουλου, Διάλεξι στὸν Φιλολογικὸ Σύλλογο «Ὀμηρο» τῆς Σμύρνης (1878).

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιᾶς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σσ. 201-202.

1878

«Εἶναι ἀξία τῆς μεγίστης σπουδῆς ἢ ἔρευνα τῆς ἱστορίας πάσης πόλεως τῆς ἀνατολικῆς ἡμῶν Ἑλλάδος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ εἶναι λυπηρὸν τῇ ἀληθείᾳ, διότι μέχρι σήμερον οἱ μὲν δυνάμενοι τῶν λογίων δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἐρευνήσῃσι τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης, αἱ δὲ κατὰ καιρὸν κυβερνήσεις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος οὐδ' ἀνελογίσαντό ποτε ἴσως ὅτι, ἐκτὸς τῆς ὀρεινῆς ταύτης χερσονήσου, ὑφίστα-

ται και ἑτέρα μεγαλειτέρα Ἑλλάς, καλουμένη σήμερον κοινῶς Ἀνατολή ἢ Μικρὰ Ἀσία, κατοικουμένη δὲ ὑπὸ ἀριθμοῦ Ἑλλήνων τριπλασίων τῶν ἐλευθέρων. (;) Ἑλλάς δὲν εἶναι μόνον ἢ ἐλευθέρᾳ ἔστω καὶ μετὰ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται μακρὰν, ἀπάτατα, μέχρι τῶν δυτικῶν ὀρίων τῆς Ἀρμενίας, περιλαμβάνουσα ἅπασαν τὴν ἀσιατικὴν χερσόνησον μετὰ τῶν περικυκλωσῶν αὐτῆν νήσων. Καίτοι δὲ τὸ μέγα τοῦτο τμήμα τῆς καθόλου Ἑλλάδος εἶναι εἰσέτι κατὰ κακὴν μοῖραν δεδουλωμένον, ἐν τούτοις τὰ αὐτὰ αἰσθάνεται, τὰ αὐτὰ ποθεῖ, τὰ αὐτὰ ἐλπίζει, οἷα καὶ ἡ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι». Αὐτὰ σαλπίζονται ἀπὸ τὴν σκλαβωμένην Σμύρνην, πρὸς τὴν ἄλλην ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου τὸ 1878. (Βλ. Παρνασσόν, Τόμ. Β' 1878, σελ. 361).

Ἀθανασίου Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Παρνασσός*, τ. Β', 1878, σ. 361.

Ἀναδημοσιεύει ὁ Μιχ. Ἀργυρόπουλος (Ρήγας Ραγιάς), *Χρονικά τῆς Ἀνατολῆς*, σ. 201.

1909

Ἄλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι οὗτοι, παρ' οἷς συχνότατ' ἀπαντῶσι τὰ ὀνόματα Ἀλέξανδρος, Ἰππόλυτος, Φίλιππος, Λέων, Ἡρακλῆς, Ἀχιλλεύς, Ἐκτωρ, Αἰνείας καὶ ἄλλα, δὲν εἶνε τάχα ἄδικοι, ὅταν μυκτηρίζωσιν ἡμᾶς, διότι θέλομεν νὰ γενικεύσωμεν παρ' ἡμῖν τὰ ἐθνικὰ ὀνόματα ἡμῶν τ' ἀναπολοῦντα δόξαν ἢ σοφίαν ἢ ἀρετήν; Ἄντ' αὐτῶν ποῖα τάχα θέλουσι νὰ ἔχωμεν, τὰ ἰδικὰ τῶν, λατινικῆς ἢ γερμανικῆς καταγωγῆς; [...] Ἄλλ' αὐτὰ εἶνε ἡμῖν ὄλως ξένα, μάλιστα ἀπορῶ πῶς καὶ τὰ προμνησθέντα καὶ ἄλλα τινὰ εἰσῆλθον εἰς τὴν χρῆσιν καὶ ἀπαντῶσιν ἐνίοτε, πρὸ πάντων τὸ Φραγκίσκος. Ἀρκετὴν χρῆσιν κάνομεν τῶν γνησίων Ἑλληνικῶν, τῶν διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσαχθέντων ἢ καὶ πολλῶν ἕνεκα τοῦ Χριστιανισμοῦ πλασθέντων, οἷον Θεοφάνης, Ἀναστάσιος, Φωτεινὴ, Εὐδοκία, Δέσποινα καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ πλὴν τούτων εἶνε πολλὰ ἑβραϊκά, καίτοι δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, περιβάλλει πολλὴ ἀγιότης, ἐγὼ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, χωρίζων τὴν θρησκείαν ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς καλαισθησίας, ἀκούω μετὰ στενοχωρίας Ἑλληνας ἀποκαλουμένους Ζαχαρίας, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, Ἰωσήφ, Ἐσθῆρ, Γεθσημανῆ καὶ διὰ τῶν ἄχροτέρων Μιχαὴλ, Γαβριήλ, Σεραφεῖμ, εἰσχωρησάντων διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὀνοματολόγιον, καὶ ἂν δὲν ἀπατῶμαι εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους, κυρίως δὲ κατὰ τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Διονύσιου Μαρκόπουλου, *Ἑλληνικὴ Ὀνοματολογία*, Σμύρνη 1909, σσ. 12-13.

1934

Εἰς ὅσα χωρία καὶ κωμοπόλεις μετέβαινον, κυρίως ἐξήταζον δύο τινά: «Φυραίνομεν — αὐτολεξεί — ἢ πληθυνόμεθα;» καὶ «Ἐπάρχει συνείδησις ἑλληνικὴ παρ' ὑμῖν τοῖς χωριάταις;» Ἡ ἐξέτασις ἀπεδείκνυε, καὶ ὅτι ἐντὸς ἑκατὸν ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐλλήνων ἠῤῥξησε πολὺ, καὶ ὅτι συνείδησις

έλληνική διεσώζετο, μεθ' ὅλας τὰς ποικιλομόρφους ἐπηρείας. Πρὸ διακοσίων πενήντα καὶ πρὸ τριακοσίων ἐτῶν ἐσώζετο μᾶλλον ζωντανὴ ἢ ἐκ βυζαντινῶν ἐλλήνων καταγωγή. Ἐξήτασα μετὰ προσοχῆς παλαιὸν κωδῆκιον ἐλεημοσυνῶν ὑπὲρ τῆς μονῆς τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Λαύρας. Τὰ ἀναφερόμενα ὀνόματα ἔζων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος· καὶ εὐρέθησαν εἰς μὲν τὴν *Μυτιλήνην*· Βρανάς, Δούκαινα καὶ Δούκας, Κατακουζηνός, Κομνηνὴ καὶ Κομνηνός, Λασκαρίνα, Παλαιολογία καὶ Παλαιολόγος.— εἰς τὴν *Τραπεζοῦντα*· Γαβράς, Διγενής, Θαλασσηνός, Καλογιάννης, Μελίκη, Παλαιολογία, Φωκάς καὶ Χρυσοκόκκης.— εἰς τὴν *Καλλιπόλιν*· Ἀγαλλιανή, Θεοδηγίνα, Κατακουζηνή, Καλόθετος, Κομνηνός, Κανάκης, Λάσκαρις, καὶ Λασκαρίνα, Λογοθέτης, Μουζάκης, Παντευγενίνα, Σγουροπουλίνα, Συνοδινός. — εἰς τὴν *Ῥαιδεστόν*· Ἀσάνης, Δούκας, Λασκαρίνα, Μουζαλοῦ (βεβαίως ἐκ τοῦ ἄρσενικοῦ Μουζάλων τῶν βυζαντινῶν), Σοφιανή, Συναδηνή, Σφραντζενα. — εἰς τὴν ἐν *Βιθυνίᾳ Κίον*· Βατατζίνα, Βριονῦ (Βρυννού), Διγενής, Δούκαινα, Μονοβασιώτης, Παλαιολογία, Ῥήγαινα, Χορτάτζαινα, Χρυσοκεφαλίνα. Ἐκπληξιν προξενεῖ τὸ κύριον ὄνομα *Λούκαρις* ἐν Κίῳ, μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1613-20!!! — εἰς τὴν *Αἶνον*· μεταξὺ 50 μόνον ὀνομάτων ἐλεοδοτῶν, κατὰ τὴν αὐτὴν «ζητειακὴν» περίδον, εὐρίσκω 12 βυζαντινά, ταῦτα· Ἀσανίνα, Ἀπόκαυχον, Βατάτζην, Δούκαινα, Κομνηνόν, Μαγγαφάν, Παλαιολογίνα, Ῥήγαινα, Σπανόπουλον, Φιλομάτην, Φραγγόπουλον· εἰς τοῦτους προσθετέον καὶ Χρυσόσκουλον.

Εἶχον δὲ συνείδησιν καταγωγῆς ἐλληνικῆς οἱ ἔλληνες καὶ μικρῶν χωρίων, πρὸ διακοσίων πενήντα ἐτῶν. Ἡμεῖς καθ' ὅλην τὴν ΙΘ' ἑκατονταετηρίδα ἐγινώσκομεν καὶ ὠνομάζομεν Κιουτζοῦκ Τσεκμετζέν τὸ Ῥήγιον· ἐν τούτοις, εἰς τὴν πρώτην λειτουργικοῦ βιβλίου σελίδα, ἀνέγνων κατὰ τὸ 1892 σημείωσιν διδασκτικωτάτην δι' ἡμᾶς· ὅτι τὸ παρὸν βιβλίον «εἶναι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Ῥηγίου». Ἡ δὴλωσις ἦτο γεγραμμένη τῷ 1700. Τότε καὶ ἐγίνωσκον καὶ ἔλεγον οἱ «ἀγράμματοι» ἔλληνες τὸ χωρίον αὐτῶν Ῥήγιον, καὶ ὄχι Κιουτζοῦκ Τσεκμετζέν, ὡς οἱ μετὰ ἑκατὸν πενήντα ἔτη ζήσαντες «γραμματιζόμενοι» καὶ λογιώτατοι. Ταῦτα καὶ τὰ ἐκτεθέντα ἄνω συμπεράσματα συνήγαγον ἀπὸ τῶν εἰς πολλὰ χωρία καὶ κωμοπόλεις ἐπισκέψεων.

Μανουὴλ Γεδεών, *Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ*, Ἀθήνα 1934, σσ. 84-85.

1952 [1908*]

Οἱ κοινοτικοὶ ἄρχοντες ἔφερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀνόματα τουρκόχηα ἢ καὶ μικτά, δηλαδὴ ἑλληνο-τουρκόφωνα (Παῦλος Μαϊόγλου, Χατζηποτὸς Λούκογλου, Χρηστάκι Ἀντίρογλου, Ἀνάργιος Πογιατζής, Ἀνέστης Κεσίσογλου κ.λ.π.). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ,

* Ἡ χρονολογία μέσα στὴν ἀγκύλη παραπέμπει στὴν ἐποχὴ πού συμβαίνουν τὰ γεγονότα.

δηλαδή μετά το 1908, οί περισσότεροι ἐξελλήνισαν τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν καί κυρίως τὰς καταλήξεις (Ἄνδρεάδης, Καπλανίδης, Λουκίδης, Μαΐδης, Δοπρίδης, Κατσανίδης κ.λ.π.).

Δοπρίδη Γεωργίου, *Γκέλβερι*, Καβάλα 1952, σ. 5 (χειρόγραφο Κ.Μ.Σ. ἀρ. 310).

[β' μισό 19ου αἰ.] 1964

Σχετικά μὲ τὸ ζήτημα τῶν ὀνομάτων θ' ἀναφέρουμε τὸν ἐξαιρετικὸ ζῆλο πού εἶχεν ἐκδηλωθῆ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα γιὰ τὴν ἐξελλήνιση ὄχι μονάχα τῶν βαφτιστικῶν ὀνομάτων ἀλλὰ καί τῶν ἐπωνύμων. Μερικά Τούρκικα ὀνόματα πού συνηθίζονταν παλαιότερα ἀντικαταστάθηκαν μὲ τ' ἀντίστοιχα κατὰ μετάφραση Ἑλληνικά. Μερικά παραδείγματα. 1) Οὐγουρλοῦ (ἀπὸ τὸ οὐγούρ = τύχη) στὸ ἀντίστοιχο ἑλληνικὸ Εὐτύχιος. 2) Μουράτ (σκοπός, εὐδοκία) στὸ Εὐδόκιμος, 3) Νουρλοῦ (νουρ = φῶς) σὲ Φῶτιος, 4) Ὁμουρλοῦ (ἀπὸ τὸ omür = ζωὴ, omürlü = μὲ ζωὴ πολλή) σὲ Πολυχρόνης καὶ 5) ἓνα γυναικεῖο ὄνομα Κημέτ (kiymet = τιμὴ) σὲ Τιμόκλεια. Μερικοὶ μάλιστα ἐπιστήμονες σὲ προχωρημένη ἡλικία χωρὶς παπᾶ καὶ δεσπότη ἄλλαξαν τὰ βαφτιστικά τους ὀνόματα, πού ὡς τόσο δὲν ἦσαν Τούρκικα, γιὰ νὰ πάρουν μορφή Ἑλληνική. Ἔτσι ὁ Ἄβραάμ ἔγινεν Ἀβράμιος, ὁ Σεραφεὶμ Σεραπίων καὶ ὁ Ἰορδάνης Ἰάρδανος. Γενικώτερη ἦταν ἡ ἐξελλήνιση τῶν ἐπωνύμων. Στὴν περίπτωσι αὐτῆ χρησιμοποιοῦσαν συνήθως τ' ὄνομα τοῦ παπποῦ μὲ τὴν κατάληξιν ἰδῆς ἢ ἀδῆς, Γιῶργος ὁ παπποῦς, Γεωργιάδης ὁ ἐγγονός καὶ συνέχεια ὄλοι οἱ ἀπόγονοι.

Ἄλλοτε ἡ μετατροπὴ γινόταν μὲ τὴν ἀντίστοιχη μετάφραση: π.χ. 1) Καρακάσογλου (kara = μαῦρος, kas = φρυδι) σὲ Μαυροφρύδης ὅπως στὸν γνωστὸν παλαιὸν καθηγητὴν τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Δημήτριο Μαυροφρύδη. 2) Τσομπάνογλου σὲ Ποιμενίδης ὅπως στὸν γνωστὸ συνεργάτη τοῦ Κ.Μ.Σ. Μενέλαο Ποιμενίδη, πού αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ δρᾶστης τῆς μετατροπῆς ἀλλὰ τὴν κληρονόμησε ἀπὸ τὸν πατέρα του.

Σπανιώτερη περίπτωσι περιορισμένη στὸν κύκλο τῶν λογίων ἦταν ἡ χρησιμοποίησι τῆς ἠχητικῆς ὁμοιότητος στὴ μετατροπὴ τῶν ἐπωνύμων: π.χ. 1) ὁ καθηγητὴς Καρολίδης δὲν εἶχε σχέση μὲ κανένα Κάρολο, ὄνομα ἄγνωστο στὸ χωριὸ μας, ἀλλὰ λέγονταν Καρλόγλου (kar = χιόνι), πού ἂν μεταφράζονταν ἔπρεπε νὰ γίνῃ Χιονᾶτος. Ὁ μεγαλύτερός του ἀδελφός εἶχεν ἀλλάξει καὶ τ' ὄνομά του ἀπὸ Ἰορδάνης σὲ Ἰάρδανος. 2) Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀβράμιος (ἀπὸ Ἀβραάμ) Ὁμηρόλης δὲν εἶχε σχέση μὲ κανένα Ὅμηρο, ἀλλὰ λεγόταν Ὁμουρλόγλου (Ömürloğlu = νιός Ömürlü), πού μεταφρασμένο θὰ ἦταν Πολυχρονίδης. Ἐλάχιστοι τέλος ἀπὸ κείνους, πού ἐμαθήτευσαν στὸ μοναστήρι τοῦ Ζιντζίδερε κοντὰ στὸν περίφημο Γερμανὸ (ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα) ἢ τὸν μητροπολίτη Ἀγαθάγγελο (μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα), εἶχαν προσθέσει στὸ κανονικὸ τους ἐπώνυμο κι' ἓνα χτυπητὸ ἀρχαῖο, πού ἔμεινε σὰν παρατσούκλι δίχως νὰ κληροδοτηθῆ στοὺς ἀπογόνους

Π.χ., 1) Ὁ Φήμιος (μαθητῆς τοῦ Ἀγαθαγγέλου), τὸν ὁποῖον ἀναφέραμε στοὺς ψάλτες τῆς Ἐκκλησίας, 2) ὁ πατέρας τοῦ καθηγητῆ Σεραπίωνος (ἀπὸ Σεραφεῖμ) Ἰωαννίδη (μαθητῆς τοῦ Γερμανοῦ), ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόσθετο ἐπώνυμο Αἰσωπος! Ὁ υἱὸς του ὅμως, σοφώτερος ἀπὸ τὸν πατέρα, δὲν ἐφιλοδόχησε τὴ συνωνυμία μὲ τὸν ἀρχαῖο μυθοπλάστη καὶ περιορίσθηκε στὸ ἐπώνυμο Ἰωαννίδης.

Γιάννη Τσουρουκτσῆ, *Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Ἀνδρονίκιο*, Ἀθήνα 1964, σσ. 175-177, χειρόγραφο Κ.Μ.Σ., ἀρ. 252.

1983 [3ος αἰ. π.Χ.]

«Ἄφοῦ πιά εἶχαν δεχτεῖ τὴν ξένη γλῶσσα οἱ Ποσειδωνιάτες ἐκράτησαν ζωντανὴ τὴν συνείδηση τῆς καταγωγῆς τους. Συνταραχτικὴ εἶναι ἡ σχετικὴ ἰστορία ποὺ ἔδωσε ἕνας μαθητῆς τοῦ Ἀριστοτέλη ὁ Ἀριστόξενος ἀπὸ τὸν Τάραντα γύρω στὰ 280 π.Χ. Λέει ὅτι στίς μέρες του εἶχαν πιά ἀλλάξει οἱ Ποσειδωνιάτες “τὴν φωνὴν” εἰς ὅλα τὰ ἔθιμά τους. Ὅμως μιὰ φορὰ τὸν χρόνο μαζεῦνταν ἔξω ἀπὸ τοὺς ναοὺς γιὰ νὰ εορτάσουν ἕνα ἀπὸ τὰ παλαιὰ πανηγύρια τους. Τότε *ξανάφερναν στὴν ἐνθύμησή τους τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα* καὶ τὰ “νόμιμα”, τίς συνήθειές τους. Καί, καθὼς ἦταν συγκεντρωμένοι ὅλοι μαζί, αὐτοὶ ποὺ ὑπῆρξαν κάποτε Ἕλληνες, ἄρχιζαν νὰ κλαῖνε [...] Καὶ ἀφοῦ χόρταιναν ἀπὸ δάκρυα, γύριζαν στὰ σπίτια τους».

Σέμνη Καρούζου, *Περίπατοι στὴν Ἰταλία*, «Ἡ κόρη τῆς Νιόβης», Ἀθήνα 1983, σ. 36.